

קדושת הזמן ומהותו
עיון ברש"י הראשון בתורה

ד"ר אבי וינרוט, עו"ד

מוקדש בכאב נצחים לעילוי נשמות:
אמי מורתי ה"ה דרייזל וינרוט ע"ה בת ר' אריה אפטרגוט ז"ל - הכ"מ
אבי מורי ה"ה משה אהרן ב"ר מרדכי אליעזר וינרוט ז"ל
ה"ה נעכא בת מנחם הלוי שטרנטל ע"ה

1

בראשית א בראשית

א

א בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ: והארץ היתה תהו ובהו א. בקרמין קרא יי יח ב שמיא ונת ארעא: ב. וארעא. נתת צדיא וריקניא.

רס"ג א (א) בראשית, בראשונה¹ (ב) והארץ היתה, "כאנת"² 1 כאלו ביה בראשית קמוצה ובי"ב הראב"ע בשם חכמינו. 2 חרגם היתה "כאנת"

רשב"ם א (א) בראשית ברא אלהים, ובינו המשכילים כי כל דברי רבותינו ודרשותיהם כנים ואמתים. וזהו האמור במס' שבת¹ הוינא בר תמני טרי שנין ולא ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו. ועיקר ההלכות והדרשות יוצאין מיתור המקראות או משינוי הלשון שנכתב פשוטו של מקרא בלשון שיכולין ללמוד הימנו עיקר הדרשה כמו אלה חולדות השמים והארץ כהבראם (להלן ב ד) ודרשו חכמים² באברהם מאריכות הלשון שלא היה צריך לכתוב כהבראם³. עתה אפרש פירושי הראשונים בפסוק זה להודיע לבני אדם למה לא ראיתי לפרש כמותם. יש מפרשים⁴ בראשונה ברא אלהים את השמים ואת הארץ. אי אפשר לומר כן שהרי המים קדמו כדכתיב ורות אלהים מרחפת על פני המים (פסוק ב). ועוד שאין כתוב כאן בראשונה. אלא בראשית דבוק 1. 20. א. 2 ב"ר יב"ט. 3 כצ"ל. ככ"י: בדבריהם. 4 ע"י רס"ג נראב"ע.

רמב"ן א (א) בראשית ברא אלהים. אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל התורה אלא מהחודש הזה לכם (שמות יב ב). שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל. ומה טעם פתח בבראשית. שאם יאמרו אומות העולם לסטים אתם שכבשתם לכם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא, ונתנה לאשר ישר בעיניו וברצונו נתנה להם, וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו. וזו אגדה בלשון שכחבה רבינו שלמה בפירושו ויש לשאול בה, כי צורך גדול הוא להתחיל התורה בבראשית ברא אלהים, כי הוא שורש האמונה, ושאינו מאמין בזה וחושב שהעולם קדמון הוא כופר בעיקר ואין לו תורה כלל². והתשובה, מפני שמעשה 1 בדש"י הוא בראה ונתנה. 2 כלומר מי שלא יאמין בחידוש העולם כי אם על ידי יש מיש, דרי הוא אמנם כופר בעיקר שורש האמונה, אבל לא הורקא מכחשי הנסים, כי מי אשר חידש העולם מחובר קדום אפשר לו להרוס את טבעו ולקרוע את הים, אולם מי שיחשוב שהעולם קדמון, אין לו הורה כלל, כי מי שלא חידש העולם לא יוכל לשנותו

מהר"ם א (א) בראשית, ג' ראשי פסוקים, בראשית ממלכות יהויקים (ירמיה כו א)¹, בראשית (מ) מלכת צדקיהו (שם מט לד)², בס"פ יש בערכי³ ביקש הק' להחזיר העולם לתוהו ובהו בשביל יהויקים, כיון שנסתכל בדורות) נתיישבה דעתו וכצדקיהו איפכא⁴, וע"ש בראשית ברא וגו', בנז"ל. 1 כבעל הטורים. בראשית ממלכת יהויקים, שם כו. א. 2 כבעל הטורים. בראשית ממלכת צדקיהו, שם כח. א. ואין זה ראש פסוק. 3 ערכין יו. א. 4 ביקש הקב"ה להחזיר את העולם לתוהו ובהו מפני דרוה של צדקיהו כיון שנסתכל בצדקיהו נתיישבה דעתו. 51 ב"ר ג. ה.

חזקוני א (א) בראשית, מה¹ שפתח הקב"ה את התורה בכי"ת ולא כאל"ף אע"ג שהיא ראשונה לכל האותיות, לומר לך מה כי"ת זו יש לה גדר² ומסוככת היא מג' רוחות מזרח מערב דרום ופרוצה מצפון, כך ברא הקב"ה את העולם גדור משלש רוחות אלו ופררין לצפונ³, ומשם באות רוחות רעות ומזיקות בעולם⁴, וכן מצינו ששמו של הקב"ה כתוב כאל"ף דל"ת במקרא קל"ד פעמים כנגד ראשי וסופי אותיות תיבות של "מזרח, דרום, מערב" שעולים 1 מאמר זה נמצא בקיצור ברכותיו בעה"ת וכן ב"הדר זקנים", ורבינו הרמב"ם את המאמר בכי"ת, ועין ב"הדר זקנים" ורבינו הרמב"ם ע"י חסב אות ב. 2 "גור", כן נזכר ע"פ רפוס קרימונה. כס"י: "גור", 3 כבא בתרא כו. ב. 4 פסקי דור אלעזר

א (א) בראשית, אמר רבי יצחק¹ לא היה צריך להתחיל התורה אלא מהחודש הזה לכם (שמות יב ב), שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל², ומה טעם פתח בבראשית³, משום: כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים (תהלים קיא ח). שאם⁴ יאמרו אומות העולם לישראל⁵: לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם: כל הארץ של הקב"ה היא, ונתנה לך בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, בראשית ברא⁶, אין המקרא היה אומר אלא מהם ונתנה לנו. בראשית ברא⁷, אין המקרא היה אומר אלא דרשני⁸ כמו שדרשוהו רבותינו⁹: בשביל התורה שנקראת ראשית דרכו (משלי ח כב), ובשביל ישראל שנקראו ראשית תבואתה (ירמיה ב ג), ואם באת לפרשו כפשוטו כך פרשהו: בראשית בריאת שמים וארץ והארץ היתה תהו ובהו וחשך ויאמר אלהים יהי אור, ולא בא המקרא להורות סדר הבריאה לומר שאלו קדמו, שאם בא להורות כך, היה לו לכתוב: בראשונה ברא את השמים וגו', שאין לך ראשית במקרא שאינו דבוק לתיבה של אחריו, כמו: בראשית ממלכות יהויקים (שם כו א)⁹, ראשית ממלכתו 1 מקור המאמר לפי' הוא המדרש שהובא בילקוט שמעוני בא קפו, וכשנויים קטנים בתנומא יסן בראשית יא. 2 זהו ביאור רש"י על מרוב הוקשה לה יצחק וזקא מהחודש הזה לכם, ולא הוקשה לו פמעות מילה וגו' הנשה, לכן מכאן "שהיא מצוה ראשונה וכי"י". 3 לפי הרא"ם אינו סיוס הקושיא אלא תחילת התשובה היא, וה"ק אלא הטעם שפתח בבראשית הוא משום כוח מעשיו הגיד לעמו, וכי"מ שכול לודו" כחב ששתי קושיות יש כאן בדברי רש"י, והקושיא השניה היא למה פתח כתיבה זו של "בראשית" דדבר ידוע הוא שדברי הבריאה הוא ראשית הכל וא"כ לא היה ליה למימר אלא ברא אלקים וגו'. 4 מכאן עד סוף הפסוק הוא כי"ת רש"י על הילקוט הגי'ל, מוסר על בראשית רבה א. ג. 5 "לישראל", בנוסחת רש"י שברמב"ן (וכן בפ"י והרא"ם והלבוש) ליתא מלת "לישראל". 6 ככ"י: בראשית ברא "וגו". 7 לפי שאם היה מורה על מקום או על מאוחר היה לו לומר בראשונה, כי ראשית לדעת רש"י ז"ל לא תבוא כמובח אלא בסמוך וספר וכו' (וכן). 8 בראשית רבה א. ו (תורה), ויקרא רבה לו. ר' ישראל). 9 ככ"י במקום "היוקים" איתא "פלוני", ויכול

א (א) בראשית, זכמינו אמרו שהכי"ת נוסף¹ ככ"י בראשונה ראב"ע (יג ד), כי נמצא ראשונה יסעו (במד' ב ט), ואילו היה טעמו כן, היה הכי"ת נקמץ בקמץ גדול², וי"א כי בראשית לעולם סמוך³, והטעם בראשית הערב או הלילה או החשך, והנה שכחו וירא 1 להרשעה. 2 כמו במלה בראשונה. 3 כחומר הפועל הוא תמיד בטמכות,

א (א) בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ, מלת בראשית רד"ק איננה סמוכה כמו "בראשית ממלכת יהויקים" (ירמיה כו א) אבל היא בלתי סמוכה כמו מגיד מראשית אחרית (ישעיה מו י), וירא ראשית לו (דברים לג כא), רוצה לומר כשכבא אלהים את העולם, בראשונה ברא שמים וארץ, ומלת בראשית היא להתכת הלשון כי לא יאמר ראשית ואחרית אלא בזמן, והזמן לא היה אלא עם התנועה והתנועה והזמן היו כאחד, והתנועה היתה במסבת הגלגלים והזמן שהיה קודם מלאת יום אחד הוא הרגעים

א (א) בראשית, כתחלת הזמן, והוא רגע ראשון בלתי מתחלק, ספורנו שלא היה זמן קודם לו. ברא. עשה אינו ישנו¹, וזכה לא יפול זמן כלל², אלהים. הנה מלת "אלוה" תורה על נצח, ולזה על השדים שהם מתים ככני אדם, כמו שהעידו רז"ל³, אמר "לשדים לא 1 לשון ספר יעריה ב'ו (מובא ברמב"ן לבריאה "יש מאין". 2 פועלת הבריאה אינה תחילת כמשך זמן מה, רב או מעט, אלא "פעולה בלתי זמן" כלל על טבעית, אלקים ולמעלה מן הזמן. 3 חגיגה טו. א.

רש"ם

הוא^א כמו ותהי ראשית ממלכתו כבל (להלן י י) והמפרש^ב כמו תחלת דבר ה' בהושע (הושע א ב) כלומר בתחלת ברא אלהים את השמים כלומר בטרם ברא שמים וארץ הארץ היתה תוהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים. נמצא שהמים נבראו תחלה, גם זה הכלל, שכן לא היה לכתוב והארץ היתה תוהו ובהו, שמאחר שעדיין לא נבראת לא היה לו לקרותה ארץ קודם יצירת המים מאחר שהמים קדמו, אך זה הוא עיקר פשוטו לפי דרך המקראות שרגיל להקדים ולפרש דבר שאין צורך בשביל דבר הנזכר לפניו^ג במקום אחר. כדכתיב שם חם ויפת (להלן ט יח) וכתיב והם הוא אבי כנען אלא מפני שכתב לפניו^ד ארור כנען ואילו לא פורש תחילה מי כנען לא היינו יודעים למה קללו נח, וישכב את בלהה פלגש אביו וישמע ישראל (להלן לה כב) למה נכתב כאן וישמע ישראל, והלא לא נכתב כאן שדיבר יעקב מאומה על ראובן, אלא לפי שבשעת פטירתו אמר פהו כמים אל תותר כי עלית משכבי אביך אז תללת יצועי עליה (להלן מט ד), לפיכך הקדים וישמע ישראל, שלא תתמה בראותך שהוכיחו על כך בסוף ימיו^ה, וכן בכמה מקומות. גם כל הפרשה הזאת של מלאכת ששה ימים הקדימה משה רבינו לפרש לך מה שאמר הק' בשעת מתן תורה וזכור את יום השבת לקדשו (וגרין שמות כ ח) כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את היום ואת כל אשר כס וינה ביום השביעי (שם י), וזהו שכת' ויהי ערב ויהי בקר יום הששי (להלן פסוק לא), אותו ששי שהוא גמר ששה ימים שאמר הקב"ה במתן תורה, לכך אמר להם משה לישראל, להודיעם כי דבר הקב"ה אמת, וכי אתם סבורים שהעולם הזה כל הימים בנוי כמו שאתם רואים אותו עכשיו מלא כל טוב, לא היה כך, אלא בראשית ברא אלהים וגו' כלומר בתחילת בריאת שמים וארץ כלומר בעת שנבראו כבר (ה)שמים העליונים והארץ הן זמן מרובה הן זמן מועט או —

(ב) והארץ היתה הבנויה כבר היתה תוהו ובהו, שלא היה כס שום דבר, כדכתי' בירמיה ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו ואל השמים ואין אורם (ירמיה ד כג) ראיתי ואין אדם (שם כה) מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו (שם ט ט) וזהו תהו ובהו, חורבו ופסוק כה

5 לתיבת שלאחריו. 6 השמים. 7 חיל אחריו כן. 8 חיל אחריו כן בפסוק כה. 9 השיה דברו רבינו להלן לה, כב. 10 כמתוכו: והנה אין האדם

בראשית סוד עמוק אינו מובן מן המקראות, ולא יודע על כורזי אלא מפי הקבלה עד משה רבינו מפי הגבורה, ויודעיו חייבין להסתיר אותו^א, לכך אמר רבי יצחק שאין להתחלת התורה צורך בבראשית ברא, והספור כמה שנברא ביום ראשון ומה נעשה ביום שני ושאר הימים, והאריכות ביצירת אדם וחוה, וחטאם ועונשם, וספור גן עדן וגרוש אדם ממנו, כי כל זה לא יובן בינה שלימה מן הכתובים וכל שכן ספור דור המבול והפלגה, שאין הצורך בהם גדול, ויספיק לאנשי התורה בלעדיו הכתובים האלה, ויאמינו בכלל בנוכר להם^ב בעשרת הדברות, כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר כס וינה ביום השביעי (שמות כ יא), ותשאר הידיעה ליחידים שבהם הלכה למשה מסיני עם התורה שבעל פה, ונתן רבי יצחק טעם לזה, כי התחילה התורה בבראשית ברא אלהים וספור כל ענין היצירה עד בריאת אדם, ושהמשילו כמעשה ידיו וכל שת תחת רגליו, וגן עדן, שהוא מבחר המקומות הנבראים בעולם הזה^ג, נעשה מכן לשבתו, עד שגירש אותו חטאו משם, ואנשי דור המבול בחטאם גורשו מן העולם כולו, והצדיק בהם לבדו נמלט^ד הוא ובניו, ולעשות הנסים (מעשי ה'), ז', 3 תנינה יא, ב, 4 ע"פ ס' ור"ד בס"ש: בנוכר בהם, 5 ע"י ה' ה' ח, ז, 6 השנה להלן ג, ככ ד"ה ועתה, 7 בראים:

(להלן י י), ראשית דגנך (דברי יח ד), אף כאן אתה אומר: ראשית ברא אלהים וגו' כמו בראשית ברא, ודומה לה: תחלת דבר ה' בהושע (הושע א ב), כלומר תחלת דבורו של הקב"ה בהושע, ויאמר ה' אל הושע וגו', ואם תאמר להורות בא שאלו תחלה נבראו ופירושו בראשית הכל ברא אלו — ויש לך מקראות שמקצרים לשונם ומעטים תיבה אחת, כמו: כי לא סגר דלתי בטני (איוב ג י), ולא פירש מי הסוגר, וכמו: ישא את חיל דמשק (ישעי' ח ד), ולא פירש מי ישאנו, וכמו: אם יחרוש בבקרים (עמוס ו יב), ולא פירש אם יחרוש אדם בבקרים, וכמו: מגיד מראשית אחרית (ישעיה מו י), ולא פירש מגיד מראשית דבר אחרית דבר — אם כן תמה על עצמך שהיה המים קדמו, שהיה כתיב: ורוח אלהים מרחפת על פני המים, ועדיין לא גלה המקרא בריאת המים מתי היתה, הא למדת שקדמו המים לארץ, ועוד שהשמים מאש ומים נבראו^א, על כרחך לא לימד המקרא סדר המוקדמים והמאוחרים כלום, ברא אלהים, ולא נאמר^ב ברא ה', שבתחלה עלה במחשבה לבראתו במדת הדין, ראה שאין העולם מתקיים, הקדים מדת רחמים ושחפה למדת הדין, היינו דכתיב: כיום עשות ה' אלהים^ג ארץ ושמים (להלן ב ד).

(כ) תהו ובהו, תהו לשון תמה ושמןן שאדם תוהו ומשתומם על בהו שבה, תהו אשטורדישו^ד בלי, בהו לשון רקות וצדו^ה,

להיות גם על: בראשית ממלכת עדיקה (שם כח, א), 10 תנינה יב, א, 11 כ"ל יב, טו, 12 ששם של ארכב הוא שמו העצם ב"ה, ואלקים הוא כשפועל דין, אם כן היה ראוי להזכיר בתחלת הבריאה מי הוא כשם העצם, ואח"כ היה לו להזכיר התואר אלקים (דברי רוד), 13 הרי הקדים השם שהוא מלת רחמים, 14 באונקלוס:

ראשית לו (דברי לג כא)^א, וי"א שהבי"ת נושא בלי טעם^ב, ראב"ט טעמם, שלא יעלה על לב, שאין ראשית לשמים ולא ארץ, ע"כ אמר בראשית^ג, ולפי דעתי שהוא סמך, כמו בראשית ממלכת יהויקים (ירמ' כו א), ואל תתמה אין נסמך על פועל עבר, והנה כן תחלת דבר ה' בהושע ויאמר ה' אל הושע (הושע א ב): קרית תנה דוד (ישעי' כט א), והטעם יתבאר לך בפסוק השני^ד, ברא, רובי המפרשים אמרו שהברואה להוציא יש מאין, וכן אם בריאה יברא ה' (במד' טו ל), והנה שכחו ויברא אלהים את התנינים (כא)^ה, ושלש בפסוק אחד: ויברא אלהים את האדם (כז)^ו, וברוא חורשך (ישעי' מה ז), שהוא הפוך האור שהוא יש, וזה דקרוק^ז המלה ברא לשני טעמים, זה האחד, והשני לא ברה אתם לחם (ש"ב יב יז), וזה השני אל"ף תחת ה"א^ח, כי כמוהו ויבוא כל העם להברות את דוד (ש"ב ג לה), כי הוא מהבנין הכבד הנוסף^י, ואם היה באל"ף, היה כמו להבריאתם מראשית כל מנחת ישראל (ש"א ב כט), ואיננו כמו ברו לכם איש (ש"א ז ח)^י, רק כמו וברא אותה (יהו' כג מז)^{יא}, וטעמו לגזור, ולשום גבול נגזר^{יב}, והמשכיל יבין, אלהים, אחר שמצאנו אלוה, ידענו כי אלהים לשון רבים, ושרש זה מדרך הלשון^{יג}, כי כל לשון יש לו

וחסר כאן הסוגר בדרך קצרה, והוא הערב, או הלילה או החושך, 4 כשם עצם נפרד, 5 יש הושבים שזה משפט מוסגר בהסבר לפסקה הראשונה ושם מוקומו יש מתקנים נושא — נוסף, אך זה אינו משנה את הענין, כ"י פריס: נושא בלי טעם, הרי כן קראו חכמי ימי הבינים לבי הזמן והאמצעות והמקום, 6 בעת ראשית 7 נוסף כהוא הפועל של זמן לברא במובן של שם הפועל ברא — בריאה וכן בפסוק הבא והטעם כי בראשית בריאת הרקיע והיבשה, 8 ממים כלומר מים, 9 פעפר מן האדמה (ב ז) ושלש פעמים הפועל ברא באותו פסוק כו, 10 פירושה המדויק, 11 כ"י פריס: ולא ברא אתם, וזה השני האליף תחת ה"א, כי כמדתה להבראות את דוד, כי הנה בבנין הכבד הנוסף, כלומר, מעיקרו במובן זה צ"ל ברה, כמו כספרי תנין שלנו, כן להברות, 12 הפעיל, 13 פעיל, 14 פירושו: וחקרות, ותגזרו, 15 מן ברה — ברה, בחילוף כפולים בליה, 16 שפירושו: גזר אותן בחברותם, 17 היש — החומר החיולי נגזר כדי לשום גבול לברואים ממנו, 18 אין הכוונה שאלהים הוא רבים של אלוה במספר, אלא הוא שורש מיוחד

דרך כבוד¹⁹. וכבוד לשון לועז, שיאמר הקטן לנכח הגדול לשון ראב"ע רבים, ובלשון ישמעאל דרך כבוד שידבר הגדול כמו המלך בלשון רבים, ובלשון הקדש דרך כבוד לומר על הגדול לשון רבים, כמו אדנים ובעלים, שאמרו אדנים קשה (ישעי' יט ד)²⁰, ולקח בעליו (שמות כב י), וכן מלת עליו, אליו, עדיו²², על כן יאמר הכתוב ברא, ולא בראו²¹, ומדרך החושיה ידענו כי הדבורים יקראו שפה, בעבור שיראו שממנה יצאו, וכן נשמת האדם העליונה תקרא לב, והלב גוף והוא²⁴ איננה גוף, בעבור היות הלב המרכבת הראשונה לה, ובעבור היות כל מעשה ד' ביד המלאכים עושי רצונו, נקרא כן²⁵, ובפסוק כי שמי בקרבך (שמות כג כא) אבאר קצת סוד השם, ואל תשים לבך לדברי הגאון²⁶ שאמר שהאדם נכבד מהמלאכים, וכבר ביארתי בס' היסוד, כי כל האיותיו הפוכות, וידענו כי אין בכני אדם נכבדים כמו הנביאים, ויהושע²⁷ נפל על פניו לפני מלאך ד', והשתחווה, ואמר מה אדני מדבר אל עבדו (יהושע ה יד), וכן זכריה ודניאל²⁸, ולמה אריך, וטעם אלהי העבאות, כטעם אלהי האלהים, וטעם אלהים כמו מלך²⁹, ובני אדם המתעסקים במשפט אלהים יקראו כן³⁰, וזה השם תואר³¹, ואיננו עצם³², ולא ימצא ממנו עבר או עתיד, ואל תחשוב שהמלאכים הם מאש ורוח, בעבור שנמצא עושה מלאכיו רוחות (תה' קד ד), כי אין ככה דרך פשוטו, רק דבר דוד בתהלה על מעשה בראשית, והחל מהאור, ואמר עושה אור, מדרך הלשון תבא בעבור של רבים, 19 יש לה דרך מיוחדת כיצד להביע לשון של כבוד, 20 מלואו ביחוד נוסמן שהנושא ביחוד, אפ"י שהוא בעצרת רבים 21 הנשוא ביחוד והנושא ברבים, 22 בנטיה אין לפלות אלה יחיד רק רבים 23 בא הפועל ביחוד מפני שהכוונה לאל יחיד, 24 הנשמה, 25 לכך נקראו ה' אלהים כמו המלאכים העושים את רצונו, 26 ד' פועלים נאמן, 27 שהיה נבוא, 28 פונים למלאך הדובר אליהם בלשון ארון (זכריה א ט: הניאל י ז), 29 ע"ל מלאך שהרי מדובר במלאכים הנקראים אלהים כהשאלה, 30 גם שופטים נקראים אלהים, כמו אלהים (גם בעצת אל בקרב אלהים ישפט (תהלים פג, א) והגוישו אדניו אל האלהים ושמות כא, ה), 31 השם אלהים הוא תואר, ולכן הוא בא בסמיכות ובכינויים, 32 כמו השם ה'—הויה, שהוא שם פרטי, ראה שמו"ג ט.

רמב"ן זורעם חטאים⁸ גם להם להפיצם במקומות ולזרותם בארצות, ותפשו להם המקומות למשפחותם בגוייהם, כפי שנודמן להם, אם כן ראוי הוא, כאשר יוסיף הגוי לחטוא, שיאבד ממקומו ויבוא גוי אחר לרשת את ארצו, כי כן הוא משפט האלהים⁹ בארץ מעולם, וכל שכן עם המסופר בכתוב¹⁰, כי כנען מקולל ונמכר לעבד עולם, ואינו ראוי שיירש מבחר מקומות היישוב¹¹, אבל יירשה עבדי ה' ורע אוהבו, כענין שכתוב, ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים יירשו בעבור ישמרו חקיו ותורותיו יעזרו (תהלים קה מדיה), כלומר שגירש משם מורדיו, והשכין בו עובדיו, שידעו כי בעבודתו ינחלוה, אם יחטאו לו תקיא אותם הארץ, כאשר קאה את הגוי אשר לפניהם¹², ואשר יבאר הפירוש שכתבת¹³ לשונם בבראשית רבה¹⁴ שאמרוה שם בלשון הוה, רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי פתח, כח מעשיו הגיד לעמו (תהלים קיא ו), מה טעם גילה להם הקב"ה לישראל מה שנברא ביום ראשון ומה שנברא ביום שני, מפני ד' אומות שלא יהיו מונין את ישראל ואומרים להם הלא אומה של בזיוות אתם, וישראל משיבין להם, ואתם הלא בזויה היא בידכם, הלא כפתורים היוצאים מכפתור השמידום וישבו תחתם (דברים ב כג), העולם ומלואו של הקב"ה הוא, כשרצה נתנו לכם, כשרצה נטלו מכם ונתנו לנו, הדא הוא דכתיב לתת להם נחלת גוים (תהלים קיא ו), כח מעשיו הגיד לעמו בשביל לתת להם נחלת גוים הגיד להם את בראשית¹⁵, כבר בא להם ממקום אחר עוד הענין שהזכרת, בתעלומות מעשה בראשית¹⁶, אמרו רבותינו ז"ל¹⁷, כח מעשיו הגיד לעמו, להגיד כח מעשה בראשית לבשר נמלט בעדקו, א כטור: ותטאם 9 רמזו לשיטתו שהמעצות, אף אותן שהן חובה הגוף, עיקר חפיסתן בארץ ורקא עינין להלן כפי תולדתו, ה, דיה וישמרו, 10 להלן טו כז, 11 ע"י דברי רבינו ויקרא יח, כה, 12 ע"י ויקרא יח, כח 13 שעל הודעת פרטי סדר הבריאה מקפיד לא על הודעת כלל התודות (נמוקי שאוואל) 14 א, ג, 15 בבירה: כל הדורות, וניסתת הרמב"ן עריפה, כי "כח מעשיו" נוסף על מעשה בראשית ולא על דורות הנולדים, 16 כטורא שכיוון רבינו לאוהב מדרש, ושפא כיוונו וישתדש שני כתובים" שבקובץ בתו מרשיות להרב ורטרימר, א, דגא, ומודש זה מוכח גם על ידי הרמב"ם בסתיחה למורי, 17 שם הנספחה, "להגיד כח מעשה בראשית לבשרת ולהודיעם אי אפשר, אלא שפסח הכתוב"

והשעות, ברא, לשון בריאה נופל לפעמים על דבר שאינו ממש¹ רר"ק כמו "ואם בריאה יברא ה' ופצתה האדמה את פיה" (במדבר טו ל) ואין פתיחת האדמה דבר, וכן ברא אלהים את השמים ואת הארץ, בראם מלא דבר, ותכלית בריאתם הוא רצונו, כמו שאמר "ונפשו אותה ויעש" (איוב כג יג), וכן אמר ישעיה הנביא "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו" (ישעיה מג ז), אמר כל העולם הוא הנקרא בשמי שיאמרו שאני בראתיו, רצה לומר, הוצאתיו מאין לישי, יצרתיו, העמדתי על צורתו ותכונתו, אף עשיתיו, ר"ל תקתתי פרטיו על פי מה שהם נפרדים זה מזה², ומה שאמר לכבודי, פירש החכם הגדול הרב רבינו משה ז"ל³, כמו לרצונו, ויש לפרשו כמשמעו⁴, כי העולם ומלואו כבוד האל הוא, וכן אמר: מלא כל הארץ כבודו (שם ו ג) כי אין אנו מוכיחים בו ובכבודו אלא ממעשיו ומנבראיו והם ידונו עליו, אלהים, שם שופט ומושל ומנהיג⁵, ולפי שהוא שם לרבים נקרא בלשון רבים כי מצאנוהו שם לגדולי העם ושופטיו ומנהיגיו ושם למלאכים ולכוכבים, ובכל מעשה בראשית לא נזכר שם אחר אלא אלהים לפי שמדבר כיצירת העולם ובהנהגתו, וממנו נדע כי יש אלהים שופטים בארץ ושהעולם נהיה מכורא אחד, בראו בחכמתו כשראה לברוא אותו, ובדברי רבותינו ז"ל⁶ כל מקום שכפרו⁷ המינים תשובתן בצידן, בראו אלהים אין כתיב כאן אלא ברא

חזקוני כן, לומר שהם סגורים בשמו, שכן קל"ד לשון סגירה כמו קל"דא⁸, אבל צפון אינו בכלל עד שיבוא הקב"ה ויסגירנו בשמו, והניחו פרוץ לרון בו לעתיד עובדי פסילים שיאמר להם תבא יאתכם אם תוכל לסגור רוח צפוני שהוא פתוח, כי שאדי רוחות סגורים בשמי, וכשתמנה כל האלפא כיתא⁹ תמצא חמש מאות למזרח וכן למערב וכן לדרום⁷, כנגד חמש מאות שנה מהלך שיש על פני רוחב כל אחד ואחד⁸, בראשית, פרש"י: "אמר רבי יצחק לא היה צריך וכו' לפי שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל", וא"ת הרי שבע מצות מצוה מילה וגיד הנשה קדמו למצות החדש מצוה ראשונה, אלא י"ל הא דקרי לה בפרש"י למצות החדש "מצוה ראשונה" לפי שהיא ראשונה למצות שנצטוו ישראל עליהם במעמד כולם⁹, פירש רש"י: למה פתח בבראשית, משום כח מעשיו (תהלים קיא ז) וכו', וא"ת היאך יכולין הכנענים לומר לישראל גזולה מזו אומות, חדא דאין זו גזולה שמה שקנה עבד קנה רבו, וקים לן דכנען לזרעו של שם עבד הוה, כדכתיב ויהי כנען עבד למו (להלן ט כו), ועוד אדרבה סוף פ"ז, 5 מלה מארמית ופ"י מפתח, בנטיין נו, א: כל אקלידי הוה (רב הסדא) מסר לשמיעיה וכו', ועיין בערוך השלם ע"י קלד, 6 כלומר כשתחבר נספר כל האותיות לתשבוטם, תיניו אלי"ף עם ביי"ת עד חיי"ו, או תמצא וכו', וע"ל דלא דק כי מספרם עולה 1495, 7 כשתחלק 1500 לגי חלקים תמצא חיי"ק למורת וכן לדרום וכו', א כשתשי"ר ג, ד, איתא: "ארבו של עולם חיי"ק שנה מהלך ורחבו מהלך חיי"ק שנה מהלך וכו'", וזהו המכוון בדברי רבינו כאן, 8 כמבואר במכילתא דרשב"י

1 וכן מספר השרשים (ברא), 2 רמב"ם, מורה נבוכים ג, יג, 3 השוה פירוש הר"ק לישעיה שם, 4 השוה ספר השרשים (אלה) — ב, 5 ב"ר ה, ט, ושם: שאלו המינים את רבי שמלאי וכו', והלשון: כל מקום וכו' הוא בסנהדרין לח, ב ושם ליתא "בראו אין כתיב כאן וכו'", 6 בסנהדרין שם: שפקרו.

1 וכן מספר השרשים (ברא), 2 רמב"ם, מורה נבוכים ג, יג, 3 השוה פירוש הר"ק לישעיה שם, 4 השוה ספר השרשים (אלה) — ב, 5 ב"ר ה, ט, ושם: שאלו המינים את רבי שמלאי וכו', והלשון: כל מקום וכו' הוא בסנהדרין לח, ב ושם ליתא "בראו אין כתיב כאן וכו'", 6 בסנהדרין שם: שפקרו.

ב יהוה אל-משה ואל-אהרן בארץ מצרים לאמר: החדש הזה לכם

זו למשה ולאהרן. בארץ מצרים למימר: ב. נרמא קרין, לכו

רס"ג יב (ב) ראש. ראשית. ראשון הוא לכם. יהיה לכם.

(ב) החדש הזה, הראהו לבנה בחדושה ואמר לו: כשהיורה רש"י מתחדש יהיה לך ראש חדש. ואין מקרא יוצא מידי פשוטו. על חדש ניסן אמר לו: זה יהיה ראש לסדר מנין החדשים, שיהא אייר קרוי שני, סיון שלישי³⁷. הזה, נתקשה³⁷ משה על מולד הלבנה באיורו שיעור תראה ותהיה ראויה לקדש³⁸. והראה לו באצבע את הלבנה ברקיע, ואמר לו: כזה ראה וקדש. וכיצד הראהו³⁹. וחלא לא היה נדבר עמו אלא ביום⁴⁰. שנאמר: ויהי ביום דבר ה' (לעיל ז כח). ביום צותו (ויקרא ז לח). מן היום אשר צוה ה' והלאה (במדבר טו כג). אלא סמוך לשקיעת החמה נאמרה לו פרשה זו, והראהו עם חשכה⁴¹.

37 כשעת מולד לבנה אינה נראית כי אם מעט ואינה ניכרת כדאמרינן בראש השנה (נד), א) כזה ראתם אם כזה ראתם (רש"י מנחת כט, א) 39 מנילאת שם 40 ויהי החדש הזה משמע שהראה לו הלבנה והוא כלילה שאו אור הלבנה ניכר, משא"כ ביום (זה יתחננו) 41 ואמר ליה כזה שחראה בחשיכה הוא החדש (שם).

ר"ח יב (ב) החדש הזה לכם ראש חדשים, קביעות החדשים אינה אלא על פי החשבון לא על פי ראיית הלבנה⁵. והראיה שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר היה הענן מכסה אותם יומם ועמוד האש לילה, ולא ראו בכלם שמש ביום ולא ירח בלילה, וזה שאמר הכתוב: ואתה ברחמך הרבים לא עזבתם במדבר את עמוד הענן לא סר מעליהם להנחותם בהדרך ואת עמוד האש בלילה להאיר להם (נחמיה ט יט). ומהיכן היו קובעים החדשים⁶

5 להוציא משיטת הקראים שלעולם אין לקדש ע"פ חשבון אלא ע"פ הראיה. וע"י בכורי העתים (תקצב) עמי מה-ו ותורה שלמה חייג פירי שדברי הר"ה מקום ברס"ג, וע"י פ"י המשניות לרמב"ם ראש השנה פ"ב מ"ו. 6 באכרנבאל (המעתיק גם כן את דברי רבינו חננאל) ומדויק אם כן יהיו קובעים החדשים

רשב"ם יב (א) בארץ מצרים לאמר החדש הזה וגו', לפי שפרשה של מצות [היא] הוצרך לפרש שמצוות הללו נצטוו במצרים. אבל שאר מצוות יש מהם בהר סיני ויש מהם באהל מועד ויש מהם בערבות מואב.

(ב) ראש חדשים, כ"י יהושע⁸ שבניסן נברא העולם. לחדשי השנה, בכל מקום שאומר לכם בחדשים שמיני תשיעי, לחדש הזה הם. ולר' אליעזר האומר⁸ בחשרי נברא העולם, עיקר פשוטו

8 ר"ה יא א

תקון היה⁹¹, ומוסד שיסד דוד ושלמה⁹². וככה כתוב באמונתם⁹³ ראב"ע ולא נבואתם. והגאון אמר, כי קבלה היתה בידם מפי משה, כי מלך יקום ויחדש כלי שיר⁹⁴. וכמוהו לא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת (ירמ"י יז כב)⁹⁵.

(ב) החדש הזה, אמר יהודה הפרסי⁹⁶, כי ישראל היו מונים כפי שנות החמה כמשפט הערלים⁹⁷. וראיתו ושמת את החקקה הואת למועדה (להלן יג יז)⁹⁸. כי שנת לבנה איננה שנה, כי ימי החדש והקציר תלויים בהליכת השמש לבדו כפי נטותה לצפון או לדרום. ולא דבר נכונה⁹⁹. ועתה אפרש לך, ידענו כי מהלך הלבנה

91 זה היה חיקון לעבורה ה' שהיתה קיימת ליר מקום הארון. 92 בכ"י פריס. רד"ו ושמואל שיסדו את המוסד של עבודת הכהנים וזלויים כמשמורת. המה יסדו דוד ושמואל הראה באמונתם (דה"א ט, כב). בגירסה רד"ו ושלמה אפשר שכאן קצרה שהרי נימי שלמה הדברים קבלו חוקן מלא. וכן: ויהיו משרתים לפני משכן האל מועד בשיר עד בנות שלמה את בית ה' בירושלים (דה"א י, ז). 93 מפרשים באמונתם — בקיומם. בחיקון לקיומם. או בהשפעת אמונתם בצורך בחיקון זה. 94 ולא היה בזה חידוש אלא קיום מה שקבלו. 95 וזהו מצוה שבאה להם בקבלה. ולא שירמיתו הנביא חידשה. 96 מראשוני הקראים. מייסד בתוכם בת דתה מסתופת. הרואה את עצמה כמפנים דרך למשיח. הורה שהמועדים לפי שנת החמה. 97 הנוצרים. 98 זה המשך מייסוד ימימה. משנה בשנה. כלומר במועד הקבוע שלה בכל שנה. וזה אפשר רק בשנת השמש. 99 ב"קרא כה, ט הוא כותב: יהודה הפרסי אמר כי ישראל היו מונים בחשבון השמש, ואילו היה זה נכון אנה לא פירש משה מהלך שנת המימה. כי חכמי המזלות לא יכלו עד הנה להוציאה לאור.

רמב"ן יב (ב) החדש הזה לכם ראש חדשים, זו מצות ראשונה שצוה הקב"ה את ישראל על ידי משה, ולכן אמר בארץ מצרים (פסוק א). כי שאר מצות שכתורה היו בהר סיני, או שבא לומר בארץ מצרים, לא בעיר מצרים, כמו שאמר רבוחינו⁶¹ חזן לכתך. והיה ראוי שיאמר תחלה דברו אל כל עדת ישראל לאמר החדש הזה לכם וגומר הפרשה, אבל משה ואהרן הם במקום ישראל⁶², ואמר לכם⁶³ כנגד ישראל לדורותם, וחזר ואמר דברו אל כל עדת

61 מנילאת פתיחתא לפסחא. 62 ע"י תנחומא חקת כג: ללמדך שראש החדש הוא כל החדש. 63 כן הוא בס"ש. בכ"י ובטור: להם.

חזקוני מלך מצרים להלון ולא ביד חזקה (לעיל ג יט), אבל כשאשלה ידי והכיתי את מצרים בכבוריהם אחרי כן ישלח אתכם (שם כ).

יב (א) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן, פרשה זו נאמרה קודם אותה של מעלה של מכת בכורים, שהרי פרשה זו נאמרה קודם עשור מראש חודש, ואת של מכת בכורים בערב הפסח, אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה, שלא רצה להפסיק בין סדר התראת כל המכות³⁶. וגם רצה לפרש על הסדר כל המצות התלויות בחדש ניסן. בארץ מצרים, לפי שפרשה של מצוה היא זו, הוצרך לפרש היכן נאמרה³⁷, כמו שמצינו בשאר מצות, מהן בסניני, מהן באהל מועד ומהן בערבות מואב. לאמר, צא ואמור להם מיד³⁸.

(ב) החדש, ראש חדש נקרא חודש בשביל חודש אור הירח, הזה, זה ניסן, שהרי כשהוא אומר וחג האסיף תקופת השנה (להלן לד כב), וחג האסיף בצאת השנה (להלן כג טו), צא וראה איזה חדש שיש בו חג האסיף ותקופת השנה שהשנה יוצאה בו, וקרוי שביעי, כדפרש בפרשת אמור: אך בהמשה עשר יום לחדש 36 וזה הוספת טעם רבינו על לשון הכתוב שור. 37 שמצות הללו נצטוו במצרים (רשב"ם). 38 מנילאת פתיחתא כדברי ר' ישמעאל.

יב (ב) החדש הזה לכם ראש חדשים, כבר הזכרתי בתחלת ראב"ע פירוש התורה²², שקביעות השנה גם החדש לבית דין היה. ועתה בגלות נסמך על מעשה בית דין, והוא העיבור²³, ובפרשת בהר סיני ארריך מעט.

22 בהקדמה דרך ב. 23 עיבור החדש תעבור השנה.

יב (ב) החדש הזה לכם ראש חדשים, מכאן ואילך יהיו ספורנו החדשים שלכם, לעשות בהם כרצונכם, אבל כימי השעבוד לא היו ימיכם שלכם, אבל היו לעבודת אחרים ורצונם, לפיכך — ראשון הוא לכם לחדשי השנה, כי בו התחיל מצויאתכם הבחירי¹⁵.

15 היי החיות שלכם לבהר כמה שתרצו לעשות.

הרמב"ן ספר מצות עשה המצות מגלת אסתר טו 29

כתב הרב והמלוך קני' ה' ס' שנתנוי נחשון מדשים ושנים וז' ה' ס' מלות קדוש המלך

עשייתה אלא משני כתובים והוא שימנם השנים ביחוד ונמנה השבועות עמהן שבע פעמים. ואחר שאמר שזה הענין לא הגיע אלא משני כתובים הורה שהם מצוה אחת בהכרח שאילו היו שתי מצות כלומר מנין שני השמיטות ומנין השנים לא אמרו עד שיאמרו שני כתובים כי כל שתי מצות ילמדו משני כתובים, וכן כל מצוה ומצוה מכתוב שלה, ואמנם יאמר לעולם הא עד שיאמרו שני כתובים במצוה אחת שלא תשלם ידעתו אלא משני כתובים כמו הכבוד שבא בכתוב וכל פטר רחם לי ויורה לזה לבדו שיהא הכבוד לה' בין זכר בין נקבה ובא בכתוב אחר הזכרים לה' ויורה הכתוב הזה לבדו שכל זכר לה' בין בכור בין פשוט ומשני הכתובים הגיע ענין המצוה שהוא בכור זכר לבד כמו שביארו במכילתא. (נדר סיני, שמיטה ויוכל פ"י):

מצוה קמא היא שצונו להשמיט כספים כלומר החובות כלם בשנת השמיטה, והוא אמרו יתברך ואשר יהיה לך את אחיך תשמיט ירך. וכבר נכפל הצווי הזה באמרו וזה דבר השמיטה וגו'. ולשון התוספתא בשתי שמיטות הכתוב מדבר אחת שמיטת קרקעות ואחת שמיטת כספים. ומצות שמיטת כספים אינה נהגת מן התורה אלא בזמן ששמיטת קרקע נהגת, בכל מקום. וכבר התבאר משפטי מצוה זו במסכת שביעית בפרק בתרא. (לפ' אנוכי, הלכות שמיטה פ"ט):

מצוה קמב היא שצונו לנגוש העכו"ם ולהכריחו לפרוע חובו כמו שנצטוינו לחמול על ישראל והזהירנו מלנגוש אותה, והוא אמרו יתברך את הנכרי תגוש. ולשון ספרי את הנכרי תגוש זו מצות עשה. (לפ' אנוכי, ה' מלוט ולוה פ"ב):

מצוה קמג היא שצונו לתת לכהן הזרוע והלחיים והקבה מכל זביחה שנובחה בבהמה טהורה. והוא אמרו יתעלה וזה יהיה משפט הכהנים וגו'. וכבר התבאר דיני מצוה זו בפרק עשירי מחולין, ואין הלויים חייבין בה. (שופטים ושוטרים, הלכות נכורים פ"ט):

מצוה קמד היא שצונו לתת ראשית הגו לכהן, והוא אמרו יתברך ראשית גו צאנך תתן לו. ומצוה זו אינה נהגת אלא בארץ. וכבר התבאר משפטי מצוה זו בפרק י"א מחולין. (שופטים ושוטרים, הלכות נכורים פ"י):

מצוה קמה היא שצונו לדון כדני חרמים. והוא כל מי שהחריס דבר ממה שיש לו ואמר הרי זה חרם יתן הדבר ההוא לכהן אלא אם כן באר שזה יהיה לבדק הבית. כי סתם חרמים לכהנים הוא. והוא אמרו יתעלה אך כל חרם אשר יחרם מן האדם וגו'. ורמז לנו על היות סתם חרמים לכהנים אמר כשרה החרם לכהן תהיה. וכבר התבאר משפטי מצוה זו בפרק שמיני מערכין ופרק ראשון מגדרים. (לפ' נחמות, הפללה הלכות ערכין פ"ו):

מצוה קמו היא שצונו לשחוט בהמה חיה ועוף ואחר יאכל בשרם ושלא יהיה היתר אכילתם אלא בשחיטה. והוא אמרו יתברך וזבחת מבקרך ומצאנך. ולשון ספרי וזבחת מה מוקדשין בשחיטה אף חולין בשחיטה, כאשר צויתך מלמד שנצטוה משה על הושט ועל הקנה ועל רוב אחד בעוף ועל רוב שנים בבהמה. וכבר התבאר משפטי מצוה זו ודקדוקיה במסכת חולין. (לפ' אנוכי, קדושה הלכות שמיטה פ"ב):

מצוה קמז היא שצונו לכסות דם חיה ועוף אחר שנשחטו. והוא אמרו יתעלה ושפך את דמו וכסהו בעפר. וכבר התבאר משפטי מצוה זו בפ"ו מחולין. (לפ' מות, קדושה הלכות שמיטה):

מצוה קמח היא שצונו לשלוח הקן. והוא אמרו יתעלה שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך. וכבר התבאר משפטי מצוה זו בפרק בתרא מחולין. (כי תלך, קדושה הלכות שמיטה):

מצוה קמט היא שצונו לבדוק בסימני בהמה וחיה השחוטין והוא שיהיו מעלה גרה ושומע שמע ואו יהיו מותרין לאכלן, והיותנו מצווין לבדוק אותן באלו הסימנים הוא מצות עשה, והוא אמרו יתברך זאת החיה אשר תאכלו. ולשון ספרי אותה תאכלו אותה באכילה ואין בהמה טמאה באכילה, רוצה לומר בהמה שיהיו בה הסימנים האלו מותר לאכלה ויורה בו שהבהמה שאין בה אלו הסימנים אינה מותרת באכילה, וזה לאו הבא מכלל עשה שהיא עשה כמו שהוא שרש אצלנו, ולכן אמר אחר המאמר הזה אין לי אלא בעשה בלא תעשה מנין תלמוד לומר את הנמול וגו' כמו שאבאר במצות לא תעשה. הנה כבר התבאר שאמרו אותה תאכלו מצות עשה. והענין במצוה זו שאנו מצווין לבדוק הסימנים האלו בבהמה וחיה ואין מותר לאכלן זולת זה והדין הזה הוא מצוה. וכבר התבאר משפטי מצוה זו במסכת חולין ובבכורות. (ויחי ציוס השמיני, קדושה הלכות מאללות אסורות פ"ג):

מצוה קנ היא שצונו לבדוק בסימני העוף שיהיו קצת מנין ממונו מותרין, וסימני העוף לא נאמרו מן התורה אבל הגיע בחקירה כשאנחנו חפשינו המנין שנכתב איסורן אשר מצאנו בהם סגולות יכללו אותם והם סימני עוף טמא, והיותנו גם כן בעופות דנין זה טמא וזה טהור וזה מצות עשה. ולשון ספרי כל צפור טהורה תאכלו זו מצות עשה. הנה נתבאר מה שרמזנו אליו. וכבר התבאר משפטי מצוה זו בחולין. (שס סס פ"ב):

מצוה קנא היא שצונו לבדוק בסימני חגבים גם כן, והן כתובין בתורה כל אשר לו כרעים ממעל לדגליו, וענין זאת המצוה הוא כמו שבארנו במצוה שלפניה, והכתוב שבה הוא אמרו את אלה מהם תאכלו את הארבה. וכבר התבאר דיני מצוה זו במסכת חולין. (ויחי ציוס השמיני, קדושה הלכות מאללות אסורות פ"ב):

מצוה קנב היא שצונו לבדוק בסימני דגים והם כתובים. והוא אמרו יתעלה ויתברך שמו את זה תאכלו מכל אשר במים. ובבאר אמרו בנמרא (חולין ס"ו): האוכל דג טמא עובר בעשה ולא תעשה, כי מאמרו זה תאכלו שומע אני שזולתו לא יאכל, ולא הבא מכלל עשה עשה. הנה נתבאר מאמרו את זה תאכלו מצות עשה. והענין באמרנו זו מצות והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה, והבדלתם אמנם תהיה בסימן, ולכן יהיה כל מין ומין מארבעה אלו המינים והסימנים מצוה בפני עצמה, כלומר סימני בהמה וחיה ועוף וסימני חגבים ודגים. וכבר ביארנו לשונותם בקראי עשה ביחוד. וכבר נתבאר משפטי מצוה זו כלומר סימני דגים בפרק ג' במסכת חולין. (ויחי ציוס השמיני, הלכות מאללות אסורות פ"ב):

מצוה קנג היא שצונו לקדש חרשים (ס"ב ולחשוב חדשים) ושנים, וזו היא מצות קדוש החדש. והוא אמרו יתעלה החדש הזה

לב שמה

כתב הרמב"ן המלוך קני' ה' ס' שנתנוי נחשון מדשים ושנים וז' ה' ס' מלות קדוש המלך

המלך קני' ה' ס' שנתנוי נחשון מדשים ושנים וז' ה' ס' מלות קדוש המלך

דברים לג וזאת הברכה

שיא

יט עמים הר-יקראו שם יזבחו וזבחי צדק כי שפע ימים יינקו ושפני טמוני יט. שבטיא דישראל

לסור בית מקדשא

ותפנשו, תמן יספון נקטת קודשין לרצוא, ארי נקטי עממא ייכלון, וסימן דמשמרון פחלא יתגלן

פרעה, שנאמר: ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים (בראשית מז רש"י ב), לפי שנראים חלשים ולא ישים אותם לו שרי מלחמתו. שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך, וזבולן⁵² ויששכר עשו שותפות, וזבולן לחוף ימים ישכון (בראשית מט יג) ויוצא לפרקמטיא בספינות ומשתכר ונותן לתוך פיו של יששכר, והם יושבים ועוסקים בתורה, לפיכך הקדים וזבולן ליששכר שתורתו של יששכר על ידי זבולן היתה. שמח זבולן בצאתך, הצלח⁵³ בצאתך לסחורה. ויששכר, הצלח בישיבת אהליך לתורה, לישב ולעבר שנים ולקבוע חדשים, כמו שנאמר: ומבני יששכר ידעי בינה לעתים ראשיהם מאתים (דה"א יב לג), ראשי סנהדרין היו עוסקים בכך, ועל פי קביעות עתיהם ועיבוריהם עמים של שבטי ישראל הר יקראו. להר המוריה יאספן⁵⁴, כל אסיפה על ידי קריאה היא, ושם יזבחו ברגלים זבחי צדק. כי שפע ימים יינקו, יששכר וזבולן, ויהא להם פנאי לעסוק בתורה. ושפני טמוני חול, כסויי טמוני חול, טרית⁵⁵ וחלזון⁵⁶ וזכוכית לבנה⁵⁷ היוצאים מן הים ומן החול, ובחלקו של [יששכר ו]זבולן⁵⁸ היה, כמו שאמרו במסכת מגילה⁵⁹: זבולן עם חרף נפשו למות (שופטים ה יח), משום דנפתלי על מרומי שדה (שם), היה מתרעם וזבולן על חלקו: לאחי נדת שדות וכרמים וכר⁶⁰. ושפני, לשון כסוי, כמו שנאמר: ויספון את הבית (מ"א ו ט), וספון בארז (שם ז ג), ותרגומו: ומטלל בכיורי ארויא⁶¹. דבר אחר⁶²: עמים הר יקראו, על ידי פרקמטיא של זבולן תגרי אומות העולם באים אל ארצו, והוא עומד על הספר, והם אומרים: הואיל ונצטערנו עד כאן נלך עד לירושלים ונראה מה יראתה של אומה זו, ומה מעשיה, והם רואים כל ישראל עובדים לאלוה אחד, ואוכלים מאכל אחד, לפי שהגויים אלוהו של זה לא כאלוהו של זה, ומאכלו של זה לא כמאכלו של זה, והם אומרים: אין לך אומה כשרה כזו ומתגייירין שם, שנאמר: שם יזבחו זבחי צדק. כי שפע ימים יינקו, וזבולן ויששכר, הים נותן להם ממון בשפע.

52 ב"ר צט ט. 53 [ראה ב"ר עב ה]. 54 בתרגום אונקלוס. 55 דג שקרין טוניניא (רש"י מגילה ו א). 56 שהוא דבר חשוב (שם). 57 היוצא מן החול וכי תול של זבולון חשוב משאר חולות וראוי לזכוכית לבנה (שם). 58 ב"ר ובכמה כ"י רק: וזבולן, וכן משמע בגמ' מגילה מקור הדברים. 59 ר א. 60 אמר לו כולן צריכין לך על ידי חלזון שנאמר ושפני טמוני חול, תני רב יוסף שפני זה חלזון, טמוני זו טרית, חול זו זכוכית לבנה (מגילה שם). 61 בתרגום יונתן לפנינו: וחפא נטרין דאחא, וגם לפי זה הכוונה לשון כיסוי. 62 ספרי שנה.

(יט) עמים הר יקראו, בעבור שזבולן דר לחוף אניות יהיה עשרו ראב"ע רב, וזהו כי שפע ימים יינקו, והוא מגזרת שפעת גמלים (ישעיה ס' א). ושפוני טמוני חול, אין לו אח⁹⁹, וטעמו כמו טמוני¹, וכן אדמת עפר (דניאל יב ב).² והטעם, שיהא להם עושר רב עד שיטמנהו בחול. ובעבור עשרם יבואו רובם אל הר ה' לזכות זבחי תודה לה'.

99 המלה שפוני היא יחידה במקרא. 1 לפי הענין היא נרדפת לטמוני. כלומר, שפן כמו צפן. 2 אדמת עפר הם שמות נרדפים ובאים ביחד לשם חיזוק, כך שפוני טמוני הוא זוג מלים כמובן אחד לשם ציון חיזוק.

יט"ג (יט) עמים וגו', כי העמים אל הריכם יבואו ושם יזבחו זבחי צדק והרי הם¹⁰ שפע ימים יינקו ויאצרו מטמוניות החול. 10 זבולן ויששכר.

רמב"ן מסוף העולם ועד סופו; יחדו אפסי ארץ, וכי כמה ארצות כבש יהושע, והלא לא כבש אלא פרטום²⁰ זה קטן, אלא כל מלכים ששיעבר היו מלכים ושולטנות. ופשוטו של מקרא כי בעבור שבירך יוסף בתבואות דימה אותו לשור, כי רב תבואות בכח שור (משלי יד ד), ואמר שיהיה לבכור אשר יוליד הדר מלכות, ירמוז ליהושע שהוא ראשון לבית יוסף, ויהיה לו גדולה ומלכות. וקרני ראם קרניו, של שור הנוכר, ובקרניו יגנח יחדיו אפסי ארץ, ואמר כי קרניו שהם שנים הם רבבות אפרים והם אלפי מנשה, הקרן הימין לאפרים והשמאל למנשה, והנה הזכיר בברכתו שיהיו לרבבות ולאלפים, כטעם רבבות אלפי ישראל (במדבר י ל).

(יח) וטעם שמח זבולון בצאתך, בעת צאתך באניות סוחר, ירמוז כי לחוף ימים ישכון²¹, ואתה יששכר באהליך, ירמוז כי ראה מנוחה כי טוב ואת ארצו כי נעמה, כברכת יעקב²². 20 לשון חלק. י"ג בספרי: פרטום. 21 בראשית מט יג. 22 שם טו.

זבולון עם חרף נפשו למות (שופטים ה יח), משום דנפתלי על מרומי שדה (שם). לפיכך אמר לו משה: שמח זבולון בחלקך, ואל תתעצב אם נפל חלקך על הים, כי אתה משתכר בו, כמו שמפרש והולך. בצאתך, משה רבינו ברך כל אחד ואחד במה שצריך, הוא²⁸ היה יוצא בפרקמטיא, כדכתיב: וזבולון לחוף ימים ישכון (בראשית מט יג), לכך ברכו שישמח בצאתו. ויששכר באהליך, ארצו²⁸ היתה טובה לזריעה²⁹, והיה הוא יושב באהלים לשמור שדותיו, והתפלל משה שיצליח וישמח בשדותיו, וכן אמר לו יעקב: רובץ בין המשפטים (שם יד). בין הגבולים לשמור שדותיו.

(יט) ושפוני טמוני חול, פעמים³⁰ שהספינות נשברות בנמל וטבועות וטמונות בחול, וכשהים נקמט ומתמעט כדן מנהגו בכל יום באים בני זבולון ונוטלים אותו ממון.

28 [בכור שור]. 29 [בכור שור: למרעה, ונראה שהגיטא הנכונה: לזריעה, שהרי מסיים לשמור שדותיו]. 30 [בכור שור].

ספורנו ויאבד עמים רבים, כאמרו: "וסרה קנאת אפרים וצוררי יהודה יכרתו... ועפו בכתף פלשתים ימה, יחדו יבזו את בני קדם" (ישעיה יא יג-יד).

(יט) עמים הר יקראו, יששכר וזבולון יקראו אומות העולם אל ההר הטוב בימינו שחורתם הבלתי נמצאים בין האומות. שם יזבחו זבחי צדק, גם חגרי האומות וזבחו כל ימיהם "זבחי מחים" (תהלים קו כח), הנה בבואם אל ההר הטוב יזבחו שם זבחי צדק, כי שפע ימים יינקו, יששכר וזבולון יהיה להם מיני סחורה הבאים מן הים, ומהם שספונים וטמונים בחול, כמו דם בחלזון וזכוכית לבנה בחולסית שבחול³¹.

31 ראה רש"י.

צוֹנֵי יְהוָה אֱלֹהֵי לַעֲשׂוֹת כֵּן
 בְּקֶרֶב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים
 שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: וּשְׁמֵרְתֶם
 וַעֲשִׂיתֶם כִּי הוּא חֻמַּתְכֶם
 וּבִינְתְּכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר
 יִשְׁמְעוּן אֵת כָּל־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה

אח"כ 1234567

פְּקֻדֵי יי אֱלֹהֵי לְמַעַבְדְּ כֵן
 בְּגוֹ אֶרֶץ דִּי אַתּוּן עֲלִין
 תַּמָּן לְמִירְתָּהּ: וּתְמָרוּן
 וְתַעֲבְדוּן אֲרִי הִיא
 חֻמַּתְכוֹן וְסוּכְלַתְנוּתְכוֹן
 לְעֵינֵי עַמְמֵי דִי יִשְׁמְעוּן
 ית כָּל קִימֵי אֵלִין וְיִמְרוּן
 לְחוּד עִם חֻפִּים וְסוּכְלַתְן

תולדות אהרן ושמרתם. שבת עה. כי
 סי. ברכות ו. מגילה יא. סנהדרין לח:

וְאָמְרוּ רַק עִם־חֻכְּם וְנָכוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה:

אוצר החכמה שפתי חכמים

רש"י

(ו) ושמרתם. זו פ משנה: ועשיתם. כמשמעו:
 כי היא חכמתכם ובינתכם וגו'. זאת מחשבו
 חכמים י ונצויים לעיני העמים:

ט ששמירה הוא הלימוד והעשיה הוא קיום המצות שכל שאינו לומד
 אינו עושה: י שינה הרב שמות החכמה והבינה בשמות החורא מפני
 שאין החכמה והבינה בערך אל האומות רק מצד עצמן ולא יתכן
 לומר לעיני העמים והוסיף מלת תחשבו שפירושו שתחשבו חכמים

אבן עזרא

לכם תפארת במצותיו על כל הגוים והטעם כי עיקר כל המצות יבינם המשכיל וידע למה נתנו:

אבי עזר

(ה) וטעם למדתי ועוד כי יש לכם תפארת במצותיו. הנה הרואה יתמה על דברי הפסוק ושמרתם ועשיתם וגו' ואמרו רק עם חכם
 וגו' האמור יאמר למוד היטב למען תחכם באחריתך ויהי לך תפארת על חכמתך ואנשי גילך ויקבלוך בכבוד לרב ולמורה. הלא זה היעוד לא
 נאה לכן דעת שיהיה הלמוד בשביל התפארת וגאון ואף גם לאומה שלימה. והנכון בזה שרמו בתורה ענינים גדולים בפסוקים הללו. כי ידוע
 בשנים קדמוניות אשר היו בני ישראל לבז ולמשיסה בערי הגוים חשבו למצוא חן לילך בתקוותיהם ובעדי זהב וכסף וכבר השיב להם פטרון אחד
 בעת זר להם מגירושם ומטלטול על ידי קנאת הגוים עבור הלוכס כרוס בצגדי משי ורקמה משושים בשאר אמר להם הפטרון קרעו בגדיכם
 ואל לבבכם ואח"כ חשבו כמה מבני אחינו למצוא חן בעיני העמים ללמוד לשונותיהם ותקוותיהם למצוא חן בעיניהם ותקוותינו ותורתנו מקרא
 ותלמוד ופוסקים מוסיפים בקרן וזויה ואין מאסף וגם זאת לא עלתה בידם כי העמים שחקו עליהם. אבל נשימה לב על ימים קדמונים אשר ה'
 ענו בכל קראנו וכל אחד מאתנו יודע בשמות המלאכים וממנו נביאים וממנו חכמים ולריקים ואף בימי תנאים שמשו בנת קול וכל דברייהם
 כגשלי אש ברוח פיהם המיתו רשע וצדאות עיניהם הפילו חללים ואת תפארתנו והכל יודעים כי לא נעלם מהם טענות והנדרה ולטעות עמים
 ומתבטא אבל עיקר תפארתם לא היה רק בחכמת אלהות. כי זאת נראה בהם השגחה והשפעה גדולה מכל העם כי המה כונו בעשיית המצות
 על זד המעולה וכל נגממתם לחקור בגדולת הנורא עד אשר קבלו השגה ושפע ולא עשו המצות כדרך אנשים מלומדה. והנה גלה לנו התורה
 כמזכיר לומר אם רוח התפארת יעלה עליך למצוא חן בעיני העמים ולהתיפות בעיניהם לאמר עליך כי חכם ונבון אמה ותחשוב להשיג כבוד
 בכתיבה ודבור ותשקך מצות ה' אחר גיון לשוא תתיפי. וזה שאמר הכתוב ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים וגו' רק ושמרתם את המצות
 ועשיתם באופן נאה לבל יתגאלו בפת בג הזמן הלא אז ישחקו עמים על מצותיך ומשפטיך. כאשר יראו בשפלת קומתך. אשר דמחה לתמר מימך.
 אבל תעשה באופן היאות כמו שכתבתי ואז יהיה חכמתך ובינתכם גדול מאד בעיני העמים צדאוחס גדול השכלת הדת וגם יראו גדול הללחת
 אומה אשר קרוב ה' אליהם בכל קראם כי חכמת אדם תאיר פניו ומי אשר ראה אומתנו בשלוותם מי לא ידע כי חוקותינו טובים וה' דודינו
 ורוענו. וזה שאמר הכתוב רק השמר לך ושומר נפשך פן תשכח וגו' והיה אלנך כדיוטגמא ישנה מצות אנשים מלומדה לצוא אללו כמצוא עם
 ולבבם רחוק עמנו הלא אז לא תמצא חן בעיני האומות. וגם זאת לא יועיל לכם באמרתם כי ה' שכתנו על אשר הלכנו קדורית. זה תוכן דברי
 הפסוקים ההמה כאשר תשים אל לבך תשוב ותראה דברי מוסר היוצאים מפסוקים האלה ועמה דע לך ומה מאד עמקו דברי המקוון ותזנה
 משלום נפשי נשימי טובה ואומר אבד נפשי ותושלתי מה' לומר שעל רוב הטובות והשלום שנחתי לי בנשחתי זה ותזנה גרמת להשכיח נפשי
 ונשחתי מרוב שלום שהשפעת לי נשימי טובה היינו טובת עולם עומד ואומר אבד נפשי כי פשענו להאמין בנשחיות ותושלתי מה' לעחיד כי אמרנו
 נגורנו ולית דין ודין ומקרה אחד לנדיק ולרשע ואמה ה' תזכיר עני ומרודי לכפר על כל אשר הערנו והמקוון מדבר כלו ה' לנגדו ובמר מילל
 לאמר בלשון נכח ונסתר על מדרגה עליונה כטעם כל הברכות טוב ה' לקיו ולצדיקים ואל תחמה על הפסך ראותינו לצדיקים שמיגע להם כמעשה
 הרשעים כי אמה ה' לנפש מדרשט שיעקר כונתך לדרוש ולהטיב לנפש הצדיק והגוף הוא טפל ולא דברה מורה בממים והארכתי לדבר בדברי
 חכמתי וזל כפרק כמה מדליקין על פסוק ותזנה משלום נפשי ופה אין מקום אחי להאריך:

על אלהים פן מה עשה ואלו יצא מן ים ויבא סנהדרין?
 מקראות גדולות מאורות - (דברים) תנ"ך. ירושלים. תשנ"ה. עמוד מס 92 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

לְפִיכָךְ שָׁבְעוּ בָאָרֶץ שְׁעָרֶיהָ אֶבֶד וְשֹׁפֵר בְּרִיחֶיהָ.

מסורת המדרש
בגויים אין תורה ע"ש
ויקרא ה' ז ספר ועקב
פליז יליש שלח תשכג
משלי תתקנ

מַלְכָּה וְשָׂרֵיהָ בְּגוּיִם אֵין תּוֹרָה' אִם יֹאמֵר לָךְ אָדָם
יֵשׁ חֲכָמָה בְּגוּיִם תְּאֲמֵן הֲדָא הוּא דְכְּתִיב (עובדיה א, ח)
'וְהָאֲבֹדְתִי חֲכָמִים מְאֹדִים וְתִבְנוּנָה מֵהָר עֲשׂוּ' יֵשׁ תּוֹרָה
בְּגוּיִם אֵל תְּאֲמֵן דְּכְּתִיב 'מַלְכָּה וְשָׂרֵיהָ בְּגוּיִם אֵין תּוֹרָה'.

'נְבִיאִיהָ' אֵלוּ נְבִיאֵי שְׁקֵר גַּם נְבִיאִיהָ' אֵלוּ נְבִיאֵי
אֱמֶת אֵלוּ וְאֵלוּ 'לֹא מִצְאוּ חֲזוֹן מֵה'.

יד. 'יֵשְׁבוּ לָאָרֶץ יְדַמּוּ זְקֵנֵי בֵּת צִיּוֹן' אָמַר רַבִּי אֱלֶעָזָר

הכבוד שלה, שמיד — חזר ואמר: "ה' עוז וגבור, ה' גבור מלחמה, שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם, ויבא מלך הכבוד", שכן — אמר להם: התגדלו, שמלך הכבוד עליכם! מיד, חלקו לו כבוד, ונשאו עצמן, וינכנס הארון, אמר להם הקב"ה: אתם חלקתם לי כבוד, חיוכם — מבטיח אני לכם! נשאו אחריכם את ביתי, אין אדם שולט בכם. תדע, שכל כלי המקדש גלו לבבל... אבל שערי בית המקדש במקומן נגזזו" (במדרש טו, יג ע"י"ש), לפיכך — נאמר כאן, בקינת התורבן: "שבעו בארץ שעריה, אבד ושיבר בריחיה", הגם שהבריחים נשברו ואבדו, השערים טבעו בשלימותם, "ושערים שבעו בארץ, עתידים לעלות ולהתחדש כל אחד ואחד במקומם" (פרדריא, נא).

"מלכה ושריה בגויים, אין תורה", כשישראל גלו מן הארץ, המסוגלת לתורת ה' (ספרי עקב, לו), אין להם בארצות העמים מאור תורה מושלם להוראת הוראה ברורה בסנהדרין סמוכים (ראה רש"י באיכה, וראה סנהדרין יד), וכל שכן שבקרב העמים עצמם אין תורה אלהית, ומכאן, אם יאמר לך אדם: "יש חכמה בגויים", תאמין, שיש ביניהם חכמי מדעים, הדא הוא דכתיב — זהו שאמר הכתוב, במפלת אדום: "והאבדתי חכמים מאדום, ותבונה — מהר עשו", הרי שראויים בני אדום — עשו להקרא חכמים (ויקרא ה, ז, ועיינו כאן בפ"י"ט), אבל, אם יאמר לך אדם: "יש תורה בגויים", תורת ה', ללכת בדרכי אמת ויושר וצדק וקרושה ופרישות ורחמנות אמיתיים — אל תאמין, שאין בהם כזאת, אלא בישראל בלבד, היא תורתנו הכתובה והמסורה לנו מדור דור, וזהו — דכתיב: "מלכה ושריה בגויים, אין תורה" לישראל בקרב הגוים אין תורה שלמה, וכל שכן שבגויים עצמם, כאמור, ודרוש: "בגויים אין תורה".

"גם נביאיה לא מצאו חזון מה", כשהכתוב אומר — "נביאיה", אלו נביאי שקר, שהם לא מצאו חזון מה, שהרי מצאנו שיש שה' מדבר אל נביא כזה, כאקראי (סנהדרין קד, ועיי"ש), שהיו יודעים על פי חזיונם, או כמזלות וכוכבים (פ"י"ט), ובחורבן הבית גם מהם פסק כל חזון, וכשהכתוב מוסיף ואומר: "גם", "גם נביאיה", אלו נביאי אמת, שמהם נסתם חזון מה, ולומר לך, כי — אלו ואלו "לא מצאו חזון מה", שגם מנביאי האמת נמנעה רוח הקודש, ולא נאמרה להם נבואה מפי ה' (תרגום שם), שאין נבואה שורה אלא בארץ ישראל (מכילי בא, יב, א, וזוהר א, רמ), ולא מתוך עצבות (שבת ל), ואין השמחה שלמה אלא בישיבת ארץ ישראל (אוח"ח ר"פ תבוא כא, א).

יד. "ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון", העלו עפר על ראשם, חגרו שקים, הרידו לארץ ראשן

מוֹעֲדֵי יְהוָה אֲשֶׁר-תִּקְרְאוּ אֹתָם
 מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדֵי:
 שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלֶאכֶה
 וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן
 מִקְרָא-קֹדֶשׁ כָּל-מְלֶאכֶה לֹא תַעֲשׂוּ שַׁבַּת הוּא

די תַּעֲרֵעוּן יְתַהוֹן מְעָרְעֵי
 קֹדֶשׁ אֵלֶּין אֲנֹן מוֹעֲדֵי:
 שֵׁשֶׁת יוֹמִין תַּתְּעַבֵּד
 עֲבִידָא וּבַיּוֹמָא שְׁבִיעֵאָה
 שַׁבַּת שַׁבְּתָא מְעָרַע קֹדֶשׁ
 כָּל עֲבִידָא לֹא תַעֲבִדוּן
תולדות אהרן אשר תקראו. ו'יה כד.
אלה הם מועדי. שם שבת הוא. חולין קא:

רש"י

שפתי חכמים

(ב) דבר אל בני ישראל מועדי ה'. עשה מועדות
 שיהיו ישראל מלומדין בהם שמענרים את השנה מ'על
 גלויות שנעקרו ממקומם לעלות לרגל ועדיין לא הגיעו
 לירושלים: (ג) ששת ימים. מה ענין שנת אלל

מ הכי גרסינן עשה המועדות שיהיו ישראל מלומדין בהם רוצה
 לומר שיהיו רגילים לעלות לרגל ומפרש והולך כיצד שמעברין כו'.
 כיון שנעקרו ממקומן מעברין דאם לא יעברו לא יוכלו לעלות ולהגיע
 לירושלים אלא עד אחר הרגל ובשנה הבאה לא ירצו לעלות לרגל
 לירושלים שאינן יכולין לבא לירושלים קודם הרגל הלכך מעברין.
דסבורין
אוצר החכמה

אבן עזרא
 (ב) וטעם אלה הם מועדי. נענור היות שנמות רנוח
 נשנה:

רמב"ן

הבריל שאר המועדות ממנו, ואמר אשר תקראו אותם
 במועדם, כלומר באי זה יום מן השבוע שיגיעו בו,
 כי השבת קבוע הוא, ביומו יבא לא נצטרך לקרוא
 אותו במועדו. ועל דעת רבותינו (ת"כ פרשה ט ה), "אשר תקראו אותם במועדם", רמז לעבורים, שתקראו אתם
 להם מועדים:

והנכון בעיני כי פירוש מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש אלה הם מועדי, על הנזכרים למטה
 בפרשיות, בחדש הראשון וגו', ולכן חזר שם פעם אחרת אלה מועדי ה', בעבור שהפסיק בענין
 השבת. והנה אמר מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש אלה הם מועדי במלאכת עבודה, אבל השבת
 חשמו לעשות אותה שבת שבתון מכל מלאכה שבעולם, כי יזהיר בשבת פעמים רבות. וירמוז עוד בכאן
 כי גם בבואו באחד מן המועדים לא תדחה לעשות בה אוכל נפש. וכמוהו אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות
 אותם (שמות לה א ב), על המשכן וכליו אשר יזכיר בפרשה השניה, והפסיק בשבת ששת ימים תעשה מלאכה
 וגו', וחזר ואמר (שם פסוק ד) זה הדבר אשר צוה ה' קחו מאתכם תרומה, והיא המצוה הראשונה, בעבור
 שהפסיק בה הוצרך לחזור ולהתחיל בראשונה. וראיה לפירוש הזה, שלא הזכיר בשבת "והקרבתם אשה לה"
 כאשר יזכיר בכל מועד ומועד, ואמר בסוף הפרשה (פסוקים לו לח) אלה מועדי ה' וגו' מקראי קודש להקריב
 אשה לה' וגו' מלבד שבתות ה', שאין השבתות בכלל מועדי ה'. וראיה עוד כי לא אמר בפרשה השניה
 "וידבר ה' אל משה לאמר" כאשר אמר בכל מועד ומועד, כי הדבור הראשון הוא היה מצות המועדים, אלא
 שהזכיר להם השבת לשלול ממנו דין המועדים לא לבאר מצותיו ותורותיו, ולכן לא אמר בו "והקרבתם
 אשה לה" כאשר אמר במועדים, והזכירה בסוף עם הנדרים והנדבות שלא נזכרו כאן, כאשר פירשתי. וזהו
 מדרש חכמים שאמרו (תו"כ פרשה ט ז), מה ענין שבת אצל המועדות וכו', כי אין השבת בכלל מועדי ה' כלל
 רק סמכו הכתוב להם:

וטעם מקראי קודש. שיהיו ביום הזה כולם קרואים ונאספים לקדש אותו, כי מצוה היא על ישראל להקבץ
 בבית האלהים ביום מועד לקדש היום בפרהסיא בתפלה והלל לאל בכסות נקיה, ולעשות אותו יום
 משתה כמו שנאמר בקבלה (נחמיה ח י) לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי
 קודש היום לאדונינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם. והנה "מקרא קודש", מלשון קרואי העדה (במדבר
 א טו), אחרי כן יאכלו הקרואים (ש"א ט ג), וכן על כל מכוון הר ציון ועל מקראיה (ישעיה ד ה), המקומות
 שנקראים שם שיתקבצו בהם קרואי העדה. ואונקלוס עשאו מלשון אשר יקרא אתכם באחרית הימים (בראשית
 מט א), לשון מאורע, בכל יום שיארעו תעשו אותם קודש. ורבותינו ז"ל אמרו (ספרי פנחס קמז), ארעם במאכל
 ובמשתה ובכסות נקיה, כלומר שלא יהא חוקם אצלך כחק שאר הימים אבל תעשה להם מקרא של קודש

לַיהוָה בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם: פ
 וְאֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ
 אֲשֶׁר-תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם:
 ה בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבַּעַת עָשָׂר
 לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעֲרָבִים פֶּסַח לַיהוָה:
 ו וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ
 הָיָה חַג הַמִּצּוֹת לַיהוָה שִׁבְעַת
 יָמִים מִצּוֹת תֹּאכְלוּ: ז בַּיּוֹם
 הָרִאשׁוֹן מִקְרָא-קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם
 כָּל-מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: ח וְהִקְרַבְתֶּם

שִׁבְתָּא הִיא קָדֶם יִי בְּכֹל
 מוֹתְבְּנִיכוֹן: ד אֲלִין מוֹעֲדֵיא
 דִּי מְעָרְעֵי קֹדֶישׁ דִּי
 תְּעָרְעוֹן יְתָהוֹן בְּזַמְנֵיהוֹן:
 ה בְּיַרְחָא קְדָמָא ה
 בְּאַרְבַּעַת עָשָׂר לִירְחָא
 בֵּין שְׁמַשְׁיָא פֶּסַחָא קָדֶם
 יִי: ו וּבַחֲמִשָּׁת עָשָׂר יוֹמָא
 לִירְחָא הָדִין חֲמֵא
 דְּפִטְרֵיא קָדֶם יִי שִׁבְעָא
 יוֹמִין פִּטְרֵי תִיכְלוֹן:
 ז בְּיוֹמָא קְדָמָא מְעָרַע
 קֹדֶישׁ יְהִי לְכוֹן כָּל עֲבִידַת
 פְּלַחַן לֹא תַעֲבִדוֹן:

תולדות אהרן אלה מועדי ה: ר"ה כא:
 כב. כד. כה. ובחמשה עשר יום. טוכה כז.
 כח:

וְהִקְרַבְתֶּם

שַׁמְתֵי חֲכָמִים

את"ח 1234567

עליו כאלו מקיים את השנמות: (ד) אלה מועדי
 ה'. למעלה מדנר נענור שנה וכלן מדנר נ נקדוש
 המדש: (ה) בין הערבים. משש שעות פ ולמעלה:
 פסח ר"ה'. הקרבת ע קרנן שזמו פסח:

ועיין בסנהדרין דף י"א: ג רוצה לומר לעיל כתיב מועדי ה' אשר
 תקראו אותם וקרינן אתם רוצה לומר דתלוי הכל בבית דין אם
 מעברין השנה מעובר ואם לאו אינו מעובר, וכאן גם כן כתיב מועדי
 ה' מקראי קודש אשר תקראו אתם משמע דתלוי בבית דין שאם
 קדשוהו מקודש ואם לאו אינו מקודש: פ רוצה לומר דבתחילת היום
 עד שש שעות מאיר היום ביותר וכשיגיע משש שעות ולמעלה אינו
 מאיר כל כך כבתחילה, ואם כן משש ואילך נקרא ערב וכשיקרב הלילה שהוא מאפיל ביותר זהו ערב ממש שעות ואילך עד
 הלילה נקרא הכל בין הערבים: ע דפסח לא קאי איום טוב אלא אהקרבת כו':

ספורנו

ע"פ) שבת היא דקבעה אנפשה התחיל בענין המועדות אשר
 מועדם הוא על ידי קריאת בית דין, כמו שכא בקבלה (ראש
 השנה כה, א) אתם אפילו שוגגין, אתם אפילו מוידן אתם אפילו
 מוטעין: (ה) בין הערבים פסח ר"ה'. הזכיר ענין הפסח אף על
 פי שאין יומו מקרא קדש כי היא סבת השתנות זמני המועדים
 כי אמנם היות הכונה שיהיה זמן זבח הפסח לדורות מכוון עם
 הזמן שהיה הזבח של אותה פסחה שנעשית בתצי אותה הלילה

שנאה נפשי: (ג) שבת היא ר"ה'. הוא היוצר אור ובורא חשך
 קובע אותה בכל מושבותיכם. אף על פי שתשתנה תחלת היום
 והלילה כפי השתנות האורך בגלילות מתחלפות ועם זה היתה
 השבת הראשונה משוערת כפי איות אורך מיוחד בהכרח מכל
 מקום תהיה תחלת השבת וסופה בכל אחד מהגלילות ליושביו
 כפי התחלת היום והלילה בגליל ההוא: (ד) אלה מועדי ה'.
 אתר שדבר בשבת שמועדה כבר נקבע כאמרם ז"ל (פסחים פרק

מנחת שי

בכל מושבותיכם. עיין בפרשת ויקרא סימן ד': (ה) בארבעה. הבית"ן דגשות: (ו) עבדה. כתב הרמ"ה ז"ל בעבדה אשר חעבד
 עמדי חסר וא"ו כתיב וכל לשון עבדה באורייתא דכותא חסר וכן כתב בעל שמן ששון שלא כדעת המאירי: ז' תעשו. בלא מקף
 כאמצע:

פנין המצות למהר"ם חאגיז ז"ל

[רצו] (עשה קיל) לשבות ממלאכת עבודה ביום ראשון של פסח שנאמר ביום הראשון מקרא קדש יהיה לכם:
 [רצו] (לאו קפו) שלא לעשות מלאכת עבודה ביום ראשון של פסח שהוא יום ט"ו בניסן שנא' ביום הראשון מקרא קדש יהיה
 לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו:

לו שבִּעַא יוֹמִין תִּקְרְבוּן
 קִרְבָּנָא קָדֶם יי בְּיוֹמָא
 תְּמִינָאָה מְעַרַע קְדִישׁ יְהִי
 לְכוּן וּתִקְרְבוּן קִרְבָּנָא קָדֶם
 יי בְּנִשׁ תְּהוּן כָּל עֲבִידַת
 פְּלִחָן לֹא תִעְבְּדוּן: לו אֵלִין
 מוֹעֲדֵיָא דְיִי דִי תִעְרַעוּן
 יְתִהוּן מְעַרְעֵי קְדִישׁ
 לְקִרְבָּא קִרְבָּנָא קָדֶם יי
 עֲלִתָא וּמִנְחָתָא נִכְסַת
 קוֹדֶשִׁין וְנִסְכֵּין פְּתַגְם יוֹם
 בְּיוֹמֵיהּ: לח בַּר מְשַׁבֵּיא דְיִי
 וּבַר מִתְּנִיכוֹן וּבַר כָּל
 נְדָרִיכוֹן וּבַר כָּל נְדָבְתִיכוֹן
 תּוֹלְדוֹת אֵהָרִן כֹּל מִלֹּאכַת עֲבוּדָה לֹא
 תַעֲשׂוּ. שִׁם. עֲלֵה וּמִנְחָה. מִנְחוֹת מִד: זכח
 וְנִסְכֵּים. שִׁם בְּכוֹרוֹת יי. תְּמוּרָה יי. מִלְּבַד
 שְׁבֻתוֹת ה'. שִׁם.

עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: לו שְׁבַעַת יָמִים
 תִּקְרְבוּ אִשָּׁה לַיהוָה בַּיּוֹם
 הַשְּׁמִינִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יְהִי לָכֶם
 וְהִקְרַבְתֶּם אִשָּׁה לַיהוָה עֲצֵרַת
 הוּא כָּל־מְלֹאכֶת עֲבֹדָה לֹא
 תַעֲשׂוּ: לו אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה
 אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ
 לְהִקְרִיב אִשָּׁה לַיהוָה עֲלֵה וּמִנְחָה
 זָבַח וְנִסְכֵּים דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ: 1234567

לח מִלְּבַד שְׁבֻתוֹת יְהוָה וּמִלְּבַד מִתְּנִיכוֹתֵיכֶם וּמִלְּבַד
 כָּל־נְדָרֵיכֶם וּמִלְּבַד כָּל־נְדָבְתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּתְּנוּ

דְּשׁ"י שְׁפִתֵי חֲכָמִים

קדשהו זכסות נקיה וזתפלה ע. וזשאר י"ט זמאלכל
 וזמשתה וזכסות נקיה וזתפלה: (לו) עצרת היא.
 עזרתי אחכס אללי כמלך שזמן את בניו לסעודה לכך
 וכך ימים כיון שהגיע זמנן ליפטר אמר בני זנקשה
 מכס עכזו עמי עוד יום אחד קשה עלי פרידמכס: כ"ז
 מלאכת עבדה. אפילו מלאכה שהיא עבודה לכס
 שאס לא תעשה יש חסרון כס בדבר: לא תעשו.
 יכול אף חולו של מועד יהא חסור זמלאכת עבודה ח"ל
 היא: (לו) עלה ומנחה. מנחת נסכים הקריבה עם פ העולה: דבר יום ביומו. חק הקלוז זחומש צ
 הפקודים: דבר יום ביומו. הא חס עזר יומו זטל קרזנו:

הזה אמינא דממעט לילה גמי ממלאכה לכך אצטרך רבוי: ע והא
 דמהפך רש"י הקרא דמקרא קדש, דהיה לו לפרש לעיל קודם פירוש
 והאבדתי וקודם כל מלאכה לא תעשו, ויש לומר דלעיל לא יוכל
 לפרש קדשהו בזכסות נקיה כו' דלמא הא דכתיב מקרא קדש לאסור
 הלילה כיום לענין עשיית מלאכה וזכר אבל עכשיו דכתיב כל
 מלאכה לא תעשו שהוא מיותר ובא ללמד ולהזהיר על מלאכת לילה
 כיום על כרחך האי מקרא קודש בא ללמד קדשהו בזכסות נקיה כו':
 פ דקשה ליה דהרבה מנחות כתובים בפרשת ויקרא ולמה לא מפרש
 איזה מהן. והרא"ם פירש אי מנחה בפני עצמו היא עולה זכח
 ונסכים ומנחה מיבעי ליה: צ בפרשת פנחס ושם מפורש כל המוספים
 שיש יום שיש בו מוספים הרבה ויש יום שיש בו מוספים מועטים:
 היא: (לו) עלה ומנחה. מנחת נסכים הקריבה עם פ העולה: דבר יום ביומו. חק הקלוז זחומש צ
 הפקודים: דבר יום ביומו. הא חס עזר יומו זטל קרזנו:

* מנחות זח:

פנין המצות למהר"ם האגוז ז"ל

- [שי"ב] (לאו קלו) שלא לעשות מלאכת עבודה ביום ראשון של סוכות שנא' כל מלאכת עבודה לא תעשו:
- [שב] (עשה קנד) להקריב קרבן מוסף בחג הסוכות שנא' שבעת ימים תקריבו אשה לה':
- [שבא] (עשה קנה) לשבות ממלאכת עבודה ביום שמיני עצרת שנאמר ביום השמיני מקרא קדש יהיה לכם:
- [שבב] (עשה קנו) להקריב קרבן מוסף ביום שמיני חג העצרת שנאמר והקרבתם אשה לה' עצרת היא:
- [שבג] (לאו קנז) שלא לעשות מלאכת עבודה ביום שמיני חג העצרת שנאמר כל מלאכת עבודה לא תעשו:

פרקי רבי אליעזר

18 ז

זענו אחד מן המנהגין וכשישראל עושין רצונו של הקב"ה עושה
 ברחמי הרבים ומכה את החמה ושולח את רגזו על עכס"ז שנאמר
 כה אמר ה' אל דרך הרים אל תלמדו ומאותות השמים אל תתנו
 כי יתנו הרים מדנה עכס"ז יחתו ולא ישראל. כשם שאין אור התפתח
 מושל באור הלבנה ולא אור הלבנה באור החמה כך אנו מונים לא
 מעו מדור הלבנה ק"ן ענן לערפל עשוין כמין שני קערוה כפוייה זו
 על גבי זו והוא יוצא בין שניהם וכשהוא מורד לכנה אלו שני עננים
 דופלים את פניהם ברוח מערבית והוא יוצא מבין שניהם כמין שופר
 ברילה הראשון מדה אחר ברילה השניה מדה שניה וכן עד חציו של
 חודש עד שהוא מתגלה כלו ומחציו של חודש אלו שני עננים והופכים
 את פניהם לרוח מורתי פאת הלכתה שיצא מתחילה מתחיל ונכנס
 ומתכסה בין שניהם ברילה הראשון מדה אחר ברילה השניה מדה
 שניה ע"י סופו של חודש עד שמתכסה כלו ומבין שהוא נהג בין שני
 עננים שנאמר בשופר ענן לבוש ויערפל חתולו ומבין שהוא מתכסה
 בלו שנאמר הקעו בחדש שופר ככה ליום תגע ביום שמתכסה כורו :

אמר החכמה
 הדר"ט 1234567

פרק שמיני

בנישאים

והנשים וימים ולילות שעות וקצים והקוסות ומחורות
 ועיבורין היו לפני הקב"ה והיה מעבר את השנה ואחר כך מסת
 יאדם הראשון בנג עדן שנאמר זה מספר תולדות אדם מבין עולם לכל
 תולדות בני אדם אדם מסר לחנוך ונכנס במד העיבור ועובר את
 השנה שנאמר וחתלך חנוך את האהיים ונ' ויהלך חנוך בדרכי
 בני העולם שמסר אלהים לאדם וחנוך מסר לנח מוד העיבור ועובר
 את השנה ואמר עוד כל ימי הארץ ודע וקציר וקור וחום וקיץ וחורף .
 זרע זה הקוסת תשרי . קציר א הקוסת ניסן . קור זו הקוסת שבט .
 וחום זו הקוסת חסון . וקיץ בעת וחורף בעתו . מבין החמה ביום
 ומבין הרבנה ברילה לא ישבותו . נח מסר לשם ונכנס במוד העיבור
 ועבר את השנה ונקרא כהן וכי שם בן נח כהן היה אלא ע"י שהיה
 בכור והיה משרת ונקרא כהן וכי שם בן נח כהן היה אלא ע"י שהיה
 מלך שלם ונ' . ושם מסר לאברהם ונכנס במוד העיבור ועבר השנה
 ונקרא כהן שנאמר נשבע ה' וראו ינחם אחר כהן לעולם . ומבין שמסר
 שם לאברהם שנאמר על דברתי מלכי צדק . אברהם מסר ליצחק ונכנס
 בוסר העיבור ועבר את השנה לאחר מותו של אברהם שנאמר ויהי
 אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בט על שנכנס במוד
 העיבור

באור מספיק

כל כמו שמצינו טעוים . ח"י מבין פליקוי כו"א כי נעמיים נמא"ים נחמ"ס נחמ"ס
 גדולים כגלי כנסת וכמשי"ס אלו ח"י לנס כוכב ידוע ונ"ה נודע נ"כ נחמ"ס נמ"ס נמ"ס נמ"ס נמ"ס
 פ"ק ר' וחנ"ד מסר לנח מוד העיבור ונ"ה נודע נ"כ נחמ"ס נמ"ס נמ"ס נמ"ס נמ"ס
 וכל"ס כי נח לא נחם עם חנוך כי חנוך לקח חלמה אלניס מקק"ז לאלף כרמ"ס .
 חם מלך נ"כ לאלף כמ"י . ואלו י"ט כששם סופר בזרי"ף וז"ל חנוך מבי למנוח"ס (כמה
 בני ומנוח"ס לנח . ח"י כמות א"י לא כרמ"ס נמ"ס נמ"ס נמ"ס נמ"ס נמ"ס נמ"ס
 כמס"ד ול"ש דרתי פלו ח"י לריס"ס לנח"ס נמ"ס נמ"ס נמ"ס נמ"ס נמ"ס נמ"ס
 שנכתב ל"ן כששם נמ"ס נחמ"ס כרמ"ס נמ"ס נמ"ס נמ"ס נמ"ס נמ"ס נמ"ס
 פ"ס וז"ל אפי' מסר למשפלה ומנוח"ס לנח . ורמ"ס נמ"ס נמ"ס נמ"ס נמ"ס נמ"ס נמ"ס

פרקי רבי אליעזר פרקי רבי אליעזר . תרל"ד עמוד מס 15 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

העיבור יצחק מסר ליעקב ונכנס בסוד העיבור ועיבר את השנה צא יעקב לחוצה לארץ ובקש לעבר את השנה בחוצה לארץ אמר לו הקב"ה יעקב אין לך רשות לעבר את השנה בחוצה לארץ הרי יצחק אביך הוא יעבר את השנה בארץ שנאמר וירא אלהים אל יעקב עוד בבואו מסין ארם ויברך אותו ולמה עוד שמעם ראשונה נגלה עליו וסנעו סלעבר את השנה בחוצה לארץ כשנא לארץ אמר לו הקב"ה קום עבר את השנה שנאמר וירא אלהים אל יעקב ונ' ויברך אותו על שנכנס בסוד העיבור וברכו ברכת עולם. מכאן אמרו אמילו צדיקים וחכמים בח"ל ודועה צאן ובקר בארץ אין מעברין את השנה אלא ע"י רועה צאן ובקר אמר נביאים בח"ל והדיוטמים בא"י אין מעברין את השנה אלא ע"י הדיוטמים שבארץ. גלו לבבל היו מעברין את השנה ע"י הנשאר בארץ לא נשאר אחד בארץ היו מעברין את השנה בבבל עלה עזרא וכל הקהל עמו ורצה יחזקאל לעבר את השנה בבבל אמר לו הקב"ה יחזקאל אין לך רשות לעבר את השנה בח"ל הרי ישראל אחיכם והם יעברו את השנה שנאמר בן ארם בית ישראל יושבין על ארפתם שלהן היא לעבר את השנה. יעקב מסר ליוסף ונכנס בסוד העיבור ועיבר את השנה במצרים מת יוסף ואחיו נתמעטו העיבורין מישראל וכשם שנתמעטו העיבורין מישראל בשיעבוד מצרים כך עתידים לימעט בסוף שעבוד מלכות הרביעית עד שיבא מלך המשיח. כשם שנגלה הקב"ה על משה ועל אהרן במצרים כך הוא עתיד להגלות עלינו בסוף מלכות רביעית שנאמר ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר החדש הזה לכם. כהו לאמור אמור להם לישראל עד עכשיו אצרי היה סוד העיבור מכאן ואילך שרכם הוא לעבר את השנה. בשלשה מעברין רבי אליעזר אומר בעשחה שנאמר אלהים נצב בערת אל. ואם נתמעטו מביאין ספר תורה ופורשין אותו לפניהם ונעשין כמין גרן עגולה ויושבין גרול לפי גרול וקטן לפי קטנו ונותנין פניהן רמטה לארץ ופורשין את כפיהן לאביהם שבשמים וראש הישיבה מזכיר את השם ושימעים בת קול שצוותת ואומרת בלשון הזה ויאמר ה' אל משה ואל אהרן לאמר החדש הזה לכם. וסען הדור אינן שומעין כלום אלא כביכול אינו יכוד לשכן שכינה. ביניהם ואשרי העם העומדין במקום ההוא בשעה ההיא שנאמר אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכין באור פניו של הקב"ה הן מהלכין. על שלשה סימנים מעברין את השנה על האילנות ועל העשבים ועל התקופות הגיעו שנים ולא הגיע אחד אין מעברין את השנה

באור מספיק

לשם זה ודאי ט"ס נלי ספק ומיודע על הספ"ד שלא זני כלל מס : כמלטה מעברין : פיון סגדדין כ' ה' כמות רבה פדסס ס"ז : אלוים נגב כעדם. ואין עדה פתוסס מעשרכ : ואם נתמעטו מביאין ספר תורה. דוקא ס"ס ספסלפס בגליון לכל חוספין שלטו לא. וע' סימכ כרתיס פ"ס ה' פ"ס ד"ס וליס : שנאמר אשרי כפס כו'. ל"ע מס פנין ודפו סחוקס לעיבור ככנס. והאמר פדסס שלין מלין עיבור סנס עולאמר ר"ה פיון ויק"ר פדסס כ"ס. ועוד ל"ל פדסס כמסרר כו"ס מוסר ע"ל. אשרי סנס אלו סוקיסי סמעברין אס סנסס וקוביסי אס כחדסיס. כלאר סין יסלכין וס סג"ס סמסריס פדסס מ"כ. ויודעי מרופס פ"י ס דודפיס לופסי ר"ס. וע' ש"ס מוסר ד' : על חילנות. אס פמלמר כאלס ווסר מסין כפדסס מעברין. סעלדס זמן סכלס ככוריס דכסיג (מעדכר כ"ה) זכיס סבילכס. ואס לא יכילס כנולס לרגל ילכרו לסרסס ולפלוס פסס אסרס : ועל סלכיי. כ"ל. פ"י אס לא כמלס סמולס מעברין דקרא כסיג כחדס סלכיי : ועל ססקופס. כן על מקופס פמח סמספכס סמסכס שלין סקופס פקרי ספנס עד פיעור סנג מעברין דמקלס לן פקלס. פין על סקופס סכס

בַּיְהוָה אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם

למֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
דַּבְּרָא דְמִצְרַיִם לְמִימְרֵי:
ב. יִרְחָא דְרִיז. לְכֹן

רס"ג יב (ב) ראש. ראשית. ראשון הוא לכם. יהיה לכם.

(ב) החדש הזה, הראהו לבנה בחדושה ואמר לו: כשהיחד רש"י מתחדש יהיה לך ראש חדש. ואין מקרא יוצא מידי פשוטו. על חדש ניסן אמר לו: זה יהיה ראש לסדר מנין החדשים, שיהא איור קרוי שני, סיון שלישי³⁷. הנה, נתקשה³⁷ משה על מולד הלבנה באיזו שיעור תראה ותהיה ראויה לקדש³⁸, והראה לו באצבע את הלבנה ברקיע, ואמר לו: כזה ראה וקדש. וכיצד הראהו³⁹, והלא לא היה נדבר עמו אלא ביום⁴⁰, שנאמר: ויהי ביום דבר ה' (לעיל ז כת), ביום צוותו (ויקרא ז לח). מן היום אשר צוה ה' והלאה (במדבר טו כג). אלא סמוך לשקיעת החמה נאמרה לו פרשה זו, והראהו עם חשכה⁴¹.

38 בשעת מולד לבנה אינה נראית כי אם מעט ואינה ניכרת כדאמרין בראש השנה (כז, א) כזה ראייתם אם כזה ראייתם (רש"י מנחות כט, א). 39 מכלית שם. 40 ר' יהודה הוה משמע שהראה לו הלבנה והוא כלילה שאו אור הלבנה ניכר משאיכא ביום (זה ינחמנו). 41 ואמר ליה כזה שהראה בחשיכה הוא החדש (שם).

ר"ח יב (ב) החדש הזה לכם ראש חדשים, קביעות החדשים אינה אלא על פי החשבון לא על פי ראיית הלבנה⁵. והראהו שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר היה הענן מכסה אותם יומם ועמוד האש לילה, ולא ראו ככלם שמש ביום ולא ירח בלילה. וזה שאמר הכתוב: ואתה ברחמך הרבים לא עזבתם במדבר את עמוד הענן לא סר מעליהם להנחותם בהדרך ואת עמוד האש כלילה להאיר להם (נחמיה ט יט), ומהיכן היו קובעים החדשים⁶.

5 להוציא משיטת הקראים שלעולם אין לקדש ע"פ חשבון אלא ע"פ הראיה. וע"י בכורי העתים (תקצב) עמי מה-ו ותורה שלמה ח"ג פ"ו שדכ"ו הר"ח מקורם ברס"ג. וע"י פ"ו המשניות לדמכ"ס ראש השנה פ"ב מ"ו. 6 באברבנאל (המעתיק גם כן את דברי רבינו הגאון) ומתייכן אם כן יהיו קובעים החדשים.

תקון היה⁹¹, ומוסד שיסד דוד ושלמה⁹², וככה כתוב באמנותם⁹³ ראב"ע ולא בנבואתם. והגאון אמר, כי קבלה היתה בידם מפי משה, כי מלך יקום ויחדש כלי שיר⁹⁴, וכמורהו לא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת (ירמ' יז כב)⁹⁵.

(ב) החדש הזה, אמר יהודה הפרסי⁹⁶, כי ישראל היו מונים כפי שנות החמה כמשפט הערלים⁹⁷, וראיתו ושמרת את החקקה הזאת למנועה (להלן יג ז)⁹⁸, כי שנת לבנה איננה שוה, כי ימי החודש והקציר תלוים בהליכת השמש לכדו כפי נטותה לצפון או לדרום. ולא דבר נכונה⁹⁹, ועתה אפשר לך, ידענו כי מהלך הלבנה

91 זה היה תקון לעבודת ה' שהייתה קיימת ליד מקום הארון. 92 ככ"ז פריש: דוד ושמואל שיסדו את המוסד של עבודת הכהנים והלוים כמשמורת: המה יסדו דוד ושמואל הראה באמנותם (דו"ק א ט, כב). בניוסם דוד ושלמה אפשר שכאן קיצור, שהרי בימי שלמה הדברים קבלו תוקף מלא, וכך: ויהיו משורשים לפני משכן אהל מועד בשיר עד בנות שלמה את בית ה' בירושלים (דו"ק א יז). 93 מפרשים באמנותם — בקיומם. בתקון לקיומם, או בהשפעת אמנותם בצורך בתקון זה. 94 ולא היה בזה חידוש אלא קיום מה שקבלו. 95 זוהי מצוה שבאה להם מקבלה, ולא שירמייהו הנביא חידשה. 96 מראשני הקראים. מייסד התיכנס בת החמה. 97 הנוצרים. 98 הויה שהמונעים לפי שנת הקבוע שלה בכל שנה. וזה אפשר רק בשנת השמש. 99 בויקרא כה, ט הוא כתוב: ויהודה הפרסי אמר כי ישראל היו מונים בחשבון השמש, ואילו היה זה נכון הנה לא פירש משה מהלך שנת תמימה, כי חכמי המולדת לא יכלו עד הנה להוציאה לאור.

רשב"ם יב (א) בארץ מצרים לאמר החדש הזה וגו', לפי שפרשה של מצוות [היא] הוצרך לפרש שמצוות הללו נצטוו במצרים, אבל שאר מצוות יש מהם בהר סיני ויש מהם באהל מועד ויש מהם בערבות מואב.

(ב) ראש החדשים, כרי' יהושע⁸ שבניסן נברא העולם. לחדשי השנה, בכל מקום שאומר לכם בחדשים שמיני השיע, לחדש הזה הם. ולר' אליעזר האומר⁸ בתשרי נברא העולם, עיקר פשוטו

8 ר"ה י"א א.

רמב"ן יב (ב) החדש הזה לכם ראש חדשים, זו מצוה ראשונה שצוה הקב"ה את ישראל על ידי משה, ולכן אמר בארץ מצרים (פסוק א), כי שאר מצוות שבתורה היו בהר סיני. או שבא ואמר בארץ מצרים, לא בעיר מצרים, כמו שאמרו רבותינו⁶¹ חוץ לכרך. והיה ראוי שיאמר תחלה דברו אל כל עדת ישראל לאמר החדש הזה לכם וגומר הפרשה, אבל משה ואהרן הם במקום ישראל⁶², ואמר לכם⁶³ כנגד ישראל לדורותם, וחזר ואמר דברו אל כל עדת

61 מכליתא פתיחתא לפסחא. 62 ע"י תנחומא חקק ככ: ללמדך שראש הדור הוא כל הדור. 63 כן הוא כפ"ש. ככ"ז ובטור: להם.

חזקוני מלך מצרים להלוך ולא ביד חזקה (לעיל ג יט), אבל כששאלך ידי והכיתי את מצרים בכבדויהם אחרי כן ישלח אתכם (שם כ).

יב (א) ויאמר ה' אל משה ואל אהרן, פרשה זו נאמרה קודם אותה של מעלה של מכת בכורים, שהרי פרשה זו נאמרה קודם עשור מראש חודש, ואת של מכת בכורים בערב הפסח, אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה, שלא רצה להפסיק בין סדר התראת כל המכות³⁶, וגם רצה לפרש על הסדר כל המצוות התלויות בחדש ניסן. בארץ מצרים, לפי שפרשה של מצוות היא זו, הוצרך לפרש היכן נאמרה³⁷, כמו שמצינו בשאר מצוות. מהן בסניני, מהן באהל מועד ומהן בערבות מואב. לאמר, צא ואמור להם מיד³⁸.

(ב) החדש, ראש חדש נקרא חדש וירח בשביל חדושו אור הירח הזה, זה ניסן, שהרי כשהוא אומר וחג האסיף תקופת השנה (להלן לר כב), וחג האסיף בצאת השנה (להלן כג טו), צא וראה איזה חדש שיש בו חג האסיף ותקופת השנה שהשנה יוצאה בו, וקרוי שביעי, כדפרש בפרשת אמור: אך בחמשה עשר יום לחדש

36 זהו הוספת טעם רבינו על לשון הכבוד שור. 37 שמצות הללו נצטוו במצרים (רשב"ם). 38 מכליתא פתיחתא כדברי ר' ישמעאל.

יב (ב) החדש הזה לכם ראש חדשים, כבר הזכרתי בתחלת ראב"ע פירושו התורה²², שקביעות השנה גם החדש לכית דין היה. ועתה הקצר בגלות נסמך על מעשה בית דין. והוא העיבור²³, ובפרשת בהר סיני אאריך מעט.

22 בתקומה דרך כ. 23 עיבור החדש ועיבור השנה.

יב (ב) החדש הזה לכם ראש חדשים, מכאן ואילך יהיו ספורני החדשים שלכם, לעשות בהם כרצונכם. אבל בימי השעבוד לא היו ימיכם שלכם, אבל היו לעבודת אחרים ורצונם, לפיכך — ראשון הוא לכם לחדשי השנה, כי בו התחיל מציאותכם

בבחי"ר¹⁵. 15 חיי החירות שלכם לבחור בנות שתדעו לעשות.

שמות יב בא

קכא

בגלגלה¹ בנקודה הזדועה כנגד גלגל המזלות, עד שובה אל הנקודה בעצמה הם כ"ז יום ושלישית יום בקירוב², והנה נחשוב כי התחברה עם השמש, כשהיתה בנקודה הראשונה בתחלת מזל טלה, והנה בשובה אל ראש מזל טלה, לא מצאה השמש שם, כי כבר הלך במהלכו האמצעי³ כ"ז מעלות⁴, כי מהלך שניהם⁵ בראיות גמורות הוא ממערב למזרח⁶, הפך התנועה העליונה⁷, והנה הלכה הלבנה כאלה המעלות שכבר הלך השמש, גם הלכה הלבנה בחלקים שהלך השמש בלכת הלבנה המעלות הנזכרות, שני ימים, וקרוב מחמש שעות⁸ התחברו שניהם לסוף כ"ט יום וחצי, ובי"ד שעה, וע"ג חלקים מחלקי ישראל⁹, והשנה באמת היא לשמש לבדו, כי הוא המוליד ומני קור וחום וקיץ וחורף, שהם ד' תקופות השנה, ואז נחשוב שהיתה בתחלת ראש טלה¹⁰, והוא ילך בגלגלו שש"ה ימים וקרוב מרביעיות יום עד שובו פעם שנית, ובעבור זה נקרא שנה¹¹, והנה אין ללבנה שנה כלל כאשר אין לשמש חדש כלל, כי לא יתחדש בשמש דבר, רק דבר החדוש הוא לאור הלבנה, ובעבור זה נקרא חדש גם ירח, בעבור החדש אור הלבנה, כי אין לה אור בראיות גמורות כי אם מהשמש, על כן לא תקרר השמש כי אם ברגע מחברתו עם הלבנה, אם היה בראש הטלה¹² או בזנבה, ולא תהיה קדרות ללבנה כי אם בהיותה לנח השמש כלילה במקומות הנזכרים, ובעבור ששנת העיולים קרובה אל שנת החמה, וראו ששחים עשרה פעמים תתחדש הלבנה בשנת החמה, חלקו ימי השנה על שנים עשר, וקראו לכל חלק חדש, בעבור שהוא קרוב מימות חדש הלבנה, וזאת ההסכמה מהם אינה בדרך התולדות¹³, גם הישמעאלים בעבור שמועדיהם תלויים בימי חדשי הלבנה, ותחלת החדש מליל ראות הלבנה, וראו כי י"ב חדש יש בשנת החמה, לא מצאו חשבון יותר קרוב מזה, כי אין בין שני המספרים¹⁴ רק י"א יום, על כן שמו כל שנותיהם שנות הלבנה, וכל שנה ישחנה מועד פסחם אחורנית י"א יום, עד שיהיו ל"ג שנות חמה הם ל"ד שנות הלבנה, כי אלה אינם על דרך התולדות, והשם צוה בתורתו לשמור מועד

על פי ראיית הלבנה, אלא בודאי עיקר המצוה בכתוב על פי החשבון, והנה מסורת בידנו לעולם כי י"ב חדשי השנה ה' חדשים⁷ מהם כל אחד שלשים יום, וחמשה חדשים⁸ מהם כל אחד כ"ט יום, ושנים מהם פעמים ששניהם ל' יום ופעמים שהם כ"ט, פעמים אחד מהם ל' והשני כ"ט, ושני חדשים הללו הם מרחשון כסליו, ומסורת בידנו כי ר"ה תשרי ראש השנה לשנים⁹, וכי לכל חודש הלכה למשה מסיני כ"ט יום ומחצה ותשצ"ג חלקים¹⁰, ומפורש תמצא בכתוב: ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מאתים וכל אחיהם על פיהם (רה"א יב לב), ואין לך דבר שצריך חכמה ובינה לקבוע עתים ומועדים כי אם החשבון שהוא סוד העבור, אבל ראתה

7 תשרי, שבט, ניסן, סיון, אב, ובשנה המעוברת, אדר ראשון מלא ואדר שני חסר (ומכ"ס הלי קדוש החדש ח, ה) 8 טבת, אדר, אייר, תמוז, אלול (שם) 9 ע"י ר"ה ב א 10 כן מובא בראש השנה כה, א, ובמכ"ס הלי קדוש החדש ח, ה

כך, החדש הזה לכם, אעפ"י שאינו ראש חדשים לשאר אומות, לכם יהי ראש חדשים למנות ששי שביעי שמיני תשיעי חדש שנים עשר הוא חדש אדר (אסתר ג ז), ממנו תמנו להיות לכם זכרון [כ"ן בו יצאתם ממצרים, וכשנאמר בתורה ובחדש השביעי (במדבר כט א), לירח יציאת מצרים פירושו, וכן רגילים הפסוקים לקחת חשבונם ליציאת מצרים כדכתי' בחדש השלישי לצאת בני ישראל וגו' (להלן יט א), וכן בכנין הבית ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מ[ארץ] מצרים (מ"א ו א).

ישראל שיעצום במצות שעה⁶ לקחת פסח מצרים מבעשור, ולפי מדרשו לכם, לומר שקדוש החדש צריך בית דין מומחה⁷, ולכך לא נאמר בתחלה הכרו אל כל עדת ישראל⁸, שאין בקדוש החדש אלא משה ואהרן וכיוצא בהם, וטעם החדש הזה לכם ראש חדשים, שימנו אותו ישראל חדש הראשון, וממנו ימנו כל החדשים שני ושלישי עד תשלום השנה בשנים עשר חדש, כדי שיהיה זה זכרון כנס הגדול, כי בכל עת שזוכר החדשים יהיה הנס נזכר⁹, ועל כן אין לחדשים שם בתורה, אלא יאמר בחדש השלישי (להלן יט א), ואומר ויהי בשנה השנית בחדש השני

64 פסחים צו א, 65 ר"ה כה ב, מבילתא פסחא ב 66 החדש הזה לכם, שהיה במשעו המצוה לכל אחד מישראל לקבוע חדשים ולעבר שנים, ואין המצוה כי אם לבית דין מומחה כמשה ואהרן (בחייו) 7 כי כשיאמרו החדש הראשון שפירשו ראשון ליציאת מצרים וכן שני שלישי יזכירו לעולם לנס (טור).

1 הכוונה לגלגל נוסה הנפגש עם גלגל דומה שמרכזו גלגל המזלות, ונתחמם לשני גלגלים שוים הנקודה שממנה נוסה הלבנה, צפונה נקראת ראש החלי, והנקודה שממנה הלבנה נוסה דרומה נקראת זנב החלי, והאלכסון שבניהם הוא החלי, ומכ"ס, הלכות קידוש החדש טו, א: העגולה שטובכת בה הירח תמיד היא נוסה מעל העגולה שטובכת בה השמש תמיד, חציה נוסה לצפון, וחציה נוסה לדרום, ושתי נקודות שבה זו כנגד זו, שבהן גובעות שתי העגולות זו בזו, לפיכך כשהיה הירח כאחת משתיה נמצא טובב בעגולה של שמש כנגד השמש בשוה, ואם יצא הירח מאחת משתי הנקודות נמצא מהלך לצפון השמש או לדרומה, הנקודה שממנה יתחיל הירח לנטות לצפון השמש היא נקראת ראש, והנקודה שממנה יתחיל הירח לנטות לדרום השמש היא נקראת זנב, 2 ראה הערה 9, אנו חושבים לפי המהלך האמצעי, שהיא כ"ט יום, יום שעות ותשצ"ג חלקים, ראש השנה כה, א: אמר להם ר"ג כן מקובלני מבית אבי אבא אין חורשה של לבנה פחותה מעשרים וחשעה יום ומחצה ושני שלישי שעה וע"ג חלקים — כשהשעה מחולקת לחתריף חלקים, 3 הממוצע, כמו שאמרנו כ"ט יום, י"ב שעות, תשצ"ג חלקים (שני שלישים שהם תשי"ג חלקים ועוד ע"ג חלקים) ממולד למוולד ללא שני, רמב"ם שם ו, ג: משיחבין הירח והחמה לפי חשבון זה עד שיחבקצו פסם שניה במהלכם האמצעי תשעה ועשרים יום וששים עשרה שעות מיום שלישי מתחלת לילה, ושבע מאות השלושה ותשעים חלקים משעה שלש עשרה, וזה הוא הזמן שבין כל מולד ומולד, וזה הוא חדשה של לבנה, 4 מן הגלגל של ש"ס מעלות, רמב"ם (שם יא, ז): הגלגל מחולק לש"ס מעלות, כל מול ומול שלשים מעלות, ומתחיל מתחילת מזל טלה, וכל מעלה ומעלה ס' חלקים, וכל חלק וחלק ס' שניות, וכל שנה ושנה ס' שלישיות, 5 השמש והירח, 6 שניהם בכיוון אחד, 7 שהיא ממורת למערב, כאן הכוונה לתנועה הגלגל הימני המקיף את כל הגלגלים ועשה סיבוב מלא כעשרים וארבע שעות, ממורת למערב, נקרא גם גלגל המישור, גם גלגל המשוות, 8 גם הלכה את המרחק שהשמש הלכה, אחר שהלבנה גמרה את הויפה במשך כ"ז יום ושליש בקירוב, עוד שני ימים וחמש שעות בקירוב, 9 ראה הערה 2, ראב"ע בס' הציבור עמ' ג, א: וטעם החדש מרגע התחברות הלבנה עם השמש בחלק אחד כנגד גלגליהם עם פעם אחת, זה נקרא המהלך האמצעי, 10 שבחדש ניסן, כ"ט פסח, ואז החשוב, 11 על שהשמש חזרה שנית לנקודת מוצאה 12 כ"ז פסח ובמרגליות טובה, אם היו בראש החלי ראה הערה 1, 13 הטבע ר"ל המולד הטבעי של הירח, 14 של שנת החמה ושל שנת הלבנה.

ר"ח

י"ב שב"ס

רמב"ן

חזקוני

ר"ח הלבנה דבר ידוע¹¹. כי כשהלבנה נראית הכל יודעין שהוא ר"ח. והג המצות בט"ו, ור"ה באחד בתשרי, ויהי"כ בעשרה בו, וסכות בט"ו בו, אבל החשבון אינו אלא לחכמים מחשבין ומודיעין לישראל והם עושים על פיהם, וזהו שכתוב: לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מאתים וכל אחיהם על פיהם יצאו, ועל פיהם יבאו¹². וכן חמצא מדברי דוד ליהונתן שאמר: הנה חדש מחר ואנכי ישב אשכ עם המלך (ש"א כ ה), ומתיכן היה דוד יודע שמחר חדש וללא שעל פי החשבון היו קובעים ואולי לא תראה הלבנה ולא יקבעו מחר חדש, ולא עוד אלא שהדבר מוכיח שהיו קובעים ב' ימים ר"ח, שנאמר: ויטרו דוד בשדה ויהי החדש וישב המלך על הלחם לאכול, ולא דבר שאול מאומה כיום ההוא כי אמר מקרה הוא וגו' (שם שם כד-כו). וכתוב: ויהי ממחרת החדש השני ויפקד מקום דוד (שם שם כז), ולא יתכן לומר כי ר"ח אחר הוא, לפיכך קראו "החדש השני"¹³, שנאמר: ויאמר

11 ומרשג בחוש (אברבנאל). 12 אינו מלשון הכתוב בדברי הימים הנ"ל, אלא הוא מליצה רבינו לבאר כונת הכתוב: כי כל אחיהם על עצתם ישמרו המועדים, באיזה זמן יתחילו ובאיזה זמן יגמרום. — וכל זאת ראיה שקביעת החדשים הלפנים בקרב ישראל הייתה על פי החשבון הצריך לדעת חכמים. 13 באברבנאל: "כי הכתוב קראו החדש השני" — כמו שמבאר הו"לך, הרי שאין זה ראש החדש אחר אלא שהיו באותו החדש שני ימים.

במועדו, כי אמר שמור את חדש האביב ועשית פסח לה' (דברי טז א)¹⁵, והנה אם לא ימצא אביב בחצי החדש, נעשה הפסח בחדש הסמוך אליו¹⁶, וככה קרא חג השבועות, חג הקציר (להלן כג טז), וסכות חג האסיף (שם), כי הקציר והאסיף תלויים באביב, וראינו שאמר שלא נעשה פסח רק בחצי חדש הלבנה, וככה סכות, והנה צוה לשמור ימי חדש הלבנה, ויהיו המועדים זמניהם שמורים, ומשה לא הזכיר בתורה שנספר י"ב חדש או י"ג, רק אמר בחדש שנמצא אביב בו נחל לספור, והוא יקרא ראשון בין שתהיה השנה מ"ב חדש או י"ג, וככה כתוב בחדש השני (במד' י יא), בחדש השלישי (להלן יט א), וכולם על דרך הזה, וניסן ואייר וסיון, וכל שמות החדשים, אינם לשון קדש, כי אם לשון כשרים¹⁷, על כן לא חמצא במקרא כתוב אחד מהם, רק כנבואות זכריה¹⁸ ודניאל¹⁹, ועזרא²⁰ ומגלת אסתר²¹ שהיו בגולה, וככה הפי' ²² בחדש הראשון שנקרא ניסן בלשון כשרים, רק מצאנו בלשון הקדש שנקראו ג' חדשים בדרך אחרת, ירח זיו (מ"א ו א), בירח האיתנים (שם ח ב), בירח בול (שם ו לח), ואם רדפנו אחר הפשט אין ירח זיו ניסן רק אייר, כי כן כתוב הוא החדש השני (מ"א ו א) הידוע, שהוא שני לראשון לחדשי ישראל, ומלת למלך שלמה (שם) אינה דבקה עם החדש, רק עם בשנה הרביעית למלך שלמה (שם), כי לא מצאנו בחשבון כל המלכים שיספר החדשים רק השנה שמלך הוא, והעד, שהוא כתוב בדברי הימים בחדש השני (בשנין) בשנת ארבע למלכותו (דה"ב ג ב), ויש לטעון על יהודה הפרסי²³, כי כל השנים אינם שוות, כי יבא להם שינוי מפאת מערכת המשרתים²⁴, שירבו הגשמים או ימעטו, וימעט וירבה החום או הקור בכל חודש שישנה מהמנהג הידוע, על כן לא נמצא אביב בשוכ השמש אל הנקודה, שהיה שם בתחלת השנה שעברה, שנמצא אז אביב, ויהיה בין אביב לאביב יותר משנה שלימה עם תוספת שבועים, ע"כ היו ישראל סומכין על האביב הנמצא בארצם, כאי זה חדש שיהיה נמצא, כי לא האביב ישתנה עמו בכל הארצות כפי מרחק כל ארץ מהקו השווה, ועתה אתן לך כלל, אעפ"י שישראל בבית המקדש היו מסתכלים אל האביב, לא היה עבור השנה מסור להם, כי אם לב"ד, שהיה מסתכל לדברים אחרים חוץ מהאביב, ככתוב במשנה²⁵, והנה משה לא פירש לנו בתורה איך נקבע השנים והחדשים, ואם לא נמצא אביב, מה נעשה, ויש לחמוה מזה תמיה גדולה, איך פירש דיני כל נגעי המצורע, שהוא באדם אחד ולא יעמוד בכל זמן, והגית דבר המועדים, שכל ישראל חייבים לשמרם בכל זמן, ויש כרח על אכילת חמץ בפסח, ועל אכילת יום הכפורים, והנה אם סמך על המולד היה לו לפרש, אם כפי המהלך האמיתי, או כפי מולד האמת, שהוא כנגד גלגל המזלות²⁶, שפעמים יהיה בין מולד העבור למולד האמת, פעם להוסיף ופעם לגרוע קרוב²⁷

15 לשמור על החדש שהוא לפי מולד הירח, ועל זמן הכשלת התמונה שהוא לפי שנת החמה. 16 אחר שעבור את השנה, וחדש ניסן זה נדחה מפני אור שני לתורש הכא, דאח רמב"ם שם ד, כ. 17 שמות חדשים עלר כידם מובל, בראשונה בירח האיתנים שבו נולדו אבות — תשרי שבו נולדו אבות שהם אחינו וחקיפי העולם, בירח האיתנים בהג הוא החדש השביעי (מ"א ח ב), בראשונה בירח בול שבו העלה נובל — מרחשן בירח בול הוא החדש השמיני (שם ו לח), בראשונה בירח זיו שבו ירו של עולם, הצמחים יוצרין והאילנות יצרכין — אייר (יודשלתו ר"ה א, ב), 18 (א י א) 19 אין בדניאל שמות חדשים, ככ"ו פרים השיבוש וזה גורל: מנבואת חזי זכריה ומלאכי זספר דניאל, 20 (י טו, נחמיה א א ב ט, י טו), 21 (ג ז ח ט), 22 כונתו לפסוק בחדש הראשון הוא חדש ניסן (אסתר ג א), 23 האומר שבני ישראל היו מונים כפי שנות החמה, 24 שבעת נוכחי לכת 25 ח"ר אין מעברין את השנה אלא אם כן הייתה צריכה מפני הדרכים ומפני הגשמים ומפני תנורו פסחים ומפני גלויות ישראל שנעקרו ממקומן ועדיין לא הגיעו ח"ר על שלשה דברים מעברין את השנה על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה ומנהרגין יא א-ב, רמב"ם הקה"ח ה, כ-ה), 26 ראה לעיל הע' ג, ורמב"ם ה"ל קידוש החודש יא א, ויא טו 27 המחושב — האמיתי.

רמב"ן נעלה הענין (במדבר י יא), ובחדש השביעי באחד להודש וגו' (שם כט א), וכן כלם, וכמו שתהיה הזכירה כיום השבת כמנותניו ממנו אחד בשבת, ושני בשבת⁶⁸, כאשר אפרש⁶⁹, כך הזכירה ביציאת מצרים כמנותניו החדש הראשון והחדש השני והשלישי לגאולתו שאין המנין הזה לשנה, שהרי תחלת שנותינו מתשרי דכתיב וחג האסיף תקופת השנה (להלן לד כב), וכתוב בצאת השנה (להלן כג טז), אם כן כשנקרא לחדש ניסן ראשון ולתשרי שביעי, פתורנו ראשון לגאולה ושביעי אליה, וזה טעם ראשון הוא לכם, שאיננו ראשון בשנה, אבל הוא ראשון לכם שנקרא לו לזכרון גאולתו, וכבר הזכירו רבותינו זה הענין, ואמר⁷⁰ שמות חדשים עלו עמנו מבל, כי מתחלה לא היו להם שמות אצלנו, והסבה בזה⁷¹ כי מתחלה היה מניינם זכר ליציאת מצרים, אבל

68 שאין שמות לימות השבוע (שם), 69 להלן כ ה, 70 יודשלתו ד"ה פ"א ה"ב, ב"ר מת ט, 71 השרה דבר רבינו בדרשה ל"ה, (כתבי רמב"ן ת"א עמ' רטו).

פגימתה למעלה כשהיא צומחת ועולה ופניה מול דרום, לכם, ולא לגוים⁴³ שהרי הם מונים לחמה, דאש חדשים, אבל לא לשנים⁴⁴ לשמטין⁴⁵ וליובלין לנטיעה⁴⁶ ולירקות⁴⁷, שנא': מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה כחג הסוכות (דברים לא י), ואם ניסן הוקבע להיות ראש השנה אמאי לא יצוה הקב"ה לקרות בתורה⁴⁸ בחג המצות, ועוד מצינו: חג האסיף תקופת השנה (להלן לד כב), וחג האסיף בצאת השנה (להלן כג טז), ללמדך שמשם מתחלת השנה, ראש חדשים, שומע אני מיעוט חדשים שנים⁴⁹, ת"ל: לחדשי השנה, ראשון הוא לכם, לפי שנאמר: שמור את חדש האביב וגו' (דברים טז א) סד"א יעברו את ניסן, אלא אם אמרת כן נמצא עושה ניסן שני⁵⁰, והתורה אמרה ראשון הוא לכם, להתחיל בו חשבון החדש השנה בין שתהיה מ"ב חדש

43 מכילתא פסחא א, 44 דלענין שנים מחשתי מניין 45 שמתשרי מניין לשמטין וכי, דמשנכנס תשרי אסור לתרום סן תמורה וכי, 46 אם נטעה מ"ה יום קודם תשרי מתחיל למנות מתשרי שנה שניה, 47 שאין תומכין ומעשרין מן הנלקט לפני ר"ה על של אחר ר"ה (זה יצאנו מן כילתא פסחא פ"א), 48 היינו מצות הקרל, כדכתיב: תקרא את התורה הזאת (דברים לא, יא), — כלומר: אם ניסן הוקבע להיות ראש השנה אמאי לא ציונו לקרות בתורה כחג המצות, אלא ע"כ ראש חדשים הוא ניסן, אבל לא לשנים, 49 ונאמר שיהא ניסן ראש לשני חדשים בלבד זה יצאנו מכילתא פ"ב), 50 מכילתא פסחא פ"ב.

שמות י"ב א

קכג

מייד שעות, ובעבור זה אמרו אבותינו הקדושים²⁸ פעמים בא ראביע בארובה, ופעמים בא בקצרה, וזה לא יוכל לדעת רק מי שהוא יודע בחכמת המזלות, וזה היה לו לפרש על איזה מקום מהארץ הוא המולד, כי הנה בין ירושלים ובין העיר הזאת ששמה לוקא²⁹ יותר מג' שעות, ואם על הראייה סמך, היה לו לפרש על איזה המקום היא הראייה, כי תשתנה קשת המראה³⁰ בכל מקום כפי רוחב הארץ, וכפי מרחב הלבנה מקו המזלות, על חלוף המראה באורך וכרוחב, וגבהו ושפלתו ואווירו, ואלה הדברים צריכים פירוש ארוך, ואם לא היה האויר זך, הנעשה ר"ח שני ימים מספק, וזה לאות, כי סמוך³¹ על קריאת ב"ד בכל דור ודור, והיתה קבלה בידם, שלעולם יקבע ב"ד שבע שנים³² בכל י"ט שנה שהם רל"ה חדשים, והם ו' אלפים יום תתקל"ט³³, גם שתי שלישיות יום גם תקצ"ה חלקים³⁴ ואלה הם י"ט שנות החמה בלי תוספת ומגרעת, ואל תחוש לשעה ותפ"ה לחשבון תקופת שמואל³⁵, וידענו כי לא נעלם ממנו זה³⁶, רק תפש דרך קרובה בזמנו לאנשי דורו, כי היום יש בין תקופת האמת ותקופתו קרוב מט' ימים³⁷, ואל תחמה ע"ז, כי הנה אמרה הברייתא³⁸ הרוצה לידע מקום הלבנה יחשוב שנת העולם ויעשה מהם חדשים, ויתן לכל חדש כ"ט יום וחצי, ושתי ידות שעה, שהם תש"כ חלקים, והנה חסר ע"ג חלקים, והנה התחברו מהם בכל מחזור יותר משתי שלישיות יום, והנה יהיה המרחק בין חשבון מולדות מימי בראשית ובין חשבון מולדתו היום קרוב מחצי שנה³⁹, והנה התברר לך, כי כלל שנותינו ישוב בכל המחזור שנות החמה, ותדשינו תמיד חדשי הלבנה, ובדרך השם שהדריכנו בדרך ישרה, הנה אתן לך ראייה מן המקרא שהמועדים תלויים בכית דין, דכתיב ויועץ המלך חזקיהו לעשות פסח כחדש השני⁴⁰, ואם היתה קבלה בידם להסתכל לדבר האביכ⁴¹, כאשר אמרו החולקים על רבותינו ז"ל, למה לקח עצה לקבוע פסח בחדש השני, והנה יראה, אם דבריהם אמת⁴², כי עשה חזקיהו שלש רעות, האחת, שלא הקריב פסח במועדו והיה טהור, ולמה אחר זה בעבור רוב הקהל שלא באו, ואין זה כתוב בתורה, כי אם בדברי הקבלה, והשנית, שאכל והאכיל כל ישראל חמץ בחדש הראשון, והשלישית, שבדא מלכו לעשות חג המצות בחדש

ר"ח שאול אל יהונתן בנו מרוע לא בא כן ישי גם תמול גם היום אל הלחם, ויקם יהונתן מעם השלחן בחרי אף ולא אכל ביום החדש השני לחם (שם שם כו-לד), הלא הדבר מוכיח שהיו באותו החדש שני ימים של ר"ח כמנהגינו עד עכשיו בהיות החדש יוצא⁴³, וכן היו נוהגין כל ישראל לקבוע החדשים על פי החשבון אלף ומאה שנים⁴⁴ מימות משה רבינו ועד אנטיגנוס ראש גולה וראש סנהדרין⁴⁵, והיו בכלל תלמידיו שנים, והם צדוק וביתוס, וכשרש להם: אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס⁴⁶, נכנס ספק בלבם וחשבו שאין עונש ושכר ויצאו לתרבות רעה⁴⁷, והתחילו לעורר בזה בקביעות הירח, ואמרו כי אין עיקר המצוה לקבוע חדשים על פי החשבון כי אם כראיית הלבנה, והוא הדבר הצודק והמכוון, והוצרכו חכמי הדורות להכחיש דבריהם ולהודיע להם בראיות גמורות, וכן אמרו ז"ל⁴⁸: כך אמר ר' גמליאל — אל תחושו לראיית הירח, החשבון

14 כלומר כאשר החדש היוצא מעובר אז עושים שני ימים ראש חדש. 15 החשבון אינו מכוון, שהרי משה מת ב' אלפים תפ"ח, ועד אנטיגנוס (בג' אלפים ת"ס) הוא רק תתקע"ב שנים (סדר הדורות ג"א ת"ס, המביא את דברי רבינו ומעיר עליהם כ"ל). 16 כמבואר באגרת רבינו שרירא גאון (חלק ב פרק א): וכוון שעלה עזרא מביבל והגולה עמו וכנו בית המקדש והיו שם ראשי סנהדרין כגון שמעון הצדיק ואנטיגנוס איש סוכה. 17 אבות א. ג. 18 אבות רבי נתן (נוסחא א פ"ה, נוסחא ב פ"ו). 19 כר"ה כה, א (מקור הענין שלפנינו) ליתא לשון זה ("אל תחושו לראיית הירח, החשבון הוא העיקרי") אלא הפעם אחת נקשרו שמים כעבים ונראת ימות לבנה בעשרים ותשעה

כאשר עלינו מביבל ונתקיים מה שאמר הכתוב ולא יאמר עוד תי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים, כי אם חי ה' אשר העלה, ואשר הביא את בני ישראל מארץ צפון (ירמיה טו ז-טו); כג ז-ח), חזונו לקרא החדשים בשם שנקראים בארץ בכל להזכיר כי שם עמדנו ומשם העלנו השי"י, כי אלה השמות ניסן אייר וזולתם שמות פרסיים, ולא ימצא רק בספרי נביאי בכל⁴⁹ ובמגלת אסתר⁵⁰, ולכן אמר הכתוב בחדש הראשון הוא חדש ניסן (אסתר ג ז)⁵¹, כמו הפיל פור הוא הגורל (שם)⁵², ועוד היום הגוים בארצות פרס ומדי כך הם קוראים אותם ניסן ותשרי וכלם כמוני⁵³, והנה נזכיר בחדשים הגאולה השנית כאשר עשינו עד הנה בראשונה.

72 זכריה א ז, תנוד, עזרא ז טו, נחמיה א א 73 ב טו, ג ז ועוד 74 מבאר שהשם הבבלי לחדש הראשון הוא ניסן, 75 מבאר שמתל פור פירושה גורל 76 בס"ש: כמות

28 ראש השנה כה, א ראה לד, כב. 29 בלומברדיה שבאשיליה הצפונית, בבראשית לג י הוא נותבי; עת וזאת השמש בכל מקום ישנה, והנה בין ירושלים ובין זאת המדינה שחברתי בה זה הפירוש ושמה לוקא שעה ושלש שעה ובתחב י"ב מעלות, בעל אהל יוסף בהקדמתו לספר שמות מביא נוסחא אחרת: ושמה ורודס בכ"י פריס; ושמה דרום, 30 מושג לשרה הראייה של הלבנה כשנוייה, רמב"ם יו ז; לפי המקום הירח האמתי אינו המקום שיראה בו, אלא שינוי יש ביניהם באורך וברוחב, והוא הנקרא שינוי מראה שם, יב: ומה שיורה האורך הרביעי אחר שנויעין ממנו או שמוסיפין עליו הוא הנקרא קשת ראייה. 31 כך במרגליות טובה, בכ"י פריס. מקראות גדולות ורשה ויטור: כי סמך, כן במקדמה לתורה דרך שניה: וזה לנו האות שממך משה על תורה שבעל פה. 32 שבע שנים מעבורות. 33 ד אלפים ותתקל"ט יום. 34 לפי המודש המקובל כ"ט יום י"ב שעות תשע"ג חלקים מתת"ף חלקים כשעה, כך בספר העיבור שלו: קבלה היתה ביד משפחת דוד איש האלקים ש"ט שנה משניות הלבנה, כל חדש כ"ט יום י"ב שעות תשע"ג חלקים כאשר הצדיק רבן גמליאל ע' ד' חדשים (של עיבור) הם י"ט שנות החמה בלא תוספת ומגרעת, והנה המחזור הם רל"ה חדשים מתחדשי הלבנה. 35 לפי חשבון שמואל נשאר עוד אחר שבעת העיבורים במחזור של י"ט שנה שעה ותפ"ה חלקים, רמב"ם שם ט, א-ב: שנת החמה — מי מחבמי ישראל שאומרים שהיא שס"ה יום ורביעי יום שהוא שש שעות ישרא מכל מחזור של תשע עשרה שנה שעה אחת ותפ"ה חלקים (והוא תקופת שמואל) שם י, א: יש מי שאומר שס"ה יום וחמש שעות ותתקצ"ז חלקים ומ"ח רגע, ולא תמצא תוספת במחזור של י"ט שנה כלל אלא בכל מחזור מהם ישלמו שני החמה עם שני הלבנה הפשוטות והמעורבות (תקופת רב אדא). 36 מה שמסר רבן גמליאל. 37 הצטברות של זמן לפי העדפים, כפי שהוא הולך ומשך להסביר. 38 נראה שהכוונה לברייתא דשמואל, שהיו מרובין כשאירות שלאחר מחזור של י"ט שנה. 39 והיה הרצאה של חישוב בקרבן, בלא ע"ג חלקים כחדש. 40 רה"ב ל ב: ויועץ המלך ושינוי וכל הקהל בירושלים לעשות הפסח בחדש השני. 41 ולא להתיעץ עם בית דין, 42 אם דבריהם של החולקים אמת, משפט מוסגר.

אמת, משפט מוסגר.

בין שתהיה מ"ג חדש, שהרי לא מצינו אזהרה בתורה שלא למנות בשנה רק י"ב חדש, אך מצינו כתוב לעשות הפסח ולקראו ראשון החדש, שיקרה בו אביב, ולעשות שבועות בזמן שיוכלו להקריב בו כבודי חטים, ראשון הוא לכם, מכאן ואילך הוא ראשון, שמתוך שתמנו החדשים מזמן הזירות תזכרו הטובה שעשיתי עמכם⁵⁴, אבל מאדם הראשון עד עכשו תשרי ראשון וניסן שביעי, דכתיב במלכים: בירח האיתנים בחג (מ"א ח ב), ומתרגם יונתן: בירחא דעתיקוא קרו ליה ירחא קדמאה וכעין הוא ירחא שביעאה, לחדשי השנה, ניסן ראשון, אייר שני, סיון שלישי, וכל שמות החדשים אינן לשון הקדש אלא לשון כשרים, לפיכך לא תמצא שם אחד מהם בכל המקרא רק בספר חגי⁵⁵, זכריה⁵⁶, הניאל⁵⁷, עזרא⁵⁸, אסתר⁵⁹, לפי שכל אלה בגולה היו, אך מצינו במקרא שנקראו בלשון אחר: ירח זיו (מ"א ו לו), בירח האיתנים (שם ח ב), ירח כול (שם ו לח).

51 בכורי שור. 52 בספר חגי ליתא שם אחד מן החדשים. 53 א. י. ז. א. 54 בספר הניאל ליתא, וראה ראביע הארוך העי' 19 55 ו' טו, נחמיה א א, ב. ה. ר טו.

אמת, משפט מוסגר.

רבן גמליאל עשה צורות הללו לבאר לתלמידי צדוק וביתוס ר"ח ידיעתו במהלך הלבנה בכל חדש וחדש, וכי הוא יודע בכל חדש וחדש באיזה צורה תולר, אם ארוכה אם קצרה וכמה תהיה גבוה בגלגל, ולאיוה צד תהיה נוטה, והיה בכל חדש וחדש מכאן לתלמידים ואמר להם: הלבנה כזה החדש צורתה כך וכך, ונטייתה כך וכך, וכאותה צורה שהיה מראה לתלמידיו בה היו מעידים בכל חדש וחדש, וכיון שראו כך חדש אחר חדש, שנה אחר שנה, נחבר להם שאין העיקר אלא החשבון ובטלו דברי התולקים, ואף על פי שהיו מקבלים העדים זכר לדבר, לא היתה סמיכת בית דין כי אם על החשבון, ולדברי הכל דת חק העבור הלכה למשה מסיני שהרשות ביד בית דין הגדול, כשהוא גדול ואין למעלה הימנו בחכמה וביראת חטא ובקי בחזרי תורה וקביעת השנים, הרשות בידו לקבוע ולעבר כפי מה שיראה לו מחוקי סוד העבור, וזו היא הדת שצוה הקדוש ב"ה למשנה: "החדש הזה לכם" (רבינו בחיי).

כ"י גמרא (ראה דקדוקי סופרים שם כה, ב, הערה א), לפנינו: נחקרו... 23 שם כה א
24 שם כה א

הוא העיקר — כך מקובלני מבית אבי אבא שאין חדשה²⁰ של לבנה פחותה מכ"ט יום ומחצה ותשצ"ג חלקים, והנה דבריו הללו מוכיחין שלא היה רבן גמליאל סומך על ראיית הלבנה כי אם על פי החשבון, ועוד משנה שלימה היא²¹: ראוהו בית דין וכל ישראל וחקרו²² העדים ולא הספיקו לומר, מקודש עד שחשכה הרי זה מעובר, זו ראייה גדולה שלא היתה בידם עיקר ראיית הלבנה, שאילו היתה בידם עיקר ובראייה היו מקדשין, איך אחרי ראייתם מעברים אותו, ועוד גדולה מזו²³: באו שנים ואמרו ראינוהו בזמנו והוא אור שלשים ובליל עבורו שהוא מוצאי יום שלשים לא נראה וקבלם רבן גמליאל, ואילו היה רבן גמליאל סומך על ראיית הלבנה ולא על החשבון כודאי שנתברר שכיון שלא נראה כליל עבורו שהם ערו שקר, אלא ודאי רבן גמליאל על החשבון סמך ולא על העדאת עדים, ומה שתמצא לדו"ל²⁴: דמות צורות לבנות היו לו לרבן גמליאל בטבלא בעליותו בכותל שבהן היה מראה את ההדיוטות, הכונה בזה כי

לחדש, כסבורים העם לומר ראש חדש, אמר להם רבן גמליאל כך מקובלני וכו'...
הרי טר"ג אמר להם שאל יחשונו לראות הירח כי החשבון הוא העיקר... 26 כגריסה
כ"י גמרא (ראה דקדוקי סופרים), לפנינו: חדשה... 21 שם כה ב
22 כגריסה

וראינו מפורש כי קדוש שנת היובל בחדש השביעי בעשור ראביע⁴¹ לחדש⁴², ועוד, כי צוה השם לקרוא בתורה, במועד שנת השמיטה בחג הסוכות (דבר' לא י) למען ישמעו ולמען ילמדו (שם שם יב), ואם בתחלת שנת השמיטה תהיה מניסן, למה לא צוה לקרוא בתורה בחג המצות, והנה חצי שנה עמדו בטלים, וכתוב חג האסיף תקופת השנה (להלן לד כב), ובמקום אחר הוא אומר והג האסיף בעאת השנה (שם כג טז), ועוד נזכר ללמוד מדרך התורה גם מדרך התולדות⁴³, שאמר בתחלת לא תזרעו, ואת"כ ולא תקצרו (ויקרא כה יא), כי הזריעה סמוכה לתשרי לא לניסן, ועוד, אם שמנו תחלת השמיטה ניסן, מי שזרע בשנה הששית לא יקצור בשנה השביעית, כי הקציר אחד ניסן הוא, וכבר נכנסה שנת השמיטה, גם לא יזרע בשנת השמיטה, והנה כי דברי חכמינו ז"ל הם נכונים, ראש חדשים, אמר רבי משה הכהן⁴⁴, אין צריך לומר ראש חדש רק חדש לבדו, כי הטעם יום חדש אור הלבנה, וכן כתיב חדש ושבת (ישעי' א יג), חדשים ומועדיכם (שם שם יד), מרי חדש בחדשו (שם סג כג), ואחרים טענו עליו אם כן למה אמר בחדש השביעי באחד לחדש (במד' כט א)⁴⁵, והוא השיב להסיר הספק⁴⁶, גם טענו עליו, ובראשי חדשים (שם כה יא), הוא השיב, כי על חדש ניסן יזכר בכל שנה⁴⁷, כי ניסן לבדו הוא ראש חדשים, ושאלוהו, אם כן מה קרבן שאר החדשים, והוא השיב, כי שם כתוב זאת עולת חדש בחדשו לחדשי השנה (שם שם יד) בפרשה עצמה, וכן אמר, וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשים ותקעתם בחצצרות (במד' י ז), כי הוא תחלת השנה⁴⁸, ואנחנו לא נניח דבריו רבותינו ז"ל בעבור סברותינו, כי הם אמרו כי בכל חדש יקעו בחצצרות⁴⁹, והוא הנכון, לומר חדש או ראש חדש⁵⁰, וכתוב עד חדש ימים (שם יא כ), שטעמו שימלאו ימי החדש שלו⁵¹.

כ, ד, 54 אם חדש מוכנו ראש חדש לא היה צריך להוסיף באתר החדש
55 כלומר, לשם ביאור יתר... 56 אילו היה כתוב חדשים בלבד לא היינו יודעים
שכונות לניסן... 57 בחשירי... 58 ספרי: ובראשי חדשים... — כמסמענו
סוכה, נה, א: אמר אביי אמר קרא ובראשי חדשים, והקשו כל חדשים נולד זה לזה.
59 חדש פתח משפט גט כמובן ראש חדש, וגם כחודש מלא, הנה חדש מחר (ש"א ב, ה)
— כמובן של ראש חדש, חדש בשנה (מ"א ד, א) — חדש מלא... 60 כל ימי החדש.

השני שבעת ימים, וכן לא יעשה, כי השם לא צוה לעשות חג הפסח בחדש השני, רק על אכילת הפסח לילה אחד, כי כל הטמאים אוכלים מצה בחדש הראשון עם כל ישראל, וחלילה חלילה, שעשה חזקיהו רעות כאלה, כי הכתוב דבר עליו, לא סר מכל מצות ה' יומין ושמאל⁴³, גם הוא אמר בתפלתו, זכר נא את אשר התהלכתי לפניך [באמת ובלב שלם] והטוב בעיניך עשיתי (מ"ב כ ג), והנה עתה אפרש לך, דע, כי חזקיהו נזעץ עם כל הקהל, בהכנס החדש הראשון שיעשה פסח בחדש שבא אחריו, בעבור רוב הקהל שלא באו, והכהנים לא התקדשו למד⁴⁴, והנה עיבר השנה, והפסח שיעשה פסח ראשון היה, ובמועדו נעשה, והעד, כי השם נגע האוכלים בפסח בלא ככתוב⁴⁵, ואם לא נעשה במועד, למה נגעם השם אחר שלא היה הפסח מקובל לפניו⁴⁶ ואילו חטא חזקיהו, איך התפלל בעדם ושמע השם תפלתו וירפא העם⁴⁷, ואם טען הטוען, הלא החכמים ז"ל לא הורו לו שיעיבר ניסן בניסן⁴⁸, התשובה, אמת אמרו, כי מנהג כל בית דין להסתכל בסוף חדש אדר, אם הוא צריך לעבר השנה או לא, והנה חזקיהו לא עשה כן, כי שגג שגגה קטנה לעבר השנה בראש חדש⁴⁹, ובעבור כי חדש העיבור לעולם יהיה לפני החדש הראשון, ע"כ יהיה הוא לעולם ראש לחדשים, ויהיו המועדים בחדש השביעי ממנו, וזהו ראשון הוא לכם לחדשי השנה, וידענו כי מצות רבות הם בתורה זכר ליציאת מצרים, והנה ראוי זה להיות תחלת חשבון ישראל, וככה כתוב, ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים בשנה הרביעית בחדש זיו הוא החדש השני (מ"א ו א), והאומות אומרים, כי אם השנה בנויה מהחדשים, הנה חדש האביב הוא יסוד הראש, אם כן למה תחלו מספרכם מהחדש השביעי, ותאמרו כי הוא ראש השנה, והתשובה, כבר הזכירו חז"ל⁵⁰, כי ארבעה ראשי שנים הם,

41 כ"י יח, ו: וירבך בה' לא סר מאחריו וישמר מצותיו אשר צוה ה' את משה, דברי ראביע כנראה הם פירוש לפסוק... 44 דר"ב ל ג... 45 שם יח... 46 אם הפסח היה מחוק לזמנו, לא נחשב כקרבן פסח, ולא חטאו אנכיליו שאכלוהו לא בשנה... 47 שם כ... 48 פסחים נג א... 49 סנהדרין יב, ב: שאין מעברין אלא אדר והוא עיבר ניסן בניסן... — רש"י: לאחר שקדשו לשם ניסן חזר ונמלך ועשאו אדר שני... 50 ר"ה ב, א, 51 ויקרא כה ט"ו... 52 מדרך הטבע... 53 ראה לעיל

"זמן בראשית" ו"זמן בית דין"

1. המצווה הראשונה שניתנה לעם ישראל בצאתו מעבודת לחירות היא "החודש הזה לכם ראש חודשים" (שמות י"ב, ב'). ואכן, בן החורין אינו נבדל מן העבד בקושי העבודה, שהרי גזירת "בזיעת אפך תאכל לחם" מתקיימת גם בבן חורין העמל למחייתו. הנפקות בין עבד לבן חורין מצויה ביכולתו של בן חורין להיות ארון לזמנו שלו. עם ישראל ניהן ביכולת שלא להיסחף במערבולות הזמן אלא לשלוט בו.

2. בפשטות, פישרה של שליטה זו בזמן, אינה אלא שליטה עצמית של מי שמסוגל לקבוע מה יעשה הוא עצמו בזמן הנתון, כדי למלא את הזמן בתוכו, על פי בחירתו שלו. ברם, חז"ל דרשו באופן מרחיק לכת הרבה יותר את הפסוק "החדש הזה לכם", כמלמד כי "שלכם הוא" הוא, קרי כי עם ישראל שולט במרחבי הזמן עצמם. קדושת ישראל שלובה בקדושת הזמן בבחינת "מקדש ישראל והזמנים". זאת מכיוון שהגדרת הזמן מסורה בידו של בית הדין. כך מצינו במסכת ראש השנה (דף כ"ה עמ' א') ביחס לפסוק (ויקרא כ"ג, ד): "אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם", "אתם" כתיב, ודרשו חז"ל "אתם" אפילו שוגגין, "אתם" אפילו מוטעים. קידוש החודש וממילא קביעת המועדים. מסורים לבית דין, ומשאמרו בית הדין "מקודש" הרי שהתקדש החודש אף אם לאמתו של דבר טעה בית הדין וראש חודש נקבע על ידם שלא בזמנו. הקב"ה משלים עם קביעת בית הדין ומתאים אף את יום הדין של ראש השנה, לקביעת בית הדין. ובלשון מדרש תהלים (פרק ד) על הפסוק (דברים ד, ז) "מי כה' אלהינו בכל קראנו אליו": "אמר ר' אושעיא... בשעה שהזקנים יושבים לעבר את השנה, הקב"ה מסכים על ידיהם והוא משלים כל מה שישראל עושים. ועליהם אמר דוד (תהלים נ"ו, ג) "אקרא לאלוקים עליון לקל גומר עלי". אימתי? בראש השנה, שהסנהדרין יושבים לעשות ראש השנה ביום פלוני, מיד הקב"ה מושיב סנהדרין של מלאכים ואומר להם: לכו וגמרו מה שהתחוננים גזורים. אומרים לפניו רבש"ע: בניך גזרו שיהא ראש השנה ביום פלוני. מיד הקב"ה יושב באותו יום לדון עולמו... אלו מלמדים זכות ואלו מלמדים חובה, למה? (תהלים פ"א, ה) "כי חק לישראל הוא", ישראל גזרו חק ראש השנה, והרי הוא: "משפט

לאלוקי יעקב, שהוא מקיים גזרותיהם ומסכים עימם, אלא שקביעות בית הדין משנים את המציאות הפיסית. על כן, אם בית דין מעביר את השנה ונמצא ממילא כי הילדה שבפנינו עדיין אינה בת שלוש, שכן יום הולדתה נרחה כחודש עקב קביעת בית הדין, הרי שבפועל, המציאות הפיסית תהא - ש"בתוליה חוזרים". ואכן, הש"ך (יורה דעה סימן קפ"ט ס"ק י"ג) בשם הרשב"א, הסיק כי קביעת בית הדין יוצרת מציאות פיזית ממש, ושינוי בהגדרת הזמן גורם שינוי בטבע. בהקשר זה מפורסמים הם דברי ה"חתם סופר", כי הקב"ה "שיעבד את הטבע ללומדי התורה".¹

3. ברם, שהדברים צריכים ביאור. כיצד מבינים אנו כי האדם יכול לשנות את הגדרת הזמן ובאמצעותה לשנות מציאות? הן האדם הוא גרגר במרחבי ההווה, הכיצד יוכל אפוא האדם לקום על ההווה שבה הוא נתון ולשלוט במרחבי הזמן? יתירה מכך, לכאורה, כל הוויית האדם משקפת ארעיות, והוא כלי העובר שינויי צורה תמידיים, שהזמן גרמן, שהרי הזמן נותן את אותותיו בכל מה שנמצא תחת השמש. האדם נתון לכאורה בתוך סדר זמנים,

1 לנפקויות הלכתיות נוספות הנובעות מעיבור השנה, ראה בית יוסף אורח חיים סימן נ"ה: "כתוב בספר האגור בחזירותיו (בסוף הספר) שאם נער אחד נולד בכ"ט לאדר ראשון של שנה מעוברת ונער אחר נולד באדר השני א' בו ושנת י"ג אינה מעוברת אותו שנולד בכ"ט באדר הראשון צריך להמתין עד כ"ט ימים להרש אדר בשנת י"ג ואותו שנולד אחריו באחד באדר השני יהיה בר מצוה באחד לאדר בשנת י"ג כי כבר השלים י"ג, כי חדשים אתה מונה לשנים ואי אתה מונה ימים לשנים וא"כ זה השלים שנתו י"ג באחד באדר". ומבזהיר רבי יוסף קארו כי מקור הדברים בסוגיה במסכת ערכין (דף ל"א עמ' ב') "אמר ר' אבא בר ממל, מכר שני כתי ערי חומה אחד בט"ו באדר ראשון ואחד באדר השני זה שמכר לו באדר השני כיון שהגיע יום אחד באדר של שנה הבאה עלתה לו שנה, זה שמכר לו בט"ו של אדר הראשון לא עלתה לו שנה עד ט"ו באדר של שנה הבאה". וכמו כן ראה בתשובות מהר"י מינץ סי' ט', בין השאר ביהס למי שהשכיר בית לחברו לשנה ונתעברה השנה.

2 שו"ת "חתם סופר" (חלק א', אורח חיים, סימן י"ד, דיבור המתחיל "אבל האמת"): "... אבל האמת יורה דרכו כי זה הכל נבנה על הכלל שקבע הירושלמי על הפסוק "אקרא לקל גומר עלי" והובא הדבר בש"ך סי' קפ"ט ס"ק י"ג, והשורש: שהטבע משועבד לתורתנו הקדושה, ובתולה שנבעלה אף על פי שעל פי טבע כבר גדלה זמן הראוי שלא יחזור בתוליה מכל מקום כיון שעיברו בית דין את החדש, הטבע משועבד לתורה והוחלש כוחה וחוזרת בתוליה; וכן מי שנעשה בן י"ג שנה ויום א', על פי הטבע חוקה שהביא ב' שערות, ואם נמלכו בית דין ועיברו את השנה, אפילו בדקנו ומוציאים בו שערות - הרי הם שומא (ולא סימני בגרות - הח"מ), ואם כבר אכל חלב ונתחייב חטאת או מלקות - נפטר מחיובו ע"י עיבור בית דין; וכן כן ט' שנים לביאה וכדומה". וראה עוד בביאורו של ה"חתם סופר" על הולין דף ז' עמוד א'.

וחולף דרך הזמן, שנצחי ואין סופי הוא. מהו אפוא פשר השליטה של האדם בזמן עצמו, להבדיל משליטה עצמית בדרך שבה ינצל הוא את זמנו? כדי להבין פישרה של קביעה זו נראה כי יש לעמוד על מהותו של זמן.

4. תכונתו הבולטת ביותר של זמן היא לכאורה: חלוף הזמן. אנו חשים כי "הזמן עובר", "הזמן רץ". הזמן "בורח" לנו כל הזמן. ברם, שההיגד הזה מוביל לאבסורד, שהרי "לנוע" פירושו להיות במקום אחד בזמן אחד, ובמקום אחר בזמן אחר, כאשר הזמן הוא אמת המידה והמדד לתנועה. לעבור או לנוע ממקום למקום פירושו, כי בבוקר היה החפץ מצוי במקום אחד, ובערב הוא עבר למקום אחר, כאשר בכל רגע נתון של המעבר החפץ שינה מקום. ברם, לפי הגדרה זו של "תנועה" נמצא כי כאשר אנו אומרים שהזמן עובר, נצטרך לומר כי הזמן נמצא במקום אחד בזמן אחד ובמקום אחר בזמן אחר. וזה כמובן לא נכון, שהרי לאן עבר הזמן? אם כן, מה פשר הדבר כי עם ישראל שולט בזמן ולא רק בעצמו?

5. נראה כי תחילת הקושי בהבנת המונח "זמן" ומהותו, מצויה כבר במילה הראשונה של התורה: "בראשית". פירוש ייחודי לכך מצוי ב"ספורנו" שם, המבאר: "בראשית - בתחילת הזמן". אבל, ידוע נדע אל נכון כי הדבר, ודאי כי קיים הוא אצל כל יכול בורא עולם".

6. בהתאם להסבר זה, הזמן משקף שני דברים: ראשית, יש בו כדי לשקף מציאות

3 ראו אבשלום אליצור "זמן ותודעה, תהיות הדשות ל חירות עתיקות (משרד הבטחון, תשנ"ד) 43-45.

4 גדולי הפילוסופים שאלו: "באיזו מהירות זורם הזמן?" לכאורה, כדי להשיב על כך יש להניח קיומו של מין "זמן על". אלא שהדבר הוביל לאבסורד, שהרי גם "זמן על" זה, זורם במסגרתו של "זמן על" הנתון מעליו, וכך הלאה והלאה. ההנחה כי קיים "זמן על", שבמסגרתו נברא הזמן שלנו, אינה פותרת את הקושי אלא רק מעתיקה אותו לדרגה אחת קודם, ונמצאת השאלה בלתי פתורה לעולם, שכן באותה מידה יישאל כעת מה הם גרריו של זמן העל? והנה, ביאורו של ה"ספורנו" מובילנו לכאורה לאותו מבוך עצמו ולתמיהה, מה פירוש לברוא זמן? מה היה לפני הזמן?

5 ראה רש"י ורמב"ן על בראשית א, א'.

6 כאשר הנביא ישעיה אומר (נ"ה, ח') "כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי". משמעות הדברים היא כי מערכת החשיבה של אדם הינה צרה ותחומה במגבלות של הווייה וזמן ואילו "מחשבתו" של הקב"ה שונה לא רק בהיקפה אלא בהיותה בלתי תחומה במגבלות של "זמן" ומקום.

7 ראה רש"י ורמב"ן על בראשית א, א'.

פרשת בראשית

יקרת הזמן

"בראשית ברא אלקים את השמים את הארץ"

(בראשית א, א)

הקשו ראשונים, "בראשית" מה הכוונה. אם ל"תחילה", ל"מוקדם" או ל"ראשון", הלא מלות יחס המה ואינן עומדות בפני עצמן, שכן חסרה ההתייחסות, "תחלתו" או "ראשיתו" של מה היא. ואם לראשית מעשה הבריאה, מן הראוי היה להתבטא, "בראשונה", לא בראשית. (עיי"ש פירש"י רמב"ן ושאר מפרשים).

ובספורנו שם: "בראשית" - בתחילת הזמן, והוא רגע ראשון בלתי מתחלק, שלא היה זמן קודם לו."

הספורנו התכוון כנראה, למנוע את קושיית הראשונים, לכן כיאר, כי המילה "ראשית" באה להגדיר מצב מסויים, שלא היה ולא יהיה דוגמתו בבריאה כולה, הלא זהו רגע התהוות הזמן. אין המכוון לרגע הראשון מתוך ה"זמן" במושגינו שלנו, שהרי רגע זה, אף הוא "מתחלק" ואינו "ראשית", אלא ל"התהוות" כשלעצמה. שהתהוות הזמן, היא מהות ה"ראשית".

זו היא כוונתו של הספורנו באמרו "בלתי מתחלק". היינו, כאמור, התהוות הזמן. לכן קוראת זאת התורה "ראשית", היינו ראשית הזמן, שכן התהוות הזמן, היא היא "ראשית" המתייחסת לחפצא של הזמן.

אך יש לעיין, "תחילת" זמן, מהו. הלא לכאורה, "זמן" הוא הדבר שבין "קודם" ל"אחר כך", או בין ה"מוקדם" ל"מאוחר". ואיך נתפסת, לענין זה, ההגדרה של "תחילת" או "התהוות" הזמן, הלא גם לפני הבריאה, קיים היה מושג של "לפני בריאת העולם", כמו התורה שהיתה מונחת בבית גזויו של הקב"ה תתקע"ד דורות לפני בריאת העולם (שבת פח:). או "הקב"ה היה בורא עולמות ומחריבן" (בר"ר ג, ז). מדוע, איפוא, לא שיך מושג "זמן" לפני בריאת העולם. מדוע "בראשית" הוא "תחילת" הזמן. ואף על פי ש"מדות"

מן של יום לילה חודש שנה וכדומה, לא היו לפני בריאת השמש, הירח
אר אותות השמים, כנראה שעד אז לא היו גם שעות ורגעים, שכן אף אלו
זייס המה במדת ימים ולילות של שמש וירח, אבל אין אלו אלא "מדות"
מן ולא החפצא של ה"זמן", מדוע איפוא, רגע הבריאה, הוא רגע התהוות
מן, הלא הזמן, לכאורה, שם תואר הוא, לארכת הרווח שבין "קודם"
מאוחר" כמש"נ.

מוכרח ומבואר מזה יסוד עצום ורב, כי הזמן, מלבד שהוא מגדיר את
כת הרווח שבין ה"קודם" ל"מאוחר", הריהו אוצר בקרבו את עצם
ערכת המחשבתית, הבנויה על מגבלות עבר, הווה ועתיד.

ה"זמן", בריאה הוא. בריאה של אחד היסודות ואחת האקסיומות
נרכיות שעליו מושתתת המחשבה האנושית. אמנם, פה ושם מצינו חדירות
צעד למסך העתיד, על ידי רוח הקודש ונבואה. אך חדירות אלו, הינם מעל
ועבר למערכת המחשבתית כפי שבראה הקב"ה לשרותה של מחשבת אנוש.
בע העולם נברא על ידי הקב"ה, כשהוא בנוי בהחלט על מגבלה ומערכת של
בר הווה-ועתיד.

מערכת זאת, בריאה היא, שנבראה לצורך בניינו המחשבתי של האדם
נולס הזה מערכת זאת, היוה אותה הקב"ה בד בבד עם הבריאה.
תהוותה, היא ה"בראשית".

לפני ברא השם את הבריאה, כפי שהינה, לא היו קיימים, לא מגבלות
רכים של עבר ועתיד, לא מוקדם ומאוחר, וממילא לא זמן.

כמו כן, ברור ופשוט, כי אף לאחר בריאת הבריאה והזמן, כשבמערכת
מחשבתית של האנושות לא קיימת שום תפיסה המסוגלת להבין או להשיג,
רדה כל שהיא בין מקרה או עשייה, לבין "זמן", שהרי הזמן הינו חלק
מי נפרד מעצם ההווה ומקריה, אין הדברים אמורים אלא בתוך מערכת
ריאה ומלואה. כך רצה הבורא, כי בבריאה זאת, יהיו הזמן וערכיו, חלק
גם ההויה מבלי הפרד.

לא כן הבורא-עולם, (גם אם אין אנו מסוגלים להבין זאת, שהרי אין
נו לצאת ממסגרת הבריאה של עצמנו), שאין לפנינו שום מגבלה או
רת, ודאי וברור, כי אף מגבלה זאת או מסגרת זאת של זמן, מוקדם
חר, עבר הווה ועתיד, אף אלו לא קיימים לפניו, שהרי "נצח" הוא, כל
ואין סוף. [נחזור ונדגיש, כי לא יתכן שתהיה לנו השגה כל שהיא

במערכת שאינה תלויה בזמן. שהרי מחשבתנו עצמה, מחשבה שהעבר ההווה
והעתיד הם חלק מעצם מציאותה. אבל ידוע נדע אל נכון, כי הדבר, ודאי כי
קיים הוא אצל כל יכול ובורא עולם].

כשדבר ה' בא בפי הנביא, "כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם
דרכי" (ישעיה נה, ח), אין הדברים מתייחסים רק לדרך המחשבה, לנושאייה,
לכח שיפוטה וכדומה, אלא למערכת האקסיומתית שלה. כלומר, עצם
המסגרת או המגבלה של מוקדם ומאוחר, של עבר הווה ועתיד, של זמן, אף
הן אינן לפניו. כי כל יכול הוא, נצח ואין סוף.

הערכים של "אין סוף", "נצח", "כל יכול", כל אלו, אינם בתחום הבנתנו
והשגותינו, כי איך יתכן להכיל בתוך המוגבל, את האין-סוף. אף על פי כן,
הלא קיימים הם בפנינו, והם הם עיקרי האמונה. כך בדיוק חייבים אנו להבין
ולהשיג את כל הנוגע ל"זמן" או לכל מגבלה שהיא.

הדברים מפורשים ברמב"ם (פרק ה מהלכות תשובה הלכה ה). "שמא
תאמר, והלא הקב"ה יודע כל מה שיהיה וכו', דע שתשובת שאלה זו ארוכה
מארץ מדה ורחבה מני ים, וכמה עיקרים גדולים והררים רמים תלויים בה
וכו', אלא הוא יתעלה שמו ודעתו אחד, ואין דעתו של אדם יכולה להשיג דבר
זה על בוריו, וכשם וכו' כך אין כח באדם להשיג ולמצוא דעתו של בורא. הוא
שהנביא אמר, כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי. וכיון שכן
הוא, אין בנו כח לידע היאך ידע הקב"ה כל הברואים והמעשים" וכו'.
והדברים מדברים בעד עצמם.

תהוות בריאת המערכת הזאת, המציאותית והמחשבתית, כפי שבראה
הקב"ה בורא עולם, עבור האדם, היא היא "בראשית", "תחילת הזמן".

☆☆☆

גזרה חכמתו יתברך, לברוא, כאמור, בריאה של "זמן". מעתה, לא יתכן
שום "מהלך" או מקרה כל שהוא, ללא "תפיסת" זמן.

ההתבוננות בענין זה מרוממת מאד, אך גם מחייבת מאד מאד.

לפי התפיסה השטחית, אין תפיסת הזמן, אלא דבר שבהכרח. כלומר,
"לצערנו", כזרח המציאות הוא, שהכל תופס זמן. טוב יותר היה לפי זה, אילו
לא היה הזמן "עובר".

אבל המעמיק, יבין אל נכון, כי אם בריאה היא שברא השם, על כרחנו
שיש לו לזמן חלק בעצם העשייה והפועל. שותף הוא בכל, לטוב ולמוטב.

26 כשאומרים "ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה ורבהם עמל ואון" (תהלים צ, ו), הכוונה היא ש"ימי שנותינו", הם הם עצם החיים. ומהו ימי שנותינו, אם לא זמן. היינו שכשם שהחיים מתבטאים בחיוניותו של החי, כך הריהם מתבטאים בחיוניותו של ה"זמן".

חז"ל הפליגו בשבחם של יחידים, ש"שנותיהם תמימים". [עייך במדרשים ריש פרשת חיי שרה על הפסוק (תהלים לו, יח). "יודע השם ימי תמימים ונחלתם לעולם תהיה"]. שבת זה, בא לשבח את ה"זמן" שבחיים. כי הזמן, הוא אמנם עצם החיים.

כשאמרו במסכת מכות כג ע"ב: "שס"ה לא תעשה כנגד שס"ה ימות החמה", מהו התוכן הפנימי, אם לא זה שיש לכל אחת מן המצוות קשר ליחידת זמן של אחד מימות השנה.

ואף על פי שמהות הקשר נעלמת מעמנו, קצרה בינתנו מהשיג, לא את עצם הקשר, קל וחומר לא את השייכות שבין מצוה מסויימת, לבין יום מסויים.

הכי משום כך נתעלם מעצם הגילוי, כי הזמן הוא חלק בלתי נפרד מן הלא-תעשה, כשם שהלא-תעשה הינו בלתי נפרד מן הזמן.

הנה קיימת מטבע לשון של "זמן מבוזבז", "זמן מנוצל", "חבל על הזמן". לכאורה, אין הלשון מדוייקת, שכן מה שחבל, הוא לא על הזמן, אלא על האדם המבוזבז עצמו. מה שמנוצל, הוא לא הזמן, אלא האדם. ומה שמבוזבז, הוא האדם, לא הזמן. מדוע השתרשה מטבע לשון בלתי מדוייקת זאת.

— משום שגם אם ישנם כאלו שאינם עומדים על המשמעות האמיתית, אבל הביטוי מבטא את כל האמת. שכן אמנם את הזמן עצמו, אין מנצלים. מבוזבים אותו. נכון איפוא, כי חבל על הזמן...

שהרי כאמור, החדיר הקב"ה את הזמן בתוך הבריאה למקריה ולמעשיה, הן לטוב הן למוטב.

ה"זמן" נברא איפוא, ל"שרותה" של הבריאה כולה, מהלכה, מקריה ופעלה. כש"מנצלים" את הזמן, באים המעשים אל שלימותם. כש"מבוזבים" אותו, הרי זה קלקול, אבדון ופשע, כלפי הבריאה כולה, בריאת הזמן וריבונו של עולם.

זאת ועוד. לכל "זמן", יש את סגולותיו המיוחדות. זה, שדרך משל, חגיגו קרויים "מועדים", הלא הוא זה משום שב"זמנים" המסוליימים, קיימות הסגולות לאותו מועד. "מועד", הוא זמן שנועד למטרה מסויימת — "זמן מסוגל".

או דרך משל, מה שגילו לנו חז"ל (ראש השנה יח.) על הפסוק "דרשו השם בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב" (ישעיה נה, ו), שהכוונה היא "אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים". כלומר, "זמן" זה שבין ראש השנה ליום הכיפורים, הוא זמן של קרבה מאת השם יתברך. כמו כן הארבעים יום שבין ראש חודש אלול לבין יום הכפורים והאלול בכלל, סגולה יש בהם בימים אלו, לתשובה וכל הכלול בה.

ויתירה מזו. אמרו רבותינו (במדרש רבה ובילק"ש ריש מקץ) על הפסוק "קץ שם לחושך ולכל תכלית הוא חוקר" (איוב כח, ג): "זמן נתן לעולם כמה שנים יעשה באפלה, מה טעם, קץ שם לחושך וכו'. זמן נתן ליוסף כמה שנים יעשה בבית האסורין, כיון שהגיע הקץ, חלם פרעה חלום, ויהי מקץ שנתים ימים" (בראשית מא, א).

מהי הרבותא בכך שכיון שהגיע הקץ חלם פרעה חלום, כלום עצם הדבר שדאגו להוציאו מן הבור, אף על ידי פלא של חלום, או שמא, שאילו קרה החלום בתוך השנתיים, לא היה מועיל ולא כלום. הלא כל זה פשיטא הוא, מאי קמשמע לך. ודאי שאם הקב"ה גוזר בית האסורים, אין מה שיוציאנו משם. וכמו כן, האם לא פשיטא, שכל זמן שאינו עולה לרצונו יתברך, לא יהיה אור...

אך הם הם הדברים. שכשנברא הזמן, נבראו גם סגולותיו ותכולותיו. איזהו ה"זמן" המדוייק, בו יאמר הקב"ה "יהי אור". כשנברא העולם, היה הזמן בעל איכות של חושך בלבד. עד שבא רגע הזמן, שחכמתו יתברך נתנה בו את הסגולה של "יהי אור", כפי "מאמר" של הקב"ה.

זהו גילוי עמוק בפשט הפסוק בקהלת (ג, א), "לכל זמן ועת לכל חפץ". אין הכוונה רק להזהיר שלא לעשות או לפעול בזמנים שאינם הולמים, כפי ההמשך שם, הנוקב בזמנים לעתות השונות [— עת ל... עת ל... עת ל... עת ל...]. הכוונה היא, שלכל דבר, מעשה או פעולה בבריאה, ניתן זמן המיועד לאותו דבר. אם לא יתאים את מעשהו ל"זמן", לא יצליח, לא יגיע אל מטרתו.

עיינן שם במדרש (קהלת רבה ג) על הפסוק הזה: "זמן היה לאדם הראשון שיכנס לגן עדן, שנאמר (בראשית ב, טו) ויניחהו בגן עדן. וזמן היה לו שיצא משם שנאמר ויגרש את האדם וגו'. זמן היה לאברהם שינתן לו המילה וכי זמן היה לבניו להמול. ומתן שימולו בשני מקומות אחד במצרים ואחד במדבר וכי. ועת לכל חפץ תחת השמים, זמן היה שתנתן התורה לישראל".

— כלום זה שאדם הראשון נכנס לגן עדן או גורש הימנו, תלוי ב"זמן". וכי אין די באר בתורה, מדוע גורש או מדוע נכנס. כלום תלוי הדבר ב"זמן".

האם על מתן תורה יאמר שזמן היה אימתי תנתן תורה לישראל. זוהי הרבותא של הפסוק הזה?!

אך הדברים מאלפים מאד. אין ספק, כי אדם הראשון, בדין הרויח את הגן עדן ובדין גורש הימנו. ברי כמו כן, כי כלל ישראל הגיעו לדרגא של מקבלי תורה, ואברהם אבינו זכה בזכות לקבל מצוות מילה.

אף על פי כן, הכל נגזר על ידי הבורא יתברך, מותאם לחוקי הזמן ולסגולותיו, כפי שבראו הבורא יתברך. שום דבר לא יארע ללא הזמן המותאם והמסוגל לו.

כי לכל זמן ועת לכל חפץ — ה"זמן" נברא להיותו חלק מותאם ומסוגל, לכל דבר ולכל חפץ.

צודקים איפוא, היטב היטב הביטויים של "חבל על הזמן", "ניצול זמן", "בזבוז זמן". שכן אמנם את הזמן עצמו, מבזבזים, מנצלים, או מאבדים.

חייבים איפוא לקבל את הדברים כך. הקב"ה ברא את הבריאה של זמן על כל יסודותיו, סגולותיו וכדו', כדי שכל מעשה ופועל, יבא אל שלימותו הפעילותית והמעשית.

על האדם לנצור מכל משמר את הבריאה הזאת. כל פגימה או פגיעה ב"זמן", הוא בזבוז, אבדון ופשע. הוא שאמר רבינו ישראל מסלנט במכתבו המפורסם: "אדם דואג על איבוד דמיו ואינו דואג על איבוד ימיו, דמיו חוזרים וימיו אינם חוזרים..."

שכן את ימיו ממש הוא מאבד. חבל על דאבדין ולא משתכחין.

בריאת הזמן היא מחסדי הבורא, כשם שכל הבריאה נבראה כדי להיטיב עם בראיו. כי כך ראתה חכמתו יתברך, לברוא את ה"זמן" ואת הבריאה, משום שרק כך יבואו המעשים והפעלים אל שלימותם.

אף על פי כן, אין לך מבזבזו והולך לאבדון יותר מאשר ה"זמן". ה"חיים", זמן המה. בזבוז הזמן, בזבוז החיים הוא. זמן המנוצל, הוא הוא זמן החיים. שאינו מנוצל, חדלון הוא, מוות.

אילו היו בני אדם חושבים ברצינות על כל המערכת הזאת הקרויה "בריאה" ו"זמן", לוקחים זאת לתשומת לבם, היו מתנהגים אחרת וחיים אחרת. מנצלים את הזמן.

שלא יאמרו ליסטים אתם

"א"ר יצחק, לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם, שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בו ישראל, ומה טעם פתח בבראשית, משום כח מעשיו הגדי לעמו לתת להם נחלת גויים (תהלים קיא, ו), שאם יאמר אומות העולם לישראל, לסטים אתם שכבשתם ארצו שבעה גויים, הם אומרים להם, כל הארץ של הקב"ה היא הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להו וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו" (רש"י בראשית א, י)

שואלים מפרשים: הכי משום טענה זאת של "ליסטים אתם", שיטעו גויים, כדאי לשנות תורה וסדריה?!

הלא אין לנו שום "הרגשה" בעצם טענתם. שכן לנו ברור, שאינ ליסטים!... ואם בכל זאת מצאה תורה לנכון לדאוג, לתרץ את "כיבושנו ומעשינו, כלום כדאי הדבר להפוך משום כך את סדריה הטבעיים והברורי של תורה ומצוות. האם לא מוזר הדבר, או מוגזם.

אך האמת היא, שגם אם אין ספק בחיוניותם הראשונה במעלה ו מצוות, גם אם ברור שכל התורה ניתנה למצוותיה, אף על פי כן, לפני הכ דואג הקב"ה ודואגת התורה, לכבודם של ישראל.

קודם כל, עושה התורה כל שניתן, כדי למנוע לעו על ישראל. ואם על י כך שישנו סדרי תורה, יתמעט הלעז, כדאי הדבר. — ובלבד שלא יפגם כבודם של ישראל.

נוכח הגדרת הזמן, כביטוי גם למושג שאינו משקף מציאות אובייקטיבית, אלא דפוס חשיבה הנובע מן ההגבלה של יכולת האדם לתפוס את המציאות, מובן פשר דברי חז"ל אודות יכולתו של עם ישראל לשלוט על הזמן, שהרי האדם המגדיר מהותו של זמן אינו פועל במישור האובייקטיבי של הזמן ואינו משנה את המציאות, אלא מתייחס למהותו הנוספת של זמן ומתגבר על המגבלה החשיבתית שלו עצמו. בית הדין העוסק בקידוש החודש אינו משנה אפוא גורם בעל מהות אובייקטיבית. אדרבה, הכלל הוא כי (בבא בתרא דף קכ"א. עמ' א') "מועדי ה' נאמרו - שבת בראשית לא נאמרה". קרי, בית הדין אינם יכולים להסיט את השבת ממקומה, וזמן הבראשית המשקף מציאות אובייקטיבית של תנועת גרמי שמיים, אינה יכולה להשתנות ע"י האדם. הארעי אינו משנה את הנצחי. בית הדין יכול לשנות רק את הגדרת הזמן במובן השני של זמן, ואת המועדים הנובעים מכך. הגדרות אלו של הזמן כגורם שאינו משקף את המציאות אלא את מגבלת האדם להבין את המציאות ואת דפוס חשיבה שהוטבעו בטבע האדם עצמו, מאפשרות להבין כי פשר כוחם של בית הדין לקדש את הזמן נעוץ ביכולת ההתעלות של האדם אל מעבר למגבלות שלו עצמו, שבהם הוא נתון, ויכולתו לפעול מכוח אמונתו ושאר הרוח שבו ניהן. אם אך מתגבר האדם על מגבלותיו שלו, כך שיוסר מ"מפת המציאות" אותו מכסה המגביל את הראות לנקודת זמן אחת, על פי המשל של הרב דסלר, הרי שהאדם רואה את המכלול, וממילא משתבצת כל נקודת הוויה, וכל נקודת זמן, בתמונה כוללת ומקבלת מובן שונה. יכולת זו ניתנה לעם ישראל בצאתו מעברדות לחרות והיא המצווה הראשונה שנתן ה' לעמו, עת שקידשם בקדושתו.

9. בהתאם לכך נמצא, כי בפנינו שני סוגים של זמן: הסוג האחד של "זמן" הוא "זמן בראשית" והינו תוצר של המציאות האובייקטיבית של גרמי שמיים וארץ. "זמן בראשית" מבטא את חלוף העיתים כפי שנטבע בטבע העולם,

8 אם לאחר מכן משתנה גם מציאות אובייקטיבית כלשהי, הרי שהדבר אינו נגרם מכח יכולת של אדם לשנות את הטבע. יכולת כזו אינה מסורה בידיו של אדם. אולם, הקב"ה משלים כביכול עם קביעת חז"ל ופועל על פיה, ומתאים את המציאות לקביעת בית הדין. בידו של הקב"ה מסורים כוחות אלו ולא כידיו של אדם. והוה לכאורה פשר דברי החתם סופר" שהובאו בה"ש 4 לעיל. ומכיוון שנובע מן הדברים כי הקב"ה מתאים מציאות באופן אוטומטי על פי קביעת בית דין ובכך נמסר כביכול בידם כח לשנות למפרע מציאות אובייקטיבית ברי כי דעה זו מעוררת קושי ויש החולקים עליה בעוז. כך למשל ראה דבריו של הרב שלמה קלוגר, כשר"ת האלף לך שלמה חלק אבן העזר סימן נ"ז: "זה ודאי אינו לומר שע"י עיבוד נשתנה הטבע".

ובאופן שאין יד. אדם נוגעת בו לעולם. כזו היא השבת. הסוג השני של "זמן" הוא "זמן בית דין" המשקף את המגבלה האנושית המחייבת אדם לחשוב בתכנית תחומה של התייחסות לעבר, הווה ועתיד. ביחס למונח זה של זמן - האדם הוא "בעל הבית" ובידו להתגבר על מגבלות אנוש אלו, להגדיר תקופות זמן שונות ולנסוך בזמן תוכן ומהות. כאלה הם מועדי ישראל.

10. להבחנה זו יש נפקות הלכתית חשובה עליה עמד הרב יוסף רוזין (הגאון הרוגאצ'ובי) בספרו "צפנת פענח". הרוגאצ'ובי מבחין בין דברים שמועד תחולתם הוא במועד קבוע המוגדר ע"י בני אדם ("זמן בית דין"), לבין דברים שכל אשר נדרש כדי שיחולו הוא - חלוף הזמן במובנו הבראשיתית כמשקף מציאות אובייקטיבית ("זמן בראשית"):

(א) זמן בית דין" מוגדר ע"י הרוגאצ'ובי כ"נקודת זמן" - עם מהות שונה לחלוטין מזו שקדמה לו. זמן זה אינו יכול אפוא להצטרף לזמן שקדם לו, שהרי אלו זמנים עם שוני מהותי ביחס לגדר המהות שלהם. משום כך, מצוות סוכה, נטילת ארבעת המינים, אכילת מצה, נר הנוכה, קריאת המגילה, וכיו"ב מצוות ש"הזמן גרמן" הן מצוות הכאות מזמן לזמן". אין נפקות כלל אם ממצוות סוכה דאשתקד ועד למצוות סוכה כעת חלפה שנה תמימה או לא, כי העיקר אינו הזמן שחלף אלא נקודת הזמן שארעה כעת. נמצא כי החיוב חל בנקודת זמן פלונית, והזמן הקודם לא מצטרף כלל לאותה נקודה. לעומת זאת, במקרה השני, עת שעסקינן ב"זמן בראשית", כל שעלינו לעשות כדי שיחול הדין, הוא לספור מניין ימים קבוע. הזמן שקדם לנקודת התחולה מהווה על כן, תחילתו של תהליך המוביל לתחולה, כאשר הזמן שחל עובר לאותו מועד - אינו שונה במהותו מן הזמן שיבא אחריו. מקרה זה מגדיר הרוגאצ'ובי כ"שטח זמן", המכוסה ב"גרגרי זמן" ברי מהות זהה, כשאין הבדל בין מהותו והגדרתו של הזמן בנקודת התחולה לבין מהותו והגדרתו של הזמן עובר לנקודת התחולה. על כן, גם הזמן שקדם למועד התחולה, מצטרף אל הזמן שאחריו ושייך אל הדין שיחול עם תום התהליך של חלוף הזמן האמור¹⁰.

9 הרב יוסף רוזין, "צפנת פענח" מהדורה תנינה עמ' 4, עמ' 55, כן ראו הרב נתן נטע אלע" ווסקי בספרו "חיי עולם נטע" עמ' 15, ובספרו של משה שלמה כשר "משנת רבינו יוסף" עמ' 229-232.

10 ובלשונו של הרב רוזין: "בגדר זמן המציאות, אם כוונת התורה השטח, הזמן שיש עדי יום

הלוה העברי אצל אומות העולם? מאי נפקא מינה אם הוא כותב ניסן או אפריל? אולם לפי דברינו בעקבות החתם סופר נראה הדבר ברור, הגויים הבינו יפה שבמעשה קידוש לבנה מצביעים ישראל על עליונותם בבריאת כולת, ומידי חודש בחדשו מצהריים על כך בריש גלי בפני כל האומות.

לעומת הגויים, הצדוקים והביהמוסים ראו במצות קדוש לבנה סכנה מוחשית להם, כאשר היא, יותר מכל מצוה אחרת בתורה, מדגישה ממחישה ומישמת את עיקרון אמנות הכמים. הוא העיקרון אשר עליו חלקו הצדוקים והוא העיקרון עליו כל חורמנו עומדת. דוגמה קלאסית לכך היא הסוגיא בראש השנה (כד-כה) אשר את סופו הבאנו לעיל: שלח לו רבן גמליאל לרבי יהושע, גזרתי עליך שתבוא אצלי במקלך ומצותיך ביום הכיפורים שחל להזיח כחשכוך. הלך ומצאו רבי עקיבא מיצא... בא לו אצל ר' דוסא בן הרכניס... נטל מקלו ומעותרו בידו והלך ליבנה אצל רבן גמליאל ביום שחל יום הכיפורים להזיח כחשבונו... עכ"ל. הרי שליטת ישראל על הבריאה כולה (חתם סופר) ושליטת חכמי ישראל על האומה (רבן גמליאל ורבי יהושע), הכרו יחד במצוה ייחודית זאת של קדוש החודש. אין פלא, איפוא, שמצינו במסכת ראש השנה כיצד הבייהמוסים עשו כל מאמץ להחנכל דוקא למצוה זו, ע"י שקר אודות חידוש הלבנה וכדו'. את כל מרצם וכוחם השלילי השקיעו לפגוע דוקא באותה מצוה (אמונת הכמים) אשר בה ודוקא בה נפרדו דרכיהם של הצדוקים מן הפרושים.

אחרי שזכינו לראות את החשיבות המיוחדת והייחודית של מצות קידוש החודש, אנו חוזרים אל מוצאו ברש"י הראשון של החזרה ושואלים: האם זכרנו על ארץ ישראל "פֶּתַח מַצְשֵׁי הַגֵּיד לְעַמּוֹ", חשובה יותר מאשר זכרנו לשליטה ("חתם") — אפילו מזדירים) על העולם כולו? למה רבי יצחק הצדיק כך את הקדמת "פְּרֹאשִׁי" ל"הַתְחַלֵּשׁ הַתִּזְוֶה"?

אולם עיין מעמיק יותר בדברי חז"ל בפרקי דרבי אליעזר, ובצבוקותיהם ברמב"ם בספר המצוות, וראה לנו את החשיבות של "פֶּתַח מַצְשֵׁי הַגֵּיד לְעַמּוֹ", לא כלילמוד כללי על מקומה של ארץ ישראל בהשקפת עולם של תורה, אלא כפעל זיקה מיוחדת וייחודית למצות קידוש החודש דוקא.

*אני רוצה לומר: את כל המצוות
אני מקיים: ואת כל המצוות
אני מקיים: ואת כל המצוות*

לעומת דין בתי ערי חומה, פוסק הרמב"ם בדין מוכר שדה בזמן שהזיכר נהג (שם יא, ט) אינו מותר לגאול לפחות משתי שנים... מעת לעת מיום המכירה. כאן אין גזירת הכתוב בענין שנה מעוברת "תמימה". הרי סיוע לשיטת הרמב"ם שהטעם בבית בערי חומה הוא זכרוננו של המוכר את ביתו והצטר שיש לו עקב הזכרון. ממילא כעבור שנה, שאז חלה השכחה, הבית מוחלט אצל קונהו. וכשנה מעוברת הבית נחלט אצל קונהו רק כעבור שלשה עשר חודשי. הרי שקביעת בית הדין הגדול בירושלים קובעת שחאי הזכרון בשנה מעוברת זכור שלשה עשר חודש ולא שנים עשר; הרי שליטת בית הדין על חוקי הטבע; לכן, לפי החתם סופר אין בעיה של "לא תִּשְׁקַח" בקריאת המגילה בשנה מעוברת, כי תאי הזכרון בשנה מעוברת משופרים ופועלים עד שלשה עשר חודש ולא שנים עשר כמקובל.

כיוצא בזה מצינו הלכה מפורשת בסוגיית 'בתוליה חזרוך' תוך שלש שנים. גם כאן קבעו חז"ל (ירושלמי פרק ו' הלכה ה') כי בשנה מעוברת יהוסף עוד חודש ל'בתוליה חזרוך'. ולפלא הדבר; הרי כאן אין מדובר על פירוש פסוק או מלה בתורה, שנגל אולי להבין שקביעת בית הדין המוסמך לכך יכולה לקבוע אף במציאות הכאה כתוצאה מפירוש מלה בתורה, כגון הוספת זכרון. במקרה דנן עוסקים כמה שנראה כתופעה ביולוגית פשוטה, והנה כאן בית הדין ועיברו את השנה ומצבם הביולוגי של בתוליה משתנה; הרי שליטת בית הדין על עצם הטבע; הרי קדוש החודש לא כענין 'הלוה העברי' אלא כעצם שליטה על העולם שנקרא "בראשית" — הזמן.

לפי דברינו עד כה אפשר לומר כי לא לחנם קבע הקב"ה את מצות קידוש החודש כ'כרטיס הביקור' שלו לבני ישראל, עוד לפני "אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ"; ללא שיחוף הפעולה של בני ישראל בהנהגת העולם, אין מי שיכיר בכך שיש אלקים בעולם. תנאי מוקדם לכריאה ולהכרת הבורא הוא אותה אומה, אשר לה, ורק לה, ניתן סוד העיבור, באמצעותו הם 'כעלי בית' על הזמן, וממילא על הבריאה כולה. אין פלא אפוא, שרבי יצחק, בירדעו עוצמת מצוה זו, הקשה את קושייתו המפורסמת. כמו כן נקל להבין מדוע הגויים ככלל והצדוקים בפרט התנכלו דוקא ובמיוחד למצות קידוש החודש, יחד עם ברית מילה; ברית מילה נחא, זהו סימן ההיכר בגוף היהודי המבדיל בינו ובין אומות העולם, ודמברוי יהודי אובי; ההתנכלות למצוה הזאת כממשך הדורות מוכנת היטב, אבל מה ענין

העיבור יצחק מסר ליעקב ונכנס בסוד העיבור ועיבר את השנה צא
 יעקב לחוצה לארץ ובקש לעבר את השנה בתוצה לארץ אמר לו
 הקב"ה יעקב אין לך רשות לעבר את השנה בתוצה לארץ הרי יצחק
 אביך הוא יעבר את השנה בארץ שנאמר וירא אלהים אל יעקב
 עוד בבואו מספר ארם ויברך אותו ולמה עוד שמעם ראשונה נגלה
 עליו ומנעו מלעבר את השנה בתוצה לארץ כשבא לארץ אמר לו
 הקב"ה קום עבר את השנה שנאמר וירא אלהים אל יעקב ונ' ויברך
 אותו על שנכנס בסוד העיבור וברכו ברכת עולם. מכאן אמרו אמילו
 צדיקים וחכמים בח"ל ורועה צאן ובקר בארץ אין מעברין את השנה
 אלא ע"י רועה צאן ובקר אמר נביאים בח"ל והדיומים בא"י אין
 מעברין את השנה אלא ע"י הדיומים שבארץ. גלו לכבל היו מעברין
 את השנה ע"י הנשאר בארץ לא נשאר אחד בארץ היו מעברין את
 השנה בבבל עלה עזרא וכל הקהל עמו ורצה יחזקאל לעבר את השנה
 בבבל אמר לו הקב"ה יחזקאל אין לך רשות לעבר את השנה בח"ל
 הרי ישראל אחיכם והם יעברו את השנה שנאמר בן אדם בית ישראל
 יושבין על ארמחם שלהן היא לעבר את השנה. יעקב מסר ליוסף
 ונכנס בסוד העיבור ועיבר את השנה במצרים מת יוסף ואחיו נתמעטו
 העיבורין מישראל וכשם שנתמעטו העיבורין מישראל בשיעבוד מצרים
 כך עתידים לימעט בסוף שיעבוד מלכות הרביעית עד שיבא מלך
 המשיח, כשם שנגלה הקב"ה על משה ועל אהרן במצרים כך הוא
 עתיד להגלות עלינו בסוף מלכות רביעית שנאמר ויאמר ה' אל משה
 ואל אהרן בארץ מצרים לאמר החדש הזה לכם. כהו לאמר אמר
 להם לישראל עד עכשיו אצלי היה סוד העיבור מכאן ואילך שלכם
 הוא לעבר את השנה. בשלשה מעברין רבי אליעזר אומר בעשרה
 שנאמר אלהים נצב בערת אל. ואם נתמעטו מביאין ספר תורה
 ופורשין אותו לפניו ונעשין כמין גרן עגולה ויושבין גרול לפי גדלו
 וקטן לפי קטנו ונותנין פניהן למטה לארץ ופורשין את כפיהן לאביהם
 שבשמים וראש הישיבה מזכיר את השם ושימעים בת קול שצוותת
 ואומרת בלשון הזה ויאמר ה' אל משה ואל אהרן לאמר החדש הזה
 לכם. ומען הדור אינן שומעין כלום אלא כביכול אינו יכוד לשכן
 שכינה. ביניהם ואשרי העם העומדין במקום ההוא בשעה ההיא שנאמר
 אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכין באור פניו של הקב"ה
 הן מהרכן. על שלשה סימנים מעברין את השנה על האילנות ועל
 העשבים ועל התקופות הגיעו שנים ולא הגיע אחד אין מעברין את
 השנה

באור מספיק

לשם זה הלאי ט"ס כלי טען ומדוע על כספי' טלח זכר כלל מאס : כשגש מעברין :
 עיין סגדרין כ' ה' במזם רכס פרסס ט"ז : אלטיס נגב נעדם. ואין עדי סחוסס מעטרכ :
 ואס נתמעטו מביאין ספר סודס. דוקא ס"ס ספטיסי כגליון לכל חוטשין סלטו לא. וע'
 סיכס כרטיס פ"ס ה' סוס' ד"ס ולויס : שנאמר אברי כסס כ'. ל"ע מס ענין יודעי סחוקס
 לעיבור ככנא. והאמר משום שאין מגלין עיבור טענא עת'לאמר ר"ס עיין ויק"ר פרסס כ"ס.
 ועוד נ"ל סחוס כמסור ס"ס פומור ס"א. אשרי ססס אלו סוקניס שמתערין אס סססס
 וקובעיס אס כחדסיס. כלאר פניך יסלכון וס סג"ס שמתמיס עתסס מ"כ. ויודעי סחופס
 פ"י שודעיס ליפסי ר"ס. וע' טו"ס מוצור ד': פל אילנות. אס מתאמר כשאלס ויסר סססן
 כעצט מעברין. שעלמס וסן סכאלס ככוריס דכסי (כמדכר כ"ה) וניסס סביאלס. ואס לא
 יכילס כנאלס לנרלי ילרסו לערוח ולפניס עסס אמרס : ועל סלכני. כנ"ל. פ"י אס לא כנאלס
 ספסולס מעברין דקרי כסיב כמודס סלכני : ועל ססקיוס. כין פל סקופס סחוס שמתסכב
 וסכסס שאין סקיס סלרי עטנס עד פיסור סג סעברין דנפסל לן פקדס. כין פל סקופס
 סכס

כתב הרב והמלווה קב"ג ה"א שנתנונו בחשבון מדעים וטעם חזק ה"א מלות קדוש המלש

עשייתה אלא משני כתובים והוא שימנם השנים ביחוד ונמנה השבועות עמהן שבע פעמים. ואחר שאמר שזה הענין לא הגיע אלא משני כתובים הורה שהם מצוה

נראה לי שהנכון לדברי הרב שזאת המלווה ה"א מקורה לנ"ד הגדול אמנם הרמב"ן

אחת בהכרח שאילו היו שתי מצות כלומר מנין שני השמיטות ומנין השנים לא אמרו עד שיאמרו שני כתובים כי כל שתי מצות ילמדו משני כתובים, וכן כל מצוה ומצוה מכתוב שלה, ואמנם יאמר לעולם הא עד שיאמרו שני כתובים במצוה אחת שלא תשלם ידיעתו אלא משני כתובים כמו הבכור שבא בכתוב וכל פטר רחם לי ויורה לזה לבדו שיהא הבכור לה' בין זכר בין נקבה ובא בכתוב אחר הזכרים לה' ויורה הכתוב הזה לבדו שכל זכר לה' בין בכור בין פשוט ומשני הכתובים הגיע ענין המצוה שהוא בכור זכר לבד כמו שביארו במכילתא. (צ"ל סיני, שנטה ויזל פ"י):

מצוה קמא היא שצונו להשמיט כספים כלומר החובות כלם בשנת השמיטה, והוא אמרו יתברך ואשר יהיה לך את אחיך תשמיט ידך. וכבר נכלל הצווי הזה באמרו וזה דבר השמיטה וגו'. ולשון התוספתא בשתי שמיטות הכתוב מדבר אחת שמיטת קרקעות ואחת שמיטת כספים. ומצות שמיטת כספים אינה נהגת מן התורה אלא בזמן ששמיטת קרקע נהגת, בכל מקום. וכבר התבאר משפטי מצוה זו במסכת שביעית בפרק בתרא. (ראה לנ"י, הלכות שמיטה פ"ט):

מצוה קמב היא שצונו לנגוש העכו"ם ולהכריחו לפרוע חובו כמו שנצטוונו לחמול על ישראל והזהירנו מלנגוש אותה, והוא אמרו יתברך את הנכרי תגוש. ולשון ספרי את הנכרי תגוש זו מצות עשה. (ראה לנ"י, ה"א מלווה ולוה פ"ב):

מצוה קמג היא שצונו לתת לכהן הזרוע והלחיים והקבה מכל זביחה שזבחה בבהמה טהורה. והוא אמרו יתעלה זה יהיה משפט הכהנים וגו'. וכבר התבאר דיני מצוה זו בפרק עשירי מחולין, ואין הלויים חייבין בה. (שופטים וטוטרס, הלכות זכורים פ"ט):

מצוה קמד היא שצונו לתת ראשית הגז לכהן, והוא אמרו יתברך ראשית גז צאנך תתן לו. ומצוה זו אינה נהגת אלא בארץ. וכבר התבאר משפטי מצוה זו בפרק י"א מחולין. (שופטים וטוטרס, הלכות זכורים פ"ט):

מצוה קמה היא שצונו לדון בדיני חרמים. והוא כל מי שהחרים דבר ממה שיש לו ואמר הרי זה חרם ינתן הדבר ההוא לכהן אלא אם כן באר שזה יהיה לברך הבית. כי סתם חרמים לכהנים הוא. והוא אמרו יתעלה אך כל חרם אשר יחרם מן האדם וגו'. ורמז לנו על היות סתם חרמים לכהנים ואמר כשדה החרם לכהן תהיה. וכבר התבאר משפטי מצוה זו בפרק שמיני מערכין ופרק ראשון מנדרים. (א"ט נקומי, הפלאה הלכות ערכין פ"ו):

מצוה קמו היא שצונו לשחוט בהמה חיה ועוף ואחר יאכל בשרם ושלא יהיה היתר אכילתם אלא בשחיטה. והוא אמרו יתברך זבחת מבקרך ומצאנך. ולשון ספרי זבחת מה מוקדשין בשחיטה אף חולין בשחיטה, כאשר צויתך משה על הושט ועל הקנה ועל רוב אחד בעוף ועל רוב שנים בבהמה. וכבר התבאר משפטי מצוה זו ודקדוקיה במסכת חולין. (ראה לנ"י, קדושה הלכות שמיטה פ"ב):

מצוה קמז היא שצונו לכסות דם חיה ועוף אחר שנשחטו. והוא אמרו יתעלה ושפך את דמו וכסהו בעפר. וכבר התבאר משפטי מצוה זו בפ"ו מחולין. (אמרי נוע, קדושה הלכות שמיטה):

מצוה קמח היא שצונו לשלוח הקן. והוא אמרו יתעלה שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך. וכבר התבאר משפטי מצוה זו בפרק בתרא מחולין. (כי מלא, קדושה הלכות שמיטה):

מצוה קמט היא שצונו לברוק בסימני בהמה וחיה השחוטין והוא שיהיו מעלה גרה ושוסע שסע ואו יהיו מותרין לאכלו, והיותנו מצווין לברוק אותן באלו הסימנים הוא מצות עשה, והוא אמרו יתברך ואת החיה אשר תאכלו ולשון ספרי אותה תאכלו אותה באכילה ואין בהמה טמאה באכילה, רוצה לומר בהמה שיהיו בה הסימנים האלו מותר לאכלה ויורה בו שהבהמה שאין בה אלו הסימנים אינה מותרת באכילה, וזה לאו הבא מכלל עשה שהוא עשה כמו שהוא שרש אצלנו, ולכן אמר אחר המאמר הזה אין לי אלא בעשה בלא תעשה מנין תלמוד לומר את הנמול וגו' כמו שאבאר במצות לא תעשה. הנה כבר התבאר שאמרו אותה תאכלו מצות עשה. והענין במצוה זו שאנו מצווין לברוק הסימנים האלו בבהמה וחיה ואין מותר לאכלן זולת זה והדין הזה הוא מצוה. וכבר התבאר משפטי מצוה זו במסכת חולין ובבבבורות. (ויחי ציוס השמיני, קדושה הלכות מאכלות אסורות פ"ג):

מצוה קנ היא שצונו לברוק בסימני העוף שיהיו קצת מיניו ממנו מותרין, וסימני העוף לא נאמרו מן התורה אבל הגיע בחקירה כשאנחנו חפשונו המינין שנכתב איסורן אשר מצאנו בהם סגולות יכללו אותם והם סימני עוף טמא, והיותנו גם כן בעופות דנין זה טמא וזה טהור וזה מצות עשה. ולשון ספרי כל צפור טהורה תאכלו זו מצות עשה. הנה נתבאר מה שרמונו אליו. וכבר התבאר משפטי מצוה זו בחולין. (שם שם פ"ב):

מצוה קנא היא שצונו לברוק בסימני חגבים גם כן, והן כתובין בתורה כל אשר לו כרעים ממעל לרגליו, וענין זאת המצוה הוא כמו שבארנו במצוה שלפניה, והכתוב שבה הוא אמרו את אלה מהם תאכלו את הארבה. וכבר התבאר דיני מצוה זו במסכת חולין. (ויחי ציוס השמיני, קדושה הלכות מאכלות אסורות פ"ב):

מצוה קנב היא שצונו לברוק בסימני דגים והם כתובים. והוא אמרו יתעלה ויתברך שמו את זה תאכלו מכל אשר במים. ובבבבורות אמרו בגמרא (סולין ס"ו): האוכל דג טמא עובר בעשה ולא תעשה, כי מאמרו זה תאכלו שומע אני שזולתו לא יאכל, ולא הבא מכלל עשה עשה. הנה נתבאר מאמרו את זה תאכלו מצות עשה. והענין באמרו זו מצות עשה מה שזכרתי לך, והוא היותנו מצווין לדון באלו הסימנים ולומר שזה מותר לאכלו וזה אינו מותר לאכלו, כמו שאמר והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה, והבדלתם אמנם תהיה בסימן, ולכן יהיה כל מין ומין מארבעה אלו המינין והסימנים מצוה בפני עצמה, כלומר סימני בהמה וחיה ועוף וסימני חגבים ודגים. וכבר ביארנו לשונותם בקראי עשה ביחוד. וכבר נתבאר משפטי מצוה זו כלומר סימני דגים בפרק ג' במסכת חולין. (ויחי ציוס השמיני, הלכות מאכלות אסורות פ"ב):

מצוה קנג היא שצונו לקדש חרשים (ס"א ולחשוב חרשים) ושנים, וזו היא מצות קדוש החדש. והוא אמרו יתעלה החדש

הזה

לב שמה

כתב הרמב"ם המלווה קב"ג ה"א שצונו לקדש חרשים ולחשוב מדעים וטעם חזק ה"א מלות קדוש המלש

יכולין לקדם ע"פ הראיה ממזן הארבעים שנה קודם המרד, ודוע הוא נכמה מקומות בגמרא שחיו עשין כך עד זמן קרוב לסימית ההלמוד (ב) וכן נראה בין בחשבון זמן הרה הוא שאין בל"ה סנהדרין ולא בית דין סמוכין כלל ואין בחז"ל ב"ד שנקמך בלחך לא יועיל חשבוננו שום פועלם שום פירוש. כפי דברי הרב שכבר נעדר מא"י ב"ד ואין שם כלל ב"ד לקדם החדש ולעבר השנה וכן נמח"ל ועדי לגמרי בית דין שנקמך בלחך.

המקובלים אצלם ובקבוצם גם כן, ובכאן שורש גדול משרשי האמונה לא ידעוה ולא יתבונן במקומו ללא מי שדעתו עמוקה, וזה שהיותו היום בחוצה לארץ מונים במלאכת העבור שבידו ואומרים שזה היום ראש חדש וזה היום יום טוב, לא מפני השבוננו נקבענו יום טוב בשום פנים אבל מפני שביד דין הגדול שבארץ ישראל כבר קבעוהו זה היום ראש חדש או יום טוב, ומפני אמרם שזה היום ראש חדש או יום טוב יהיה ר"ח או י"ג, בין שהיתה פעולתם זאת בחשבון או בראיה, כמו שבא בפירוש (ר"ה כ"ה) אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם כו' אין לי מועדות אלא אלה, כלומר שיאמרו הם שהם מועדות אפילו אנוסין אפילו מוטעין אפילו שוגגין כמו שבאה הקבלה, ואנחנו אמנם נחשב היום שקבעו הם רוצה לומר בני ארץ ישראל בו ראש חדש, כי במלאכה הואת בעצמה מוזין וקובעין לא בראיה ועל קביעותם נסמך לא על חשבוננו, אבל חשבוננו הוא לגלויי מילתא בעלמא, והבן זה, ואני אוסיף לך באור. אילו הנחנו דרך משל שבני ארץ ישראל יעדרו מארץ ישראל, חלילה לאל מעשות זאת כי הוא הבטיח שלא ימחה אותה מכל וכל, ולא יהיה שם

היה קיים כדכאסוגה. ומה שאמר עוד (ב) כי בין נראה בין בחשבון לפי דברי הרב לא יועיל חשבוננו זה בזמן הזה מאחר שאין כחם מלאכה על חשבון רכי הלל או סומכין כמו שכבר דעמו כאשר הנחתי לעיל בשמו. אמנם לאחזו על חשבון רכי הלל או סומכין כמו שכבר הרמב"ן והוא דעת הרב ג"כ בסוף פרק ה' מהלכות קידוש החודש. ומה שאמר עוד (ג) כי ראה להריב שכבר כפי"ה מהלכות קידוש החודש שזאת המנהג לא יעשה אותה רק הסנהדרין שצדק ושכונתו היא ב"ד הגדול, כן הוא האמת, אבל פירוש דבריו הוא כאשר כתבתי לעיל שדי בשלשה מהם. ומה שהביא עוד (ד) מההיא דפרק זה שזכר ומההיא דירושלמי שאין לר"ך ב"ד הגדול בזה, נראה לי שאין מכאן שטעם עליו לפי שאלו החכמים לא הניחו כמותם בלחך וזהו הדבר היה מעבר גם כן רכי עקיבא כפי"ה האשכנזי (דף קט"ו) כאשר הביא הרב במלכותו זאת, וכן תניא בסוף פרק ה' ומה שאמר עוד (ה) כי ממה שאמר הכתוב החדש הוא לכם ולא אמר כי משמע שאין לר"ך ב"ד הגדול אלא מומחים כמותו, וז"ל כי ממה שאלו כתב לך הוא לפי שהיה בתשעת שלטון הב"ד הגדול כלו זמנת המנהג לכן כתב לך לומר שדי בזממין כמותם אלא שיהיו ארבע הגדול דומיה דמשה, ומה שהזכיר אהרן עמו שמה היה לרמח

החדש הזה לכם לומר אין בית דין שקול מוספין עליהם השלישי, (ד) וכן נעבור אמרו עוד בגמרא סנהדרין (דף כ"ו) רבי חייה בר רבוןק ור' שמעון בן יהושע היו אולי לעבורי שנה בעסקא פגע בחי ריש לקיש, ובגמרא ח"י (פ"א ה"ב) הוטריו ממעשה אמרו לעבור שנה מתחילין מן הלך וכבר נכנס רבי יוחנן והוא הקטן שבהם אמרו (פ"א לו אמרו) הרי השנה מקודשת בעבורה אמר רבי יוחנן ראה הלשון שלמדתו בן הנפה אילו הייתי אומר בעבורה הייתי אומר אלו אהרן עשר יום שהתמה ערשפת על הללנה אלא בעבורה שרופיה לה כמותם שלשים יום. הרי שני התלמודים שיש שמתבטלן ומעברין את השנה בשאר בני דיון וכל זמן, שלא היו החכמים האלו מכלל סנהדרין גדולה וסנהדרין קטנה שכבר נתבטל דינה משעת הרבן כמו שצ"ל. ומה שהביא הרבן כמו שצ"ל. ומה שהביא הרבן כמו שצ"ל. ומה שהביא הרבן כמו שצ"ל.

לב שמה

הרמב"ן שאין זה נכלל כמות המזכיר קראו אחרים אשכנזי ודרשו הוא מ"ש הרמב"ם כפי"ד מקודש החדש אין מעברין את השנה אלא בלחך יהודה שהבינה בחוכה שאמר לשבט מדרשו כו' וכן הוא כפי"ה מהסנהדרין פירשו שם כל דרישות שמהם דורש לא יהיה אלא בשבט של מקום ולשון דלא יהי לא משמע אלא שלשה המעברין את השנה כמותם שלשים יום. הרי שני התלמודים שיש שמתבטלן ומעברין את השנה בשאר בני דיון וכל זמן, שלא היו החכמים האלו מכלל סנהדרין גדולה וסנהדרין קטנה שכבר נתבטל דינה משעת הרבן כמו שצ"ל. ומה שהביא הרבן כמו שצ"ל. ומה שהביא הרבן כמו שצ"ל.

הרמב"ן שאין זה נכלל כמות המזכיר קראו אחרים אשכנזי ודרשו הוא מ"ש הרמב"ם כפי"ד מקודש החדש אין מעברין את השנה אלא בלחך יהודה שהבינה בחוכה שאמר לשבט מדרשו כו' וכן הוא כפי"ה מהסנהדרין פירשו שם כל דרישות שמהם דורש לא יהיה אלא בשבט של מקום ולשון דלא יהי לא משמע אלא שלשה המעברין את השנה כמותם שלשים יום. הרי שני התלמודים שיש שמתבטלן ומעברין את השנה בשאר בני דיון וכל זמן, שלא היו החכמים האלו מכלל סנהדרין גדולה וסנהדרין קטנה שכבר נתבטל דינה משעת הרבן כמו שצ"ל. ומה שהביא הרבן כמו שצ"ל. ומה שהביא הרבן כמו שצ"ל.

הרמב"ן שאין זה נכלל כמות המזכיר קראו אחרים אשכנזי ודרשו הוא מ"ש הרמב"ם כפי"ד מקודש החדש אין מעברין את השנה אלא בלחך יהודה שהבינה בחוכה שאמר לשבט מדרשו כו' וכן הוא כפי"ה מהסנהדרין פירשו שם כל דרישות שמהם דורש לא יהיה אלא בשבט של מקום ולשון דלא יהי לא משמע אלא שלשה המעברין את השנה כמותם שלשים יום. הרי שני התלמודים שיש שמתבטלן ומעברין את השנה בשאר בני דיון וכל זמן, שלא היו החכמים האלו מכלל סנהדרין גדולה וסנהדרין קטנה שכבר נתבטל דינה משעת הרבן כמו שצ"ל. ומה שהביא הרבן כמו שצ"ל. ומה שהביא הרבן כמו שצ"ל.

הרמב"ן שאין זה נכלל כמות המזכיר קראו אחרים אשכנזי ודרשו הוא מ"ש הרמב"ם כפי"ד מקודש החדש אין מעברין את השנה אלא בלחך יהודה שהבינה בחוכה שאמר לשבט מדרשו כו' וכן הוא כפי"ה מהסנהדרין פירשו שם כל דרישות שמהם דורש לא יהיה אלא בשבט של מקום ולשון דלא יהי לא משמע אלא שלשה המעברין את השנה כמותם שלשים יום. הרי שני התלמודים שיש שמתבטלן ומעברין את השנה בשאר בני דיון וכל זמן, שלא היו החכמים האלו מכלל סנהדרין גדולה וסנהדרין קטנה שכבר נתבטל דינה משעת הרבן כמו שצ"ל. ומה שהביא הרבן כמו שצ"ל. ומה שהביא הרבן כמו שצ"ל.

המעמיקים חקר. היינו, זה שאנו מחשבים היום בחוצה לארץ בסדר העיבור שבידינו, ואומרים שיום זה ראש חודש ויום זה חג, הרי בשום פנים לא בגלל חשבוננו אנו עושים אותו חג, אלא מפני שבית דין שבארץ ישראל כבר קבעו יום זה חג או ראש חודש, ומפני שהם אמרו שהיום ראש חודש או היום חג, הוא נעשה חג או ראש חודש, בין שהיתה פעולתם זו על פי חשבון או על פי ראייה, כפי שנמסר לנו בקבלה (ראש השנה כה, א) "אֲשֶׁר־תִּקְרָאוּ אֹתָם" (ויקרא כג, ד), אין לי מועדות אלא אלו... (וממשיך הרמב"ם): והנני מוסיף לך ביאורה: אילו הנחנו, למשל, שבני ארץ ישראל יעדרו מארץ ישראל, חלילה לאל מלעשות זאת, לפי שכבר הבטיח שלא ימחה ולא ישרש את שארית האומה לגמרי, ואילו הנחנו שלא יהיה בית דין בנמצא, ולא יהיה בחוצה לארץ בית דין שנסמך בארץ ישראל, הרי אז לא היה חשבוננו זה מועיל לנו כלל בשום אופן, לפי שאין לנו להשב בחוצה לארץ ולעבר שנים ולקבוע חדשים, אלא באותם התנאים הנזכרים, כמו שכארנו, "כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וְדִבְרֵיהֶּ מִירוּשָׁלַם".... עכ"ל הרמב"ם בספר המצוות.

על פי פרקי דרבי אליעזר והרמב"ם בספר המצוות, באים כל דברי רש"י כמין חומר. רש"י נשאר בהוה אמינא שלו שמשפט הבכורה בכתיבת התורה מגיע ל "החדש הזה לכם ראש חדשים". גם מסקנת רש"י על "כַּח מַעֲשֵׂיו הַגִּיד לְעַמּוֹ" עולה בקנה אחד עם ההוה אמינא. בלי ארץ ישראל וישיבתנו בה אי אפשר להתחיל את מצוות התורה באותה מצוה ראשונה הראויה לה. לא דחיית ההוה אמינא יש כאן, כי אם קבלתה וחיוזוקה בתוספת תנאי הלכתי מוקדם לקיום ההוה אמינא: היא שמציון תצא תורת קידוש החודש ועיבור השנים.

הוי אומר "כי בעמך ישראל בחרת מכל האומות, וחוקי ראשי חדשים להם קבעת".

במאמר ראשון זה בספרנו עסקנו, כאמור, בפירוש רש"י ("לו משפט הבכורה"). רש"י קבע כי "ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המיישבת דברי הכתוב דבר דבור על אופניו". והנה במסגרת הדיון בהבנת דבריו נעזרנו לא